

ÜZLET

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KRITIKAI ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

1974. MÁJUS 1.

IV. ÉVFOLYAM, 5—6. SZÁM

ÜZENET

Irodalmi, művészeti, kritikai és társadalomtudományi folyóirat

Megjelenik havonta

Kiadói tanács:

Biacsi Antal, Bodrogyári Ferenc, Brindza Károly, Fejes Szilveszter,
Grósz György, Gyollai Mihály, dr. Horváth Mátyás (elnök),
Miloš Ignjatović, Kolozsi Tibor, Ladislav Kovačić, Lázár Tibor,
Mirko Molnar, Petkovics Kálmán, Aleksandar Šarčević,
Marija Šimoković, Szekeres László, Torok Sándor,
Urbán János, Petar Vukov

Szerkesztő bizottság:

Barácius Zoltán, Biacsi Antal (fő- és felelős szerkesztő),
Bodrogyári Ferenc, Dér Zoltán, Gajdos Tibor, Gyurkovics Hunor,
Kociczky Csaba, Mészáros Miklós, Molnár Cs. Attila,
Szekeres László, Zákány Antal

Alapító és kiadó: Szabadkai Községi Művelődési Közösség
Szerkesztőség: 24001 Subotica, Trg slobode 1. Postafiók: 62.

Telefon: (024) 27-689

Fogadóórak: 11—13

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Előfizethető közvetlenül vagy a következő folyószámlára:
Opštinska zajednica kulture — Üzenet — Subotica 68600-603-747

Előfizetési díj belföldön egy évre 40, fél évre 20, egyes szám ára 4,
kettős szám ára 8 dinár; külföldre az összeg kétszerese.

VSZAT oktatás-, tudomány- és művelődési titkárságának
413-59/73 1973. február 20. sz. alatti véleményezése alapján
mentes az általános forgalmi adó alól.

Készült a szabadkai Pannónia Grafikai Müintézetben.

TARTALOM

IV. ÉVFOLYAM, 5—6. SZÁM — 1974. MÁJUS—JÚNIUS

- 391 KOPECZKY CSABA: Tavasz—alkotó—tér (bevezető)
- 393 VARGA TIBOR: Poem-correction (vers-korrigáció); Számozott versek 19.; A vers keresése; Pihenő-forma-jel; Nyíl; Rend és rendeződés (versek)
- 396 KERÉKES LÁSZLÓ munkái
- 398 MAGYAR ZOLTÁN: Dimenziókísérlet (metapróza)
- 407 TARI ISTVÁN: Invokáció; Április; A giliszták; Kovásztalanul (versek)
- 411 BENEDEK MÁRIA: A végtelen ünnep előtt (novella)
- 413 BÓZSA PÁL: Kapálás; Evés után; Nyugalom (versek)
- 414 VITOMIR SRBINOV: Út a semmibe; Szép madárnak lenni; Elveszett dimenziók; Memento (versek) Bencsik István fordítása
- 416 KUDLIK TERÉZ: Apámnak; Törött tükrök (versek)
- 417 FARAGÓ LÁSZLÓ: Mozdulatlan képek (versek)
- 418 KLAMÁR ZOLTÁN: Tanya; Átszaladtam; Álmodok után (versek)
- 419 NYÁRI ANTAL: Tükörképek (novella)
- 423 SLAVKO MATKOVIĆ: A megismerés virágai (versek) Kopunovity Márta fordítása
- 428 SZÜGYI ZOLTÁN: Az agyonszögezett tenger vigasztalása; Habtemető (versek)
- 432 BENCSIK ISTVÁN: Szobrok; Elválunk; Ismerős tájon; Megtört a csend a túloldalon; Viharsarok; Oszthatlan tér; Otthon; Kuruzslás; Őnarckép (versek)
- 434 BEER MIKSA: Képek Ohridból; Lukács; Május 31; Csendemelte (versek)
- 435 KREKOVICS FERENC: Ő (kisregény)
- 453 SZIVERI JÁNOS: A narancsrobbanás; A körtenger-gondolat közelsége (versek)
- 459 KASZIBA ISTVÁN: Korszerűség; Időnként belemerülnek; A hordár; Egy szomorú versbe írva (versek)

- 460 DEÁK ZITA: Mater dolorosa; Lerajzolt testrészem már nem enyém (versek)
- 463 FENYVESI OTTÓ: Atomszívű asszony valahol az óceán vanulatában (versek)
- 468 GUBICS FERENC: Szavak, melyek téged keresnek; Brian Jones emlékére (versek)
- 470 DUDÁS IDA: ... elmenekül ...; Eredménytelenül (novellettek)
- 472 KOMENDA LÁSZLÓ: Árnyak; Az ablakból (versek)
- 474 KOVÁCS KATARINA: Bizalom; Atomhullás; Szójáték; Mottó; Appassionata (versek)
- 475 VAMOS JÓZSEF: Elkésett gondolat; Alapállás; Számadás (versek)

A műmellékletek és rajzok Szalma László, Tari István, Magyar Zoltán, Radák Xénia, Slavko Matković, Lejkó László, Takács Imre, Rác János, Tóth Béla és Siskovszki András munkái.

Tipo-desin Siskovszki András.

ÉGTÁJ (melléklet)

KEMÉNY G. GÁBOR: Közeledési motívumok a magyar—délsláv kapcsolatok történetében (1790—1914) (tanulmány)

TAVASZ—ALKOTÓ—TÉR

Ajánljuk ezt a számot a magyar szakos tanároknak, akik oly sokat tettek az irodalom megszeretetéséért a fiatalok körében.

Immár hagyomány, hogy az Üzenet szerkesztősége a folyóirat májusi számának szépirodalmi részét a fiatal, pályakezdő, vagy már némileg affirmálódott, de önálló kötetten még nem rendelkező íróknak, költőknek engedi át. Azonban most történik meg először, hogy a lap egésze rendelkezésükre állt. E szám anyagának összeválogatásakor — az esztétikai szempontok mellett — a »korhatárt« is szem előtt tartottuk: a szerzők átlagos életkora alig haladja meg a húsz évet. Ugyanígy jártunk el a képzőművészeti mellékletek elbírálásakor is. S úgy gondoljuk, az irodalmi alkotások teljes értékű kísérőtársai lettek.

Egész Vajdaság területéről igyekeztünk munkatársakat toborozni számunk összeállításához. Egyfajta teljesség igényével léptünk fel, keresztmetszetét kívántunk adni a vajdasági magyar irodalom legfrissebb (egyesekek szerint vad) hajtásának. Hogy szándékunk megvalósítása nem sikerült teljes mértékben, hogy voltak, akik távol maradtak, bár munkáik színvonala feltétlenül megérdemelné a besorolást e láncolatba, nem a szerkesztőség elzárkózásából ered. E tér nyílt. Mi sem bizonyítja jobban, mint a negyedszáz irodalmi és tucat képzőművészeti alkotó névsora. Bizonyos helyeken arra törekedtünk, hogy az írást szerzője illusztrációival díszítsük, egészítsük ki. Persze ez nem volt lehetséges minden esetben.

A műveket vizsgálva, azonnal szembetűnik, hogy valamennyi szépirodalmi munka, s hogy nagyobb részük vers. A kritika, tanulmány és más tudományos igényű munkák helyszüke miatt kimaradtak e válogatásból. Mint modottuk, az anyag nagy részét költemények képezik. A megoszlási arány talán onnan ered, hogy az ifjú nemzedék (mint minden korban, most is) jobban vonzódik a spontán, újat adó, lírai műfajhoz. De meg kell mondanunk, hogy a modern vers látszólag szabad, kötetlen formája az, ami mögé a mondanivaló banalitásba hajló szokványosságát legjobban el lehet rejtteni, s ezt sokszor — sajnos — ki is használják fiatal alkotóink. Továbbá sokuknak az a véleménye, tegyük hozzá, nem alaptalanul, hogy a vers, az avantgarde vers (itt formabontó, hagyományromboló értelmezésben) az a műfaj, mellyel legjobban lehet érvényesülni irodalmi berkeinkben. Ugyanis kevesen kockáztatják meg megkérdőjelezni a moderneskedő alkotásokat, attól féltve, hogy maradiaknak, hozzá nem értőknek tartják majd őket.

A válogatást elvégeztük, bár nem volt könnyű. S természetesen kritika tárgyát képezheti.

E számban szereplő fiatal alkotók nagy része egyetemista. Az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének első éves hallgatói, akik azonban Vajdaság egész területéről gyűltek össze a tartományi székvárosban. De középiskolás- és munkásköltők is akadnak szép számmal. Ebből az következik, hogy az írások, rajzok más és más jellegűek. Sok a kísérletező törekvés, de a megszokottabb for-

mák művelői is jelentkeznek. Függetlenül attól, melyik csoportba tartoznak, meggyőződésünk, hogy helyet kell adnunk számukra, bár együtt talán úgy tűnhet, hogy egyes szélsőségek, melyek homlok-egyenesen más művészeti elveket vallanak, kizárják, tagadják egymást. Holott ha jobban belegondolunk, egy képbe tartozik valamennyi, e képben komplementáris színek.

Reméljük, hogy folyóiratunk e száma, amellet, hogy eleget tesz rendeltetésének és kitutási lehetőséget, alkotóteret ad az ifjú tehetségeknek, közelebb is hozza egymáshoz őket, hogy tanuljanak egymás és saját hibáikból, nyújt valami mást is — azt hiszem, nem fogalmazunk túl szerénytelenül, ha azt mondjuk —: értékeket. S dokumentumokat korunkról, ahogy azt a fiatalok látják.

Ha a nyelv szabadabb, ha a képzelet csapongóbb, ha a vita dühösebb, szélsőségesebb az elvek, azon, azt hiszem, nem kell csodálkozni, s nem szorul magyarázatra e magatartás.

Májusi üdvözlétként küldjük e folyóiratot hozzátok, fiatalok — mi, fiatalok.

Kopeczky Csaba

székely

1.

A poem-correction (verskorrigáció) nem a szöveget, a szövegírás anyagát mutatja, hanem az maga a folyamat, amelyben a szöveg alakul. E keletkezési folyamat átalakító hatású, amelyet a poem-correction is bizonyít. A szövegírás egy transztemporális, extenzív kategória, egy szöveg előtti, szöveg utáni, szöveg kívüli stb. szituációra is utal, amely eddig nem volt felfogható közvetlenül.

2.

A poem-correction nemcsak a szövegalkotás folyamatába vezet be bennünket, mert több mint folyamat: az alkotó tudattartalma és a szöveginformáció között létrejött szükségszerű viszonylat, amely a jelek bizonyos halmazának révén valósul meg.

3.

A jelhalmazok itt függetlenül vannak magától a szövegtől, hisz időben és tartalomban egészen más funkciók által kreálódnak.

4.

A jelek a szövegre utalnak, eszközként kell felfognunk azokat. A poem-correction lényegére épp e szövegtartalomra való utalás síkján világíthatunk rá. A szöveg a jelek által egzisztál, a jelek pedig a szöveg aktív energiájának termékei.

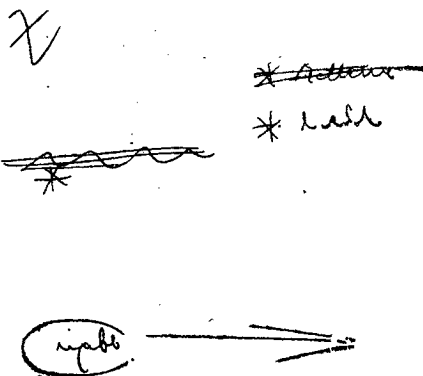
5.

A poem-correction csak mint koncept, s nem mint forma létezik; nem megfogható, csak felfogható. A »megmutatás« és a »kiemelés« pedagógiai aspektusával tárja fel és hozza mozgásba a szöveg legbelsőbb érzékeny szövetét.

6.

A poem-correction szöveg megközelítés.

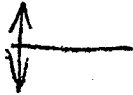
poem-correction no. 11

poem-correction no. 8

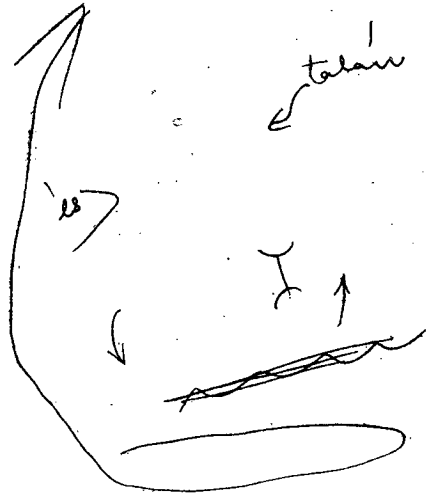

ez a

o

poem-correction no. 17

SZÁMOZOTT VERSEK 19.

a vers
 aktív tudat-feltöltődés
 új összességeket építő
 információ
 törvénybe foglalás
 amely magasabb struktúrák
 létrehozására készlet
 mélyebb struktúrákat!
 az öncélú forma elvetését!
 a tehér papír
 magán hordozza az informáltság
 lehetőségét
 túl kell lépnünk a versen
 mint beteljesült információ
 önmaga beteljesülését
 előkészítő
 verseket írjunk

○

A VERS KERESÉSE
 (részletek)

kifeszített betűk közt
 néma egyenes
 egyszerű kísérlet
 az »elérésre«

a vers tükrör
 szavak tükrözésére

a versről
 amely nem más
 mint a zuhanás utáni
 csend

a verset le kell redukálni
 önmagára
 de akkor nem marad semmi
 [megfogható]

csak üres tér
 ami a vers támasztéka

e mondat
 szavak játéka itt
 és értéke
 funkcionális

**a verset papíron találod
de ne ott keresd
mert létét
más közegben vezérli**

**e vers az
ami történik
míg írom e verset**

**a tinta szavak halmaza
a szavak halmaza tinta
így lesz a jövő könyve
egy tintásüveg**

**már régóta vágyom
megfogni a verset
de a szavak repedései
áthatolhatatlanok**

○

PIHENŐ-FORMA-JEL

**a forma pihen
és az önalkotás útján
részeire válik
nyugalom a nyugaloméért
a sötét vonalak
tudatom mély barázdái
pihenő
a tudatnélküliség tudatosítása
rezgő forma**

**jelek kellenének
térformálásra
kit érdekel most
a négyrétűség magánya**

(miró: pihenő c. képéhez)

○

NYÍL

**a nyíl
irányító információ
nem önmagáért létező
forma
az önmaga létét irányító tartalom
maga a vers**

○

REND ÉS RENDEZŐDÉS

1.

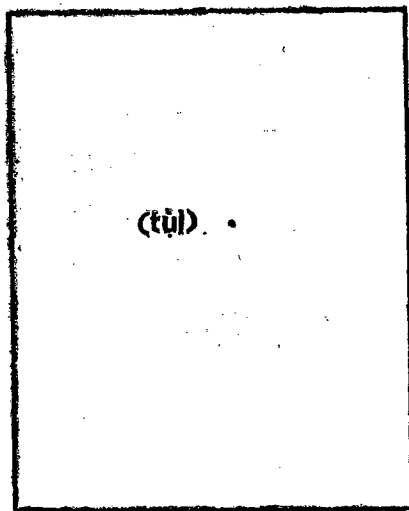
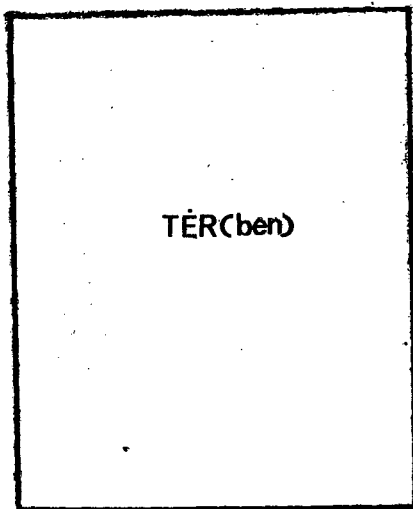
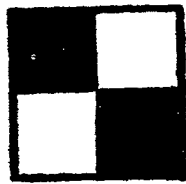
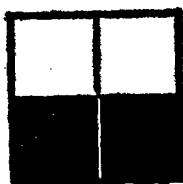
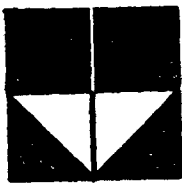
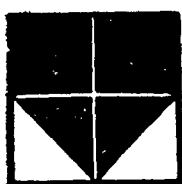
**a »súlytalan« létérzés
átemel bennünket önmagunkon
lét és rend
mögött
fordulat
valami megakadályozza
a megváltósítást
és befolyásolja az irányokat
a belső egység
mégsem azonos a külső
realitással
a fehér papír tisztasága
bennünk már hosszú sorok
a végső cél rend
és rendeződés
a nyugalom felszabadítása
kialakítása
valami olvész
és újraformálódik
míg tudatunkban megvalósul**

2.

**a rend
tevékeny befejezetlensége
ránk kényszerített
akció
a keletkezés örökös elhalás
mindez csak körvonalaiiban szép**

○

- 1 az én szövegem nem lehet az én szövegem
- 2 a gondolat és a gondolat (ha már) az
- 3 az az(ért)
- 4 ha már nem is lényegen (tul)i
- 5 itt van az nem, az a gondolat (most)(volt)
- 6 három tér(hez)(-)
- 7 () () vagyok(vá) tesztek
- 8 tesztek és azért, mert nem is
- 9 a leírás kívülem(volt)
- 10 ()

textus
1

textus
2

textus
3

textus
4

(textus)
5

~~(itt)(VAn)(lehet)tér~~

MAGYAR ZOLTÁN

DIMENZIÓKÍSÉRLET

»SZERENCÉSÉS JÓ ESTÉT KIVÁNOK MINDAZOKNAK, AKIK IDE MA ÖSSZEGYÜLTÉK! TISZTES VENDEGEK, MEG IDE SZÓLÍTOTT ÉKES SZEP SZÜZEK ÉS ITT JELENLEVŐ JÁMBOR LEGÉNYEK! (Éljen!)

ALÁZATTAL ENGEDELMET KÉREK, HOGY ITT ÉN ILY BÁTRAN ÉS HANGOSAN BESZÉLEK! GAZDÁM MONDTA, VIG LESZ A LAKOMA TORA, MIKÉNT LENNI SZOKOTT A MENNYEGZŐ SORA! ÁLTALAM ÜZENI — KÉSZÜL A VACSORA! CSAPRA IS VAN ÜTVE MINDEN HORDÓ BORA! (Éljen!)

MOSTANÁBAN JÖTTEM HÍRES PERZSIÁBÓL, ÖNÖKHÖZ JÖTTEM ÉN SZITTYÁBÓL! UTÁNAM JÖNNEK MEGTERHELT TEVÉIM, MINDJÁRT ERKEZNEK SZÍNPOMPÁS ÉTKEIM! (Éljen!)

ELSŐ TAL ÉTEL A BAGOLYNYERÍTÉS, EZT FOGJA KÖVETNI A KEMENCENYÖGÉS, A CSIRKEORDÍTÁS, A BAGOLYKÖHÖGÉS, VÉGRE ERKEZIK AZ ÜRES KOCSIZÖRGÉS! (Éljen!)

ODAKINT EGY VADDISZNÓ VAN MEGLÁNCOLVA ÉS KÉT BETEGES BOLHA NYÁRSRA VAN HÚZVA! SÜLT PECSENYE HELYETT A NAGY FEJSZE FOKA, AZ HELYETT HETVENKÉT ESZTENDÓS KERÉKNEK AZ AGY! (Éljen!)

DE MOST MÁR DOLGOM UTÁN LÁTOK, MEGYÉK A KONYHÁBA A DRÁGA ÉTELEK ILLATÁRA, HOGY NEM ESETT-E A FAZÉK A SZAKÁCSNÓ LÁBÁRA! (Éljen!)

Talán most az lenne a legjobb, ha előre kiraknánk a pontokat, vesszőket, felkiáltó- és kérdőjeleket, így a kísérlet után egyszerűen

föléjük

melléjük

alájuk

rajzolnánk a már meglévő jelek sokaságát.

A behelyettesítésre váró jelek:

pont, vessző, kérdőjel?

felkiáltójel! kötőjel- kettőspont:

pontosvessző; ékezet" zárójel()

Készítsünk elő papírt ceruzát

első kérdés: felmutatjuk az anyakönyvi kivonatot

második kezdés: tiztől visszszámolunk nulláig

harmadik kezdés: lassítjuk a robbanást

Az előre megadott jelek: ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ?!

ezekből a robbanás után szavakat, mondatokat kell majd összeállítani (egy jel többször is használható).

Példa: popokatapetl

ebben a jelrendszerben

3 × szerepel a P, 2 × az O, 1 × a K, 2 × az A,

2 × a T, 1 × az E, és 1 × az I.

— a kísérlet befejezése után érdekes lenne kiszámolni,

hogy hányszor fordul elő a szövegben a már megadott jelrendszer

— az első kísérlethez papír, ceruza szükséges

(a papír homokkal, vászonnal stb.

a ceruza gyufaszálakkal és különböző

eredetű pálcikákkal helyettesíthető).

Ezeket a jeleket (ABCD stb.) számokkal is helyettesíthetjük

A—1, B—2, C—3, D—4 stb. szám,

így ha leírjuk az adott ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ?!

jelrendszert, akkor az megfelele

1234567891011121314151617181920212223242526272829 számoknak

(a keleti népek absztrakt jeleit mellőzzük).

—— folytatódik a kísérlet ——

Az első robbanás után a jelrendszernek a bal oldalról kell indulnia (az mínusz végtelent itt most mellőznünk kell), mivel a tizből nulláig való visszaszámolás a \pm határán ér véget, így csak a plusz végtelent használhatjuk a leforgatás előtt —— a leforgatás után szintén csak a $+$ előjelű jelrendszert használhatjuk. Az $+$ A-t, az $+$ 1-et, a $+$ B-t a $+$ 2-t, a $+$ C-t, a $+$ 3-at, a $+$ D-t a $+$ 4-et stb. A már millió éve meglévő jelek leforgatását mindig az óra járásával —— balról-jobbra végezzük az egyenlő nagyságú látható és láthatatlan képsíkokban.

—— folytatódik a kísérlet ——

Példa az első négy jel (ABCD vagy 1234), melyek az első (látható) képsíkokban egy szabályos négyzetet képeznek. Ennek a középpontját körző, vagy vonalzó segítségével könnyen meghatározhatjuk. A négyzet ebből a pontból való, köríráható és a beleírható kör sugarának a megszerkesztése után (ha kitoróljuk a négyzetet, akkor a külső körön, mely négy látható pontot érint —— ABCD vagy 1234 —— továbbra is megmarad a négyzet láthatatlan vonalai, de ugyanakkor a belső kör, ahol ez érinti az előbbi négyzetet, újabb négy pontot hoz létre —— ABCD vagy 1234 ——, melyeket ha összekötünk, akkor a négyzeten belül egy újabb négyzetet kapunk. Ennek a középpontjából szintén megszerkeszthető a köré és beleírható kör. (A külső köre egybeesik az első négyzet belső körével.) Ha tovább folytatjuk a kísérletet, akkor az adott ABCD vagy 1234 jelrendszernek X változatát kapjuk meg, mely végül is egy pontba összpontosul. Ugyanez szerepelhet X mondat végén is. [Ennek a pontnak a képsíkokban való elforgatását mellőzzük, mivel a fent említett jelrendszert kizárólag csak az első (látható) képsíkokban használjuk.]

Ha ennek a négyzetnek, melyből kiindult kísérletünk, átlóit meghosszabbítjuk, szerkesztéssel újból négyzetet — (ellentétben az előbbivel, most nem a végtelenbe forgásszerűen távolodó négyzeteket, hanem a végtelenbe növekvő kockákat) kapunk.

Egy sima vásznon színnel, színekkel a perspektívát legkönnyebben egy távolból jövő, szélesedő úttal, mellette kisebb

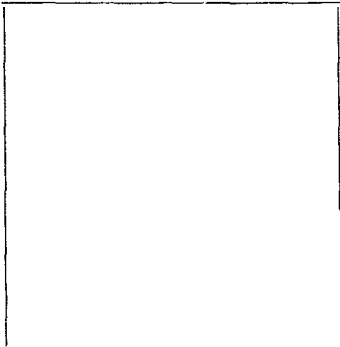
nagyobb

legnagyobb fákkal lehet érzékeltet-

ni, így a mi szemszögünkben nézve az út és a mellette lévő fák addig távolodnak a sima vásznon, míg végül egybe nem olvadnak az ég homályával. Így a sima vásznat a festmény fordított V alakban érzékelteti. Ugyanezt a festményt, ha kiállítjuk a mezőn, az olyan érzést kelt hogy a fák, a mező, saját végtelenükbe hasítanak. (Itt a festmény színeinek abszolút meg kell egyeznie a mező és az ég színeivel.)

—— folytatódik a kísérlet ——

A végtelenbe forgó négyzetek pont-öltözékének visszaforgatása végül is akkora négyzetet eredményez, hogy az magába tudja foglalni az egész világmindenséget.

Ha az alapul vett ABCD vagy 1234 négyzetet leforgatjuk a második képsíkokba, akkor egy újabb négyszöget kapunk —— A B C D vagy 1 2 3 4

—, mely eltér az előbbitől. Szögei többé nem zárnak be 90 fokos szöget (de továbbra is megmarad 360 fok a belső szögeinek összege). Alakja is eltér a négyzet formájától — lapított lesz, oldalai szabálytalanok, de középpontját továbbra is könnyen meghatározhatjuk. (Az első képsíkban lévő szabályos négyzetet kettő vagy négy egybevágó háromszögre is felosztottuk volna, melyek érintik a négyzet középpontját. Az első két háromszög átfogói és befogói hasonlóak, a kockából alakított négy háromszögnél viszont a szárak egyenlőek. Belső szögeinek összege 180 fok — ez az állandó jellemző a háromszögekre.) — folytatódik a kísérlet —

MÁSODIK KEZDÉS

Ahogy a négyzetet leforgattuk
a második képsíkba,
a szaggatott vonalakkal meghúzott egyenesek
továbbra is azt a LASSÍTOTT filmet vetítik elénk,
melyet ha visszapergetünk
az elsődleges kiinduló pontjához,
ismét azt a formát kapjuk,
melyet a film elindítása előtt láttunk.
Az X tengelytől való Y távolságát,
az Y tengelytől való X távolságát
és a Z tengelytől való X távolságát
(ezekre a szakaszokra nagyon kell ügyelnünk).

A pont, az egyenes, az ellipszis, a kör, a négyzet, a téglalap, a rombusz, a trapéz és a többi sokszög láthatatlan alakját ismét berajzoljuk eredeti helyükre. A harmadik képsíkba való elforgatás filmünkön úgy történik, hogy a végtelenbe nyúló egyenesen addig hagyjuk menetelni embereinket (a sokszögek végpontjaiba behelyettesítve), míg végül el nem tűnnek a láthatárról.

A film lassított visszapergetése
a pontok felgyorsított visszaforgatása
és az először végzett harmadik képsíkba
való elforgatás közötti különbség az,
hogy az első nyomok, nyomvonalak
az eredeti helyzetükbe való visszaforgatásakor
megduplázzák az elforgatás vonalát, útját,
így az elsődleges — a harmadik képsíkba
láthatatlan alakot öltő jelenségek visszatérése
a valóságba X változást eredményez.
Új formát kap a vers,
ugyanúgy a festmény és a dallam is.
A verseket visszafelé kell olvasni,
fordítva nézni a festményeket,
a dallamoknál pedig az utolsó hang jelenti az elsőt!
— folytatódik a kísérlet —

Itt nagyon fontos tényező,
hogy a hőmérséklet-változás hatására a jelek
ne változtassák meg már meglévő dimenzióikat
(ez az utolsó kívánságom az első képsíkban).
A második robbanás előtt
(a pióca-injekciók hatására)
lehallkítok minden hangforrást
és a hullámhegy — hullámvölgy zaját
(mosakszik egy kislány)
a hang súlytalanságába karcolom be,
a hangokra való összpontosítás
A beérkező hanghullámok
(megjöttek a vendégek)
szigorúan bizalmas feladata
a dobhártya rezgő mozgásba hozása
(a kopogtatás) — az ingerek elnyelése után
a felfogás érzékszervébe jutva
olyan valóságot képez,
amilyen egy elolvadt Téalapó teste.

—— folytatódik az álom ——
Magamban többször elolvasom a *súlytalanság szót*,
közben a molekulák egymással való
tűtközése porlasztott folyadékfelhőt alkot,
(most hangszalagról jutnak a levegőbe az ingerek
— újra felyázolom képzeletemben a *súlytalanság szót*).
—— folytatódik az álom ——

most papírhajók úsznak
és egy meghatározott irányba viszik a betűket,
melyek a hangadás szervéből
egyben meg is születnek.
Az ajtónyitás lassú folyamata után
kitörölöm a szárnyak lebegése által keletkezett nyirkorgást,
így továbbra is csak a csend, csak a CSEND marad,
de a mozgó testek hangtalan mozgása
csak látószervekkel érzékelhető
(a némafilmeknél is csak a mozgásból
és az arcjátékából tudunk következtetni
a habos torta célbatalálására).
—— folytatódik a kísérlet ——

Első kép/
A PISZTOLY CSÖVERE HANGTOMPÍTÓT SZERELTEM, ÍGY A GOLYÓ
HANGTALAN KILÓVÓDÉSE IS LÁTSZOTT A KÉPERNYÓN. AHOGY
LASSÍVA ELHAGYTA A CSÖVET EGYENES RÖPTE TÍZ MÁSODPERC
ALATT CSAPÓDOTT BE. A SIMA VÉKONY FAL A FÉKEZETT NYO-
MÁSTÓL ELŐSZÖR LASSAN BEHORPADT, A TÉGLÁK LASSAN, NA-
GYON LASSAN SZÉTREPÜLTEK, A FAL PEDIG MINDJOBBAN HOR-
PADNI KEZDETT, AHOGY A NAGY SEBESSÉGGEL ÉRKEZŐ LÖVEDÉK
ÁTSZAKÍTOTTA ÉS RÉST VÁGOTT MAGÁNAK A FAL SZERKEZETÉ-
BEN. A TÉGLÁK LASSÍVA ENGEDTEK A RONCSOLÁSNAK, ELVÁL-
TAK EGYMÁSTÓL ÉS EGYSZERRE ÖSSZEOMLOTT A KÓFAL. A KÖ-
VEK AZ ÜTÉSTŐL SZERTE RÖPÜLTEK, LASSÍTOTT ZUHANÁSUKAT
EGYENKÉNT KÍSÉRTE A FELVEVŐGÉP.

Első pont/
(A hanghullámokat a kísérlet előtt egy pontba összpontosítottuk) — a
négyzet végül is pontba forog, így a hangok a fény egyenesén haladnak. A
kivonalazott lapokra a jeleket az ósrégi szabály szerint írjuk be. Ha a ki-
indulópontot nem nagyítjuk fel, akkor az egy sötét körre emlékeztet ——
lekicsinyítve a semmibe tűnik, felnagyítva a semmiből jelenik meg ——

csökkenő

csökkenő

csökkenő

csökkenő

növekvő

növekvő

növekvő

növekvő

— egy vízszintes lapon fekvő körre, (a köríven belül homályos kör).
Ahogy a kulcsot körbeforgatjuk a zárban — amikor a körív eléri a teljes
kört — visszatér a kiindulópontjához (az egyenesnél ez lehetetlen) — és
így egy egyenes születik a kör bezárulása után —

Második kép/

Az első kép megismétlése egy másik fókuszpontból.

ELŐSZÖR LASSAN, NAGYON LASSAN INDUL A GOLYÓ A HENGER-
BŐL, MAJD AHOGY A FELGYORSULÁS VÉGSŐ HATÁRÁT ELÉRI IS-
MÉT LASSULNI KEZD, VÉGÜL ELVESZTI A LÁTHATATLAN BALLISZ-
TIKUS GÖRBÉN VALÓ RÖPTÉT, FOKOZATOSAN LEFELE HALAD, MÍG
A LÁTHATATLAN VONZÓERŐ AKKOR VET VÉGET A REPÜLÉSNEK,
AMIKOR A LASSAN EJTETT MONDAT VÉGÉRE, A FALBA PONTOT
FÜR A LÖVEDÉK. (A VERTIKÁLIS VONAL A TÉRKÉPEN AZT JELEN-
TI, HOGY AZ EXPRESSZVONAT HORIZONTÁLISAN HALAD EL X
VÁROS PÁLYAUDVARA ELŐTT) —

A VONAT ELTŰNÉSE A LÁTHATÁRRÓL UGYANAZ, MINT AMI-
KOR A PONTOT AZ EREDETI HELYÉRŐL AZ ELSŐ — LÁTHATÓ —
KÉPSÍKBA ELFORGATJUK (A FEGYVEREK CSŐVEI SPIRÁLISAK, A
NÉGYZET FORGÁSSZERŰEN TŰNIK EL A PONTBA, A FESTMÉNYEN
A VIRÁGOS MEZŐ VÉGÜL IS AZ ÉGBE OLVAD, A VONAT BEROBOG
A PÁLYAUDVARRA, MAJD ISMÉT ELTŰNIK, A HANGOK LEGYEN-
GŰLNEK A TÁVOLSÁG NÖVEKEDÉSÉVEL.)

(Első, második és harmadik képsík)

A zöld dzsip

bal oldalról fog majd jönni
(velem szemben a jobb oldal,
mögöttem a bal oldal).

— TÖLEM BALRA ÉSZAK,
TÖLEM JOBBRA DÉL —

(a fordulás után)

— TÖLEM BALRA DÉL,
TÖLEM JOBBRA ÉSZAK —

teljes kör 180 fok hidegbe,
180 fok melegbe.

— folytatódik az álom —

Most egy helyben
tíz gyors fordulatot kell tennem,
a mozgást megbénító folyamat
ismét a kezdő — végződő pontra fordul
(láthatatlan körmozgás egytől a végtelenig,
a végtelentől vissza).

A kikísérletezett nulla ponton fehér festék
(ISMÉT EGY HELYBEN VALÓ MENETELÉS),
hozzákeverve vöröset, kéket, zöldet
és a többi szín végtelen sok árnyalatát,
végül egy olyan feketeség alakul ki,
melyből ha fokozatosan
eltávolítjuk a bekevert színeket,
ismét egyfajta fehérséget kapunk.

— folytatódik az álom —

Tíz másodperc van még a fehér szín kiállításából.

Ki látott már hidegtől elolvadó Télapót!

Letelt a kiállítás ideje —

Könnyen elképzelhető

a fonal gombolyag (kör) egyenessé varázsolása

— végére súlyt helyezünk,

mellyel köröket frunk le

az eldobás pillanata előtt.

Utána ha a két végső pontját erősen kifeszítjük, akkor a fonál egy látszólagos egyenest képez.

———— folytatódik az álom ———

Az északi ponttól a déli pontig,
a déli ponttól az északiig,
nyugatról keletig,
keletről nyugatig
(kereszteznek egymást az egyenesek)
a keresztrejtvény
vízszintes — függőleges sora — feszület

———— a másvilág tölem balra,
a másvilág tölem jobbra ———,

a kereszt végpontjai ABCD vagy 1234,
összekötött végpontjai egy négyszög.
Beírható körének középpontja Jézus
fejének helyét adja,
ahogy lezárt szemek
lefelé irányulnak

lefekvés előtt

felkelés után

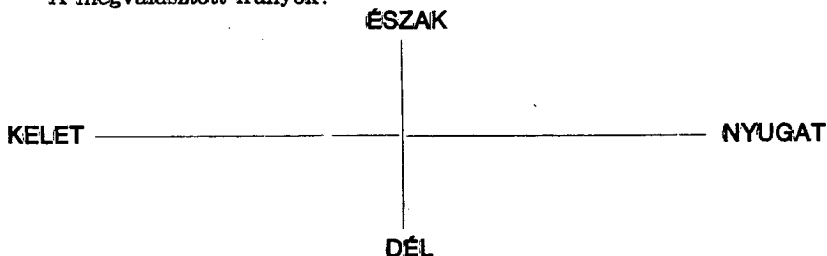
delelőtt

délután

A világ végéről gyalog hazatérő térképrajzoló szerint: két egyenes által bezárt szög egyben a két egyenes képzelt felezőpontja is. A valóságban végtelen nagyságot érhetnek el. Visszatérve a kíséreltethez — az időpontok egydimenziós folytonos halmaza már elfelejtette velünk (az EMBER-REL) az előbbi négyszög köré írható körének a megszerkesztését, így a Jézus feje felett nem jelent meg a KÖR!

Szemléletünkben most el kell hogy szakadjon egymástól a tér és az idő (folytatódik a képsíkok felvázolása). Az északi, a keleti, a déli és nyugati időmérő szerkezetek felépítésükben hasonlóak, mégis mindegyik az X-el jelölt pontos időt mutatják északon, keleten, délen és nyugaton. A koordinátahálózat évmilliós szabályai — az első, a második és a harmadik képsíkokban egy kifeszített zsinag, a háromdimenziós térben egy egyszerű vonal. (A térképen az északi pontot a déli ponttal összekötő vonal.) A fizikai jelenségek tér- és időbeli kiterjedése HÁROM + EGY = NÉGYDIMENZIÓSOK. A képzeletünkben magunk előtt látott fogalmak (észak, kelet, dél, nyugat — végpontjait ha összekötjük, akkor ismét egy négyszöget kapunk)

A megválasztott irányok:

A négyszög megszerkesztését elhanyagolhatjuk, ugyanúgy nem szükséges a köré és bele írható kör sem, egyedül a végpontok, melyek észak, kelet, dél, nyugat — ABCD vagy 1234 jeleket kapnak. (Az északi pontnál helyezkedik el a fej, de ugyanúgy a déli pontnál is lehetséges, ahogy azt Jézus egyik tanítványa kívánta keresztre feszítése előtt. A keleti iránynál az egyik, a nyugati iránynál a másik kéz.)

Amikor a valóságban tovább folyik a kísérlet, a képernyő újra megismétli a lándzsa célba találását — egészen jobb oldalról úgy tűnik, hogy az ABCD vagy 1234 kocka középpontjába —, de most már jobban látható, hogy nem vér, hanem víz ömlik ki a testből. (A harmadszor megismételt dőfést a legrészletesebben ellenőrizhetjük. Ahogy a gyilkos fegyver LASSÍTVÁ a célpont felé irányul, a halált csak megerősítő dőfés végrehajtójának arcán TORZÍTVÁ jelenik meg minden izomszál összehúzódása. Száját lassítva széthúzza, szeméit lassítva kidülleszti, és ahogy a kép LASSÍTVÁ tíz millimétert halad előre, már jobban kivehető eltorzított arcán a félelem. Néhány másodperc alatt a lándzsa, a kéz, a láb és az egész test egy újabb lassított mozdulatot győz le, ezt kíséri hajának lassított magasba emelkedése. — Most egyedül csak a cél felé repülő fegyver lassított röpte látható, és egyszerre MEGÁLL A KÉP!

Az eldobásba minden erőt beleadott mozdulat pillanata és a — még célhoz nem ért — levegőben repülő lándzsa mozgása most egy állóképet képez. Az előbb még nagy lendülettel mozgó, majd LASSÍTOTT képből most szobor lett (lehető legjobb vázlat egy gyilkos mozdulat bronzba öntéséhez).

———— folytatódik az álom ———

Most ismét lassan, nagyon LASSAN mozdul a kép — vele mozdulok ÉN is (lépéseket teszek, közben ezerféle izomrándulást jegyzek le, végül egy láthatatlan vonalat húzok az ablaktól az ajtóig és az egyenesre írom: LÁNDZSA!

HARMADIK kezdés/

A kerek asztalra egy fél méter átmérőjű Földgömböt helyeztem, négy erős kötéllel az asztalhoz erősítettem a nem létező Világ négy sarkát és beordítottam a hangszeróra a VILÁG VÉGÉT!

— Előtte a nagy fejszét piros festékekkel öntöttem le, a szobába vért tartalmazó dobozokat készítettem be, hogy eltakarjam, ezzel fessem le a Földgömb szertefröccsenő részeit. (Tízmilliárd kilométerről nézve egy alig látható pontba sűrűsödtek — pislogókegyetnyelek —, ahogy lassan közeledek az X-el jelölt pont felé, melynek részei majd kirepülnek az űrbe, most az előbb még felgyorsított film annyira LELASSULT, hogy abszolút állóképp lett belőle.

Ahogy lehunytam szememet, pillanatok alatt a másvilágon keltem fel. Semmilyen külső inger nem zavart, mégis világosan jelentek meg fekete tükrömben az emberek, beszéltem velük, megérintettem őket és a fellegekben sétáltam. (Ennek a regénynek a végén is meg fog halni a főszereplő...), de tiszta választ nem kaptam a fekete tükrömből, még arra sem, hogy miért ölte meg Agamemnont felesége, amikor ez hazatért a TROJAI háborúból!

Az álomképben egyszer darabokra tört az emberek teste, máskor ismét újra felvették eredeti formájukat és végül a hosszú menetelés után beolvadtak a vízbe — ismét leállt egy megrajzolt ósregi történet a falról.

———— folytatódik az álom ———

A száz méteres szoba négy sarkába felvevőgépeket rejtettem el, középen pedig nagy máglyát raktam, mellé két zsák almát, melyet majd a láng végtermékébe fogok bedobni.

Csak a vizolvasztó berendezés elhelyezése maradt még hátra, melynek az egyik sarkot szemeltem ki, az ágy alá pedig papírba csavart gyűllékony folyadékot helyeztem el

a gyufaszálak elől,
melyet majd a jajveszékelés után
fogok rájuk önteni,
hogy enyhítsem fájdalmukat.
Az ágaskodó kis lovacskát is felnyergeltem,
hogy a robbanás után, a mellé támasztott
fénykép gazdját a háttára vegye
és a végtelenbe
vágta velem.
A hangszóróba a jelrendszer utolsó jelét
ordítottam be!
A kísérletet figyelők között
nagy nyugtalanság támadt,
elbarikádozták magukat és a képernyőről
figyelték további előkészületeimet.

AMIKOR TAVASSZAL TÖMEGESEN MEGJELENNEK A HÖRCSÖ-
GÖK, PUSZTÍTÁSUK KÖTELEZŐ. A LYUKAKBÓL VÍZZEL KIÖNTHE-
TŐK, VAGY MÉRGEZETT CSALÉTEKKEL ELPUZTÍTHATÓK !! — adta
ki a parancsot M. Z.

A FESTMÉNYEKET A FAL FELÉ FORDÍTOTTAM, HOGY A ROB-
BANÁS UTÁN TOVÁBBRA IS MEGŐRIZZÉK SZÉPSÉGÜKET, KÖZBEN
MINDEN MOZGÁSBA HOZHATÓ TÁRGYAT KIÉKELTEM ÉS EGY NAGY
FEHÉR VÁSZNAT FESZÍTETTEM A MAGASBA, MELYRE MÁR AZ IN-
DULÁS ELŐTT KIRAKTAM A SZAVAKHOZ, MONDATOKHOZ SZORO-
SAN HOZZÁTARTOZÓ PONTOKAT, VESSZŐKET, FELKIÁLTO- ÉS KÉR
DŐJELEKET, AZTÁN SORBA TOVÁBB KIRAJZOLTAM AZ ÉKEZETE-
KET ÉS PRECÍZEN FÖLÉJÜK — ALÁJUK — MELLEJÜK RAJZOL-
TAM A KOCKÁKAT, MELYEKBE MAJD BEREPUJLNEK A JELEK, CSAK
MÉG ABBAN NEM VOLTAM BIZTOS, HOGY A FÖLDGÖMB MEGSEM-
MISÍTÉSE ÉS A VIZOLVASZTÓ BERENDEZÉS AZONNALI MŰKÖDÉS-
BE LÉPÉSE UTÁN — SZÖVEG — RAJZ — VAGY DALLAM FOG KE-
LETKEZNI?

A papírból már előre repülő szerkezeteket készítettem, ezekre jele-
imet — bombákat rajzoltam, melyek robbanását úgy időzítettem, hogy fele
a levegőben, fele pedig a földön robbanjon. (Közben az akváriumban lé-
vő halak vize a nagy hőségtől teljesen kiszáradt, és nehogy kipusztul-
jon titkaimat a víz felszíne alatt őrző seregem, a vizolvasztó berendezésből
sűrített levegővizet öntöttem be nekik, mire ezek pillanatok alatt métere-
ket nőttek — kifordultak a levegőviz légköréből és a súlytalanság miatt
lebegni kezdtek. Ez nével lebegtek szobámba, ÉN pedig félelmemben kény-
telen voltam sorban agyonverni őket. — Befejeződött a kísérlet —

UTOLSÓ PONT /

A szoba négy sarkába elhelyezett különleges pumpák csak akkor kezdhe-
tik el a műanyag zacskók felfújását, ha megszakad a Gondolatmen-
net (ELFORGATVA A HARMADIK KÉPSÍKBA ÚJRA MEGKEZDŐDIK
AZ ÁLOM), ezek a robbanás után óriási vihart teremtenek.

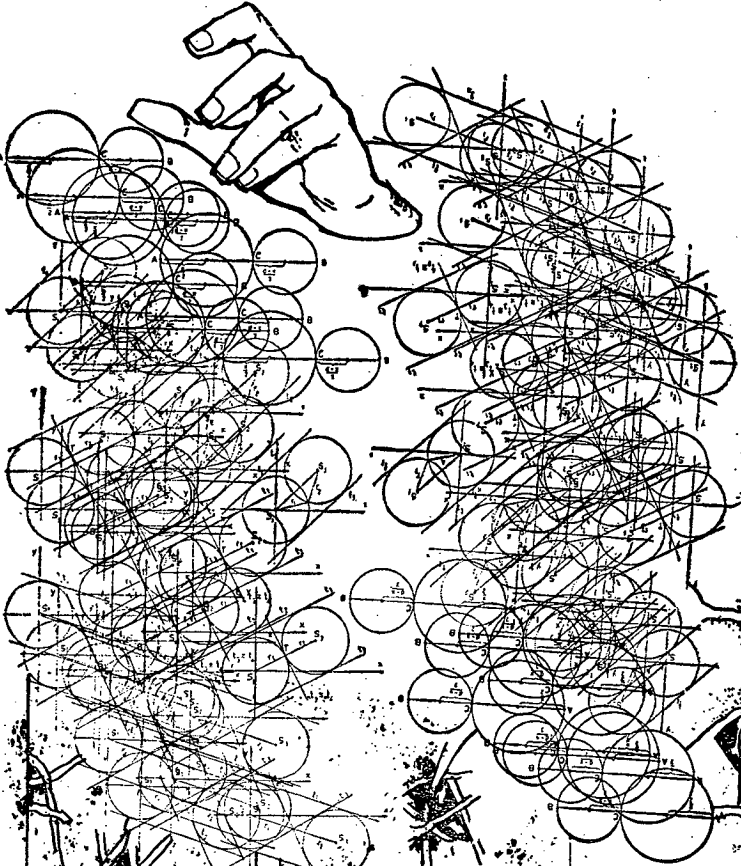
A zajtól rövid ideig nem hallottam semmit, majd amikor a pumpák
megkezdték munkájukat akkor már éreztem, hogy a felrepülés pillanata
előtt kicsit ringatózik szobám. A bekészített BETÜGÉP továbbra is sza-
kadatlanul jegyzett minden ingert, jegyzett minden mozdulatot.

— A szalonna csak jól megpaprikázva és megsózva jó! — mondja
M. Z. közben kihúzza az asztal egyik fiókját és egy fanyelű nagykest vesz
elő, egy óriási falatot kanyarít le, háromszor harap bele, közben hagymát
keres mellé. A vacsora után kimegy az erdőbe és egy tövestől kitépott
nyárfát húz be a szobába. — Minden előkészítve az abált szalonna készí-
téséhez! — Egészben dobja a kályhába és türelmesen várja a hamu kelet-
kezését, közben azon töri a fejét, hogy vajon hány kilókalóriát vett ma-
gához Rousseau híres festményén az az oroszlán, amely leterített egy
EMBERT!

A kör alakú kávéscsészéket leborítottam, a hamutartóba pedig egy
egész doboz cigarettát raktam szét, a kis fehér hengerekre külön-külön a
10-9-8-7-6-5-4-3-2-1-0 számokat írtam. Füstölve (nem lobogva) égtek visz-

a[®] b c d e

X

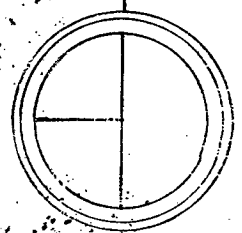
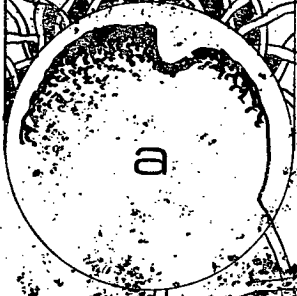
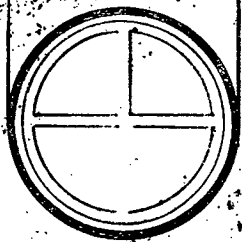

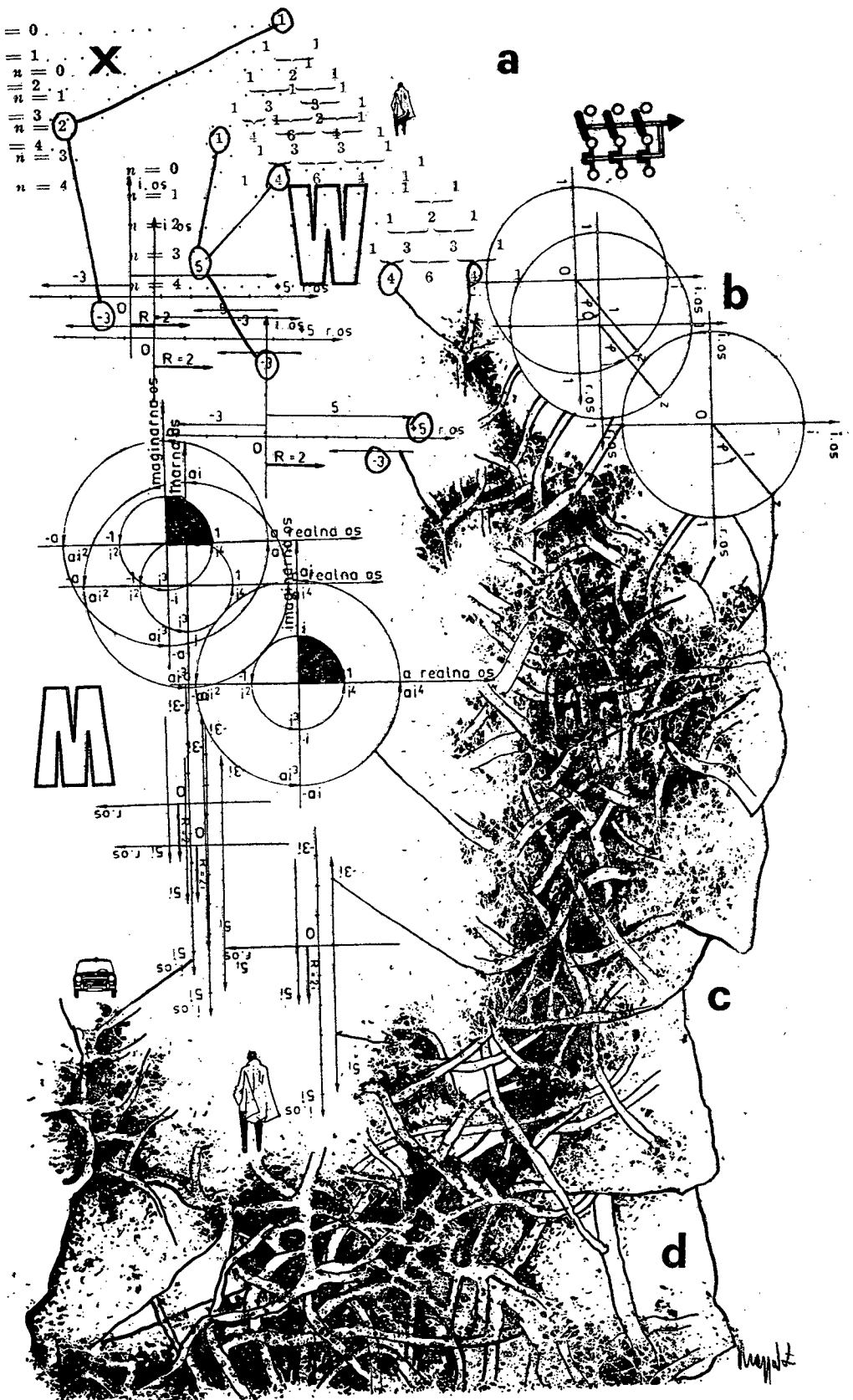
é é é

a

Y

= 0
= 1
= 2
= 3
= 4
= 5
= 6
= 7
= 8
= 9

X

a

b

c

d

Magpaz

szafelé, közben az asztalra egy kosár megszámozott gyufaszálat öntöttem. Összevissza kevertem a kis pálcikákat, veltük együtt a számok is keveredtek, így piros RIASZTÓ berendezésük különböző helyzeteket foglalt el, melyek majd a kellő pillanatban (talán) egyszerre fognak fellobbanni hangos sercegés mellett és a mennyezetig csapó narancssárga szín felmelegíti az egész szobát. Hét poharat már előre teli öntöttem füsttel, a többit üresen hagytam — ezekbe majd magától fog beszivárogni a végtermékek sokasága (A ROBBANÁS UTÁN).

M. Z. már hosszú ideje kitartóan egy pontba nézett — folytatódik az álom — Az egyenes végtelen hosszúságot érhet el, ugyanolyan öregséget egy kavics, ha az egyenest megszakítjuk, a kavicsot kettévágjuk — továbbra is beszélhetünk az előbbiekről. A háromdimenziós térben a kavics kiterjedése mindhárom irányban kicsi. Mozgásáról csak akkor beszélhetünk, ha a test külső hatására helyet változtat (X idő alatt Y távolságot tesz meg), de nem hagy olyan nyomot, mint például az űrhajó az űrben, vagy a csónak a vízen. (Vonalszerű a kavics vagy egy űrhajó sorsa, ha hosszú ideig nyomon követjük.) —befejeződött az álom—

Visszatérve a kísérlet második pontjához — M. Z. az asztalra erősített földgömböt körbefényképezte —, ez tízmilliárd kilométerről nézve egy KÉK papírra erősített pont — később a felvételek alapján a papír síkjába térképet készített. A Föld felszínét úgy ábrázolta, mint kétdimenziós felületet, ebből végül is az következett (a robbanás után), hogy az ábrázolás nem lett tökéletes. A felvételek is hűen bizonyítják, hogy a térképen nem mindenütt egyformán TORZ az ábrázolás. (A Föld felszínének térképe, mint görbült kétdimenziós felület.) Ez nem a gömb hibája, hanem az ábrázolásé. A térképen X-szer kisebbnek látszik minden, mint a valóságban. A gömb a síkon a TORZÍTÁS ellenére is áttekinthető. Felfedeztem a térkép második torzítását is: a valóságban egyenlő szögek a térképen különbözőnek látszhatnak! A tisztán látott vagy kiejtett öö (jaj) vagy ooo — bocsánat, nem történt semmi semmi semmi semmi — ez egyenlő az előbb említett semmibe csökkenő és a semmiből növekvő jelrendszerrel, így a kör a harmadik képsíkban eltér eredeti formájától és ellipszis alakot ölt.

Kacsalábon forgó váramba továbbra is kör alakú mozgást írt le minden jelrendszer. A térképről lefújtam a porszemeket és ezek a nagy viharban mindent kipontoztak (a harmadik jel a pontos időt jelezte, a soron következő pedig tetszőleges nagyságú aknamezőt hozott létre) — nem mertem két méternél tovább szaladni, amikor a látottaktól végigfutott rajtam a hideg pontokból összetevődő egyenese.

ISMÉT MEGÉRKEZTEM, URAIM, SOKÁRA, DE MEREM MONDANI, HOGY NEM JÁRTAM HIÁBA. OLY JÓ ÉTKET HOZTAM AZ ÉTKEK SORÁBA, MELYNEK SEHOL SINCS PÁRJA! (Éljen!)

»EZÉRT AZ ELEDELÉRT NAGY PRÓBÁT TETTEM EGY SZILAJ BIKÁVAL — HÉT NAP VEREKEDTEM VELE, KICSIBEN MÚLT, HOGY A FOGAM OTT NEM FELEJTETTEM, DE ODA SE NÉKI, CSAK LEGYŐZTEM! (Éljen!) NAGY NEHEZEN BŐRÉT LEVETETTEM, FEJÉT NYAKASTÓL LESZEDTEM, EZT A JÓ ELEDELT ABBÓL KÉSZÍTETTEM.

ITT TEHÁT A JÓ PAPIKÁS, URAIM! VEGYÉK EL TŐLEM. SZÉLES JÓ ÉTVÁGYAT KIVÁNOK MINDENKINEK ! ! ! (Éljen! Éljen! Éljen!)

TARI ISTVÁN

INVOKÁCIÓ

*kurafik bajszán
tavaszserkenés
korhadt szuszogásba
csomagolt füzes
szívárvány-kíváncsi
vesszők*

*a sajtó kolbászokból
esetleg kosár*

○

ÁPRILIS

*április miért kerülted el
szarakodó rendőrök
korgó noteszát*

*a ceruza élete
meg nem írt versem*

○

A GILISZTÁK

*a giliszták betűikből
menekülnek*

*az én betűimbe
nem lehet
se vizet
se bort
önteni*

*én
a betűk mögött lakom*

a vékony papír mögött

*ha elég éles az írógép
ha elég sok
O-konfetti
hullik
átnézhetek helyükön
mint a
hóhulláson*

○

KOVÁSZTALANUL

*a napsártól zsiros köveken
ha széttröccsen
néhány rák ollója
egy üveg bor
bűzlik mint a végtelen
pikkelyei
a középiskolás matematika
könyvek
évgyűrűiben*

furcsa gyökérnyomás

*anyám
lefekvés előtt olvasta
belőlem születik a homok
a sós
víz könnyeiben jelentkezik
nem értheti
apám gondol
(eloltja a villanyt)*

*zsugorodó szoba
a tárgyak
lyukakba vágják
kiterjedéseiket*

a

O

P N

T

*hortyogás közben
szájról szájra ugrál
kétéltű*

kétéltű kaucsuklabda

*pattogás a bőr alatt
a pattanások gennysárga
festéke
esetleg kofferunkban
valahol valamelyik vonaton*

BARÁTAIM

ITT

BATA ZVANI ÓRA

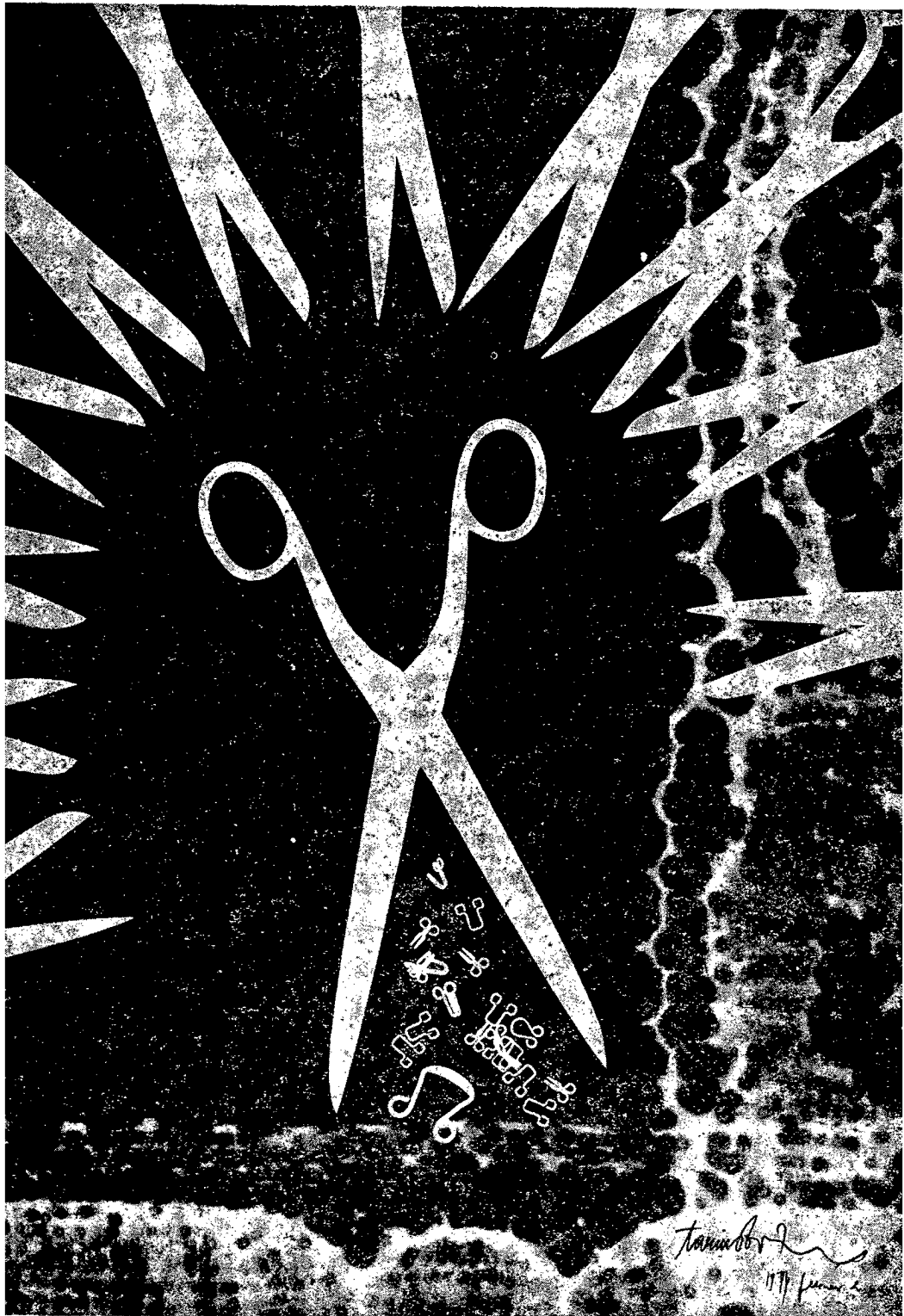
VÉN MŰVÉS

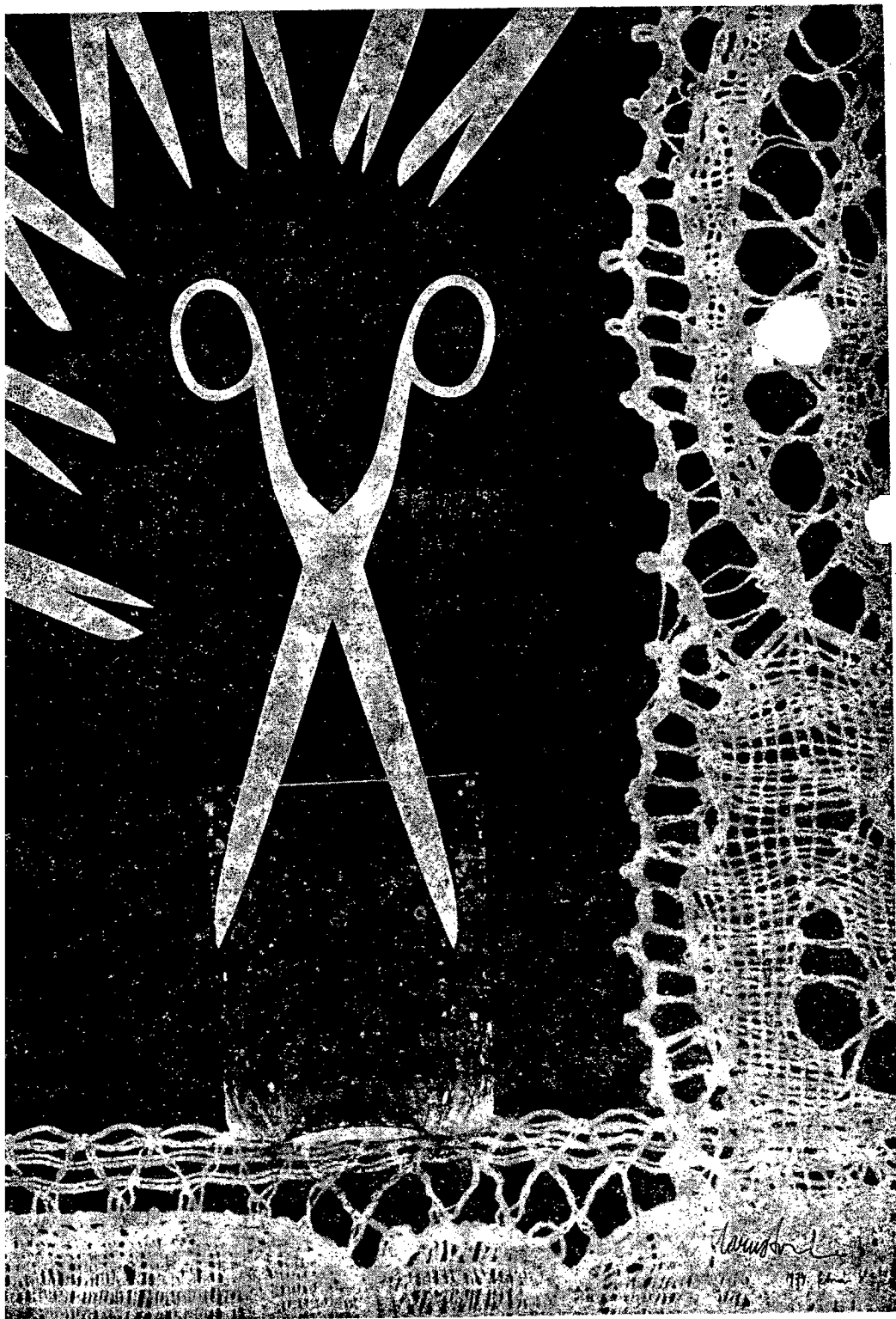
AKI

1928-TÓL

1937-IG

A BELGRÁDI RÁDIÓ

ELNÉZÉST
ELNÉZÉST
A GYENGE
[GERINCÓSZLOPOM
A 180 DINÁROS NYUGDÍJAM
A VÉN MŰVÉSZT
HALLJATOK
AKI
DRAGINJÁN SZÜLETETT
NÉGY GYERMEK
APJA (KÉT FIÚ ÉS KÉT

[LÁNY)

EZEN AZ ESTÉN
BATA ZVANI CÖRA
AKI BELGRÁDBAN
AKIKNEK LEMEZEIT MÉG
AKINEK han g j aa

kérem
a vas kopása
a vasúti szokások
a nők kilométerekben
[kifejezett
tartóssága

légyfogó
a beléje ütközővel
mint zár a kulcsban

(amikor először
jó lenne sohasem véget érni)

az oldat
ja a TENGER
cianotikus légzésszünetekkel
beszámolt már
a tajték magánéletéről
schubert szemüvegével
nézem
a rokonértelmű melléktermékeket

ott
abban a kagylószerű bódében
(füstös napüvegén
meztelen nénikék hevülnek)

abban a pilsányi bódében
a golyósíronok lángszóróin kívül
schubert szemüvegét is árulták
napfogyatkozás előtt
a hegyekben
megjedd az ember a hangjától
mesélik

szörnyethalt egy zenekar
ki
a kék rapszodiát
mesélik
azért ilyen sós
színeződések
ajánló rúzs-sorok
bundáskenyér-turizmus
a hátton
henri de toulouse lautrec
[kézjegye

1. rajz (1. stáció)
kardiográf:

a sárga oly kamaszos
még ha öreganyám
áruja is
csillogó üvegekben
a dagály dugóival
járdákba kötözve
jönnek jönnek
a sebesültek
szájukból a hajók
sült tejfel maradéka
rajzlapjaimon sajnálom
őket
pattog a tubusbuborék
nagyobbak között
recseg
a kisebb halak
szálka-kerítése

2. rajz

naponta egy kávé
két coca colát
és LD-t tett elém
sohasem láttam embert
így mosolyogni
tenyeremmel ijedten
lakást kölcsönöztem
szeméremszórzatének
helyettem pirult a szalvéta
ha akarom
még ma is előttem arca
gyűrűje zöld fejében
titkát nem vigyázhatta
azt

hogyan lábai között a
fellegvár

hogyan estéként a
[kíváncsiaknak
gyűjtják fel oly nagy
[szeretettel
a reflektorokat

3. rajz

felületek
az ételmaradékok jegyzeteivel
az abrosz kompillációiban
illatos füstjük
dohányom szortyogó
változatain cselleng

az iskolákban előírt rend
szemeikkel
a víz
hálóruhájába pottyán
mely áttetsző
mint az
alvó nők teste

néha rezzen csak fel
egy ideig követheted

4. rajz (metamorfózis)

az önaroképtől
nem csenheded el
a váz vonatlúktetéseit
az egyik pornó lapban
intim vallomásokot böngészve
fogtam
a kicsit sem bonyolult
életelhez
a gyerekek kezein
bejáródva

pablo casals könnyeivel
a cseresznyevirágzás
plakát-japán

5. rajz (az erózió menetelése)

a kedves
erdőbe kívánczolt
(róla csak tisztelettel
[beszélhetek]

hogyan pontos legyen egy padra
mely mélyen kerül
a tömegjeleneteket
melyről a kéket

mint drótra feszített-terített
száradót
figyelheted
mely gyakran
elég gyakran játékba
[keveredik
az árnyékok gomolyagával
megőrizve méltóságát
annak sünkényelmét
ha jól emlékszem chagall
[könyvét olvasta
hegedűit meztelenül
[hímezte

sylvia
elegáns mozdulattal
a kettévágott labdával
üvegburát ajándékozott
az államférfiak mosolyával
haza kellett volna
cipelnem
mint egy faragott bocsor-émléket
az illatozók tövéből

az éttermek
ismert köhintése
ellenőrzi mozgalmunk
(mozgalmam)

a bátortalan
sós pusztává fejlődött
csak idő kell hozzá
persze homok és kavics is
jócskán
(a sivatag-viccekből
árvízünk hullámhossz-zsákjából)

mentőövekkel barátkozik
a reszelő megtorpanása
(megtorpanásom)

az eső elverte
elverte a lelkiismeretet
nem baj

hajnal-ragadós mimóza
a félgömb
önámításán
mézes lobogókkal

*majd a vergődés
a propeller átlátszó szárnyakká
dagadása
majd az
addig is
de hát*

*ki izgul és
kít izgat és*

(fáradtan)

*szertelen kokárdákban
brutális gyógymóddal szegélyezve
személyesítéd meg
az állomások
mesterkedő várótermeit*

*a padok testén
fáradt mocorgások lisztje*

*csípás domborműre
tonzúrát lehel*

*cigarettfám mély szünetekkel
élesztett dorombolása
szüntethet meg*

*cirmös hamuja cirógat
a
duruzsoló vér kerge
szőre*

*a jogfosztottak merev mosolyával
rian
felvonód*

Hvar, 1972. január

A VÉGTELEN ÜNNEP ELŐTT

Csak a kisszoba hangulatát szeretném megmenteni. Nem az évek múltak el, inkább úgy, hogy a halottak listájára került újabb két rovás. Egy és fél az apámé meg egy fél az anyámé. Sokan közülünk ilyenkor feketébe öltöznek. Ma már nem tehetem. Tegnap nem lett volna késő, de mint ahogy ma sincs és holnapra sem lesz mit felvennem (fekete fátyol), nem teszem.

Valahogy mindig az emlékeimet féltetem, hogy elhagynak, és nem marad belőlem semmi, csak a mindennapok. Mint ahogy hároméves koromig is csak úgy élhettem, mint a mesék. Szőrösen, soványan születtem meg, hogy szánkón hoztak haza és az anyai nagymama nem jósolt nekem hosszú életet. Fekhettem ott a bölcsőmben (milyen kár, hogy nem emlékszem), és megtestesült bennem két ember, akikre kimondták, vagy kikondolták, teljesen mindegy, az ítéletet. Azóta vagyok árva. Ma állandóan mar a vágy, hogy megköszönjem a nagymama érzését és bizonyítsam ruháim színeinek szimbólumát. Ő már tudhatta, hisz nevelt gyereket. Milyen kár, hogy a gyereknevelésre sem emlékszem. Fölneveltem saját magamban a gyereket. Kár, hogy elfelejtettem. Már nem merek az égre nézni, merre nyugszik le a nap. Osupa nagybetűket hagy maga után. Világos meg sötétkéék autók dudálnak le nekem. Integetnek, hívnak, vagy búcsúznak, mert mire besötétedik, le kell fekdünnük.

A kalapácsok szüntelen üteme felhangosítja most a kisszobát. Nincs már szentkép a falon, csak a sarkok közelednek egymáshoz. Ott, ahol régen a csillár lógott, összeérnek, és én egyik nap oszlop vagyok, máskor karmesterré változom. Így irányítom a falakat és túrom a nyomást.

Ez a Tyimi állandóan szűk szárú nadrágokban jelent meg a randevún. Ki nem állhatom a szűk nadrágos pasikat. Rájuk feszül az anyag, az embernek hányingerere támad. Ez a Tyimi is olyanfajta nadrágokat viselt, amelytől hányingerem támadt. Még az a szerencsém, hogy nem csokolóztam vele, mert ha hozzám ért volna úgy előlről, hát még hányok is. Akkoriban képes is letterem volna rá. Ja, és hogy legyen a felesége, amit szó szerint kellett érteni, hogy meg is akar velem esküdni. Szerencsém, hogy nemet mondtam és hagytam, hadd bizsergesse a fülem, mert az jólesett. Ezzel a Tyimivel valahogy mindig szerencsésen átdobtam magam egy újabb napba, és megúsztam csokolódzás nélkül, hogy lehagyjon.

Ma egyre azon töröm a fejem, milyen jó volna, ha elmennének kirándulni az emlékeim.

Néha olyan érzés ez a szoba, mint a boroshordók belseje. Pontosabban, mint a boroshordók belsejéből egy kiáltás, mint egy öngyilkossági gondolat. Hirtelen érkezik és legalább olyan észrevétlenül tűnik el, mint a lélegzési folyamat az emberekben.

Ha már nem mennek el maguktól, hát majd bezárom őket. A kamrába. Bezártam őket. Azután vártam. Vártam. Reggel könnyen és nagyon frissen ébredtem. Felöltöztem, megreggeliztem, közben elküldtem a tejasszonyt, hogy itt semmiféle Tóth Valéria nem lakik, akinek ő azelőtt tejet hordott.

A postásnak alig tudtam megmagyarázni, hogy itt nem lakik Valéria. Kérdezte, engem hogy hívnak. Mondtam, nem tudom. Ithagyta a levelet és megcsóválta a fejét. Szegény kismacskaám, gondoltam szánalmasan. Azért a levelet felbontottam. Valamilyen pesti nagynéni hívja Valériát, a karácsonyi ünnepeket szíveskedjék náluk toltetni. Jó azoknak, akiknek pesti rokonaik vannak. Nagyon jó lehet azoknak. Eltettem a levelet, és azon gondolkodtam, mit szoktam délelőttönként csinálni. Valahogy nagyon könnyen ment most a gondolkodás. Nem éreztem a gondolataim súlyát. Semmi sem jutott eszembe. Szétnéztem a szobában. Ismerkedtem a környezettel, átkutattam a szekrényeket. Tíz órakor erősen dörömbölt valaki az éléskamra ajtón. Kívülről a kulcs, de nem mozdultam. Gondoltam, valaki lehet odabent, és biztos, ha kiengedem, az is Valériát fogja keresni, ha azt mondom, nem tudom, ki az, kérdőre von, talán még azt is rám

fogja, hogy én öltem meg. Nem, a kamraajtót nem nyitom ki egyelőre. Jobb, ha olvasok. Az asztalon ott a biblia. A 268. oldalon egy könyvjelző. Nicsak, ezt elöttem is olvasta valaki és abbahagyta. Én is elkezdtem.

Másnap beiratkoztam a gimnáziumba. Megvásároltam a füzeteket. A szekrényben találtam valami sárga lapot. Anyakönyvi kivonat, meg általános iskolai bizonyítvány, meg diploma az egészségügyi iskolából. Tóth Valéria névre. Az anyakönyvi kivonatot beadtam a suliba és elfogadtam a nevet, még tetszett is.

Ahogy várom, hogy leszakadjon a mennyezet, próbálom kitalálni, milyen lehet fájdalommentesen meghalni. A kisszoba a bűnös, visszhangzik. A falak közelségükkel bizonyítják a hangokat. Már annyira rám borulnak, hogy várható az összeroppanás, majd hirtelen fölveszik az alakomat. Nem látok semmit. Csönd van és levegőt keresek.

Kijártam a gimnáziumot. Leérettésgiztem kitűnőre. Könnyű volt. Furcsa mód a tanárnő első szavára is emlékeztem. Amit egyszer mondott valaki, mind tudtam még négy év múlva is. Úgy éreztem, agyam minden hangra, amelyet meg kell jegyeznem, rátapad, mint a polip csápjai, és magamba hurcolja, én vagyok az éléskamrája.

Elhatároztam, ha holnap tíz órakor zörögnek az ajtón, hát kinyitom, mert a diplomával bizonyíthatom, hogy én vagyok a Tóth Valéria. Azután vártam.

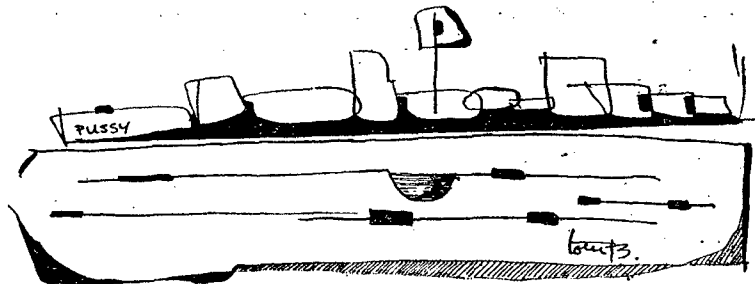
Tízkor kinyitottam. Senkit sem láttam. Csak a levegő volt nagyon sűrű, úgy érzem, lassan megtelek vele, mint paradicsomfőzéskor a literes üvegek. Amikor az utolsó csöpp is bennem volt, hirtelen érkezett, hogy munkába kellene mennem, mit szól a főnövér, hogy nem mentem dolgozni. Azt mondom, hogy elaludtam. Nem, az nem jó. Valami okosabbat kell kitalálnom. Meghalt valakim. Képtelenség, nincs fekete fátylam, azért meg nem érdemes venni. Valamit ki kell találni. Beteg vagyok... Nem, nem jó. Inkább szép lassan lehajtom a fejem. Így, most kilöttyen a kamra parkettjére. Szétfolyik, és én egyre mélyebben hajolok meg. Háttal kimegyek az ajtón és gyorsan becsukom, bezárom!

Mélyen aludtam és nem álmodtam. Magam is csodálkoztam, hogy már milyen idős vagyok, és még sohasem álmodtam semmit. Bizony jó volna kispárnákról meg szivacsokról álmodni. Valamiről, ami puha. A kalapácsok szüntelen üteme felhangosította álmomat, a kisszobát. Nincs már szentkép a falon. Csak a sarkok közeledtek egymáshoz. Ott, ahol régen a csillár lógott, összeérnek, és én egyik nap oszlop voltam, máskor karnesterné változtam. Így irányítottam a falakat és túrtam a nyomást.

Beiratkoztam a vegyészeti technikumba. Azt mondták, Tóth Valériának hívnak. Elfogadtam, bár furcsa volt megszokni. Tanultam. Az ajtót, mondtam majd holnap kinyitom. Négy év múlva eszembe jutott, hogy megnézzem, mi van abban a helyiségben.

Fene egy penészszag, sok-sok ólomlabda. Gondoltam, többet nem csukom be ezt az ajtót, jól ki kell itt szellőztetni. Ekkor félig ért bennem az emlékezet paradicsoma.

A másik percben elszédültem.

BÓZSA PÁL

KAPALÁS

Délelőtt:

elzártuk
a kapillárisok tölcseireit,
lassúbb lett
a kukorica lihegése,
teje búbján kettévált
széles zöld haja,
s belemosott a szél.

Délben:

legyezőt bontott a nap
a dűlő egy akáca mögé,
nehogy melege elolvadjon
a szalonnán.

Szemünkben barna bőrű
hangyák mászkáltak,
hónuk alatt
házfalnyi morzsákkal.
Biztos úgy gondolták,
a boly rohan feléjük.

Estefelé:

Püffedt út markában
négy kerék alatt porfog ropogott,
Egy óra múlva fél ujjnyit
harapott ránk országából.

Éjjel álmomban:

sötét volt, hogy hazaértünk.
Fekete mint kapások lába után
a lavór víz.

Hogy lehet a nappal
olyan kék,
mint a kapások szeme?

Csodálkoztam,
honnan jutott most eszembe
az emberpára,
vagy izzadság?

Igaz,
kukoricával
etettem meg
anyám apró
gondjait.

EVÉS UTÁN

Ebéd, vacsora után
anyám mindig
gyümölcsöt
tesz az asztalra.

Már régen
nem vacsorázom otthon,
s tegnap a magasból
anyám egy tálban
gyümölcsöt tett elém.

Sárga baracknapot,
nagy kék szilvaegyet
ebédutánra.

Vacsora utánra
piros napalmát
— bár én laknék
azon a hegyen,
holnap aligha virradna —,
egy szelet
sárga bélű dinnyeholdat.
Leve úgy csorog
az államról,
mint kis koromban homlokomról
a félelem,
ha egyedül hagytak vele
az udvaron.

○

NYUGALOM

Néha a habtaréjos hullám
végignyálja a sziklasebet,
— mintha nem ő vágta volna —,
homokfenékről ilyenkor
felzavarodik a zaj,
vízajlból
nyugalom borzolódik,
s még a napkép is
véresre zúzódik
a hullámtörőn.

Mért nincs
a Holt tengernek szigete?

○

○

VITOMOR SRBINOV

ÚT A SEMMIBE

SZÉP MADÁRNAK LENNI

*Szép madárnak lenni:
eh, milyen szép főételnek lenni egy multimilliomos étlapján.*

*szép madárnak lenni:
éhesen, szomjasan, elfázva délre repülni.*

*Szép madárnak lenni:
mi lehet szebb, mint fáradt szárnyal a tenger fenekén megpihenni.*

Szép madárnak lenni.

○

ELVESZETT DIMENZIÓK

Foetus.

Gyermek.

Legény.

Ember.

Aggastyán.

*Halott, nagyon — nagyon szép halott, a legszebb, akit eddig láttam!
Valójában, a halottak mind szépek.*

Tulajdonképpen van-e szebb a halottnál.

Halott a koporsóban.

Koporsó a sírgödörben.

A gödörben sötét is van, és kukacok is, és hangyák is, és békák is,

[és ...

És fönt semmi.

És fönt semmi.

○

MEMENTO III.

Érzem.

Érzem.

Hol? — ne kérdezzétek tőlem.

Talán hipofízisében a nagyagynak.

A pulzusban.

A vérkeringésben.

Érzem, talán a nyirokmirigyek anyagcseréjében.

A zsigerekben.
Érzem, valami rondán összekavarodik bennem.
Egyet tudok:

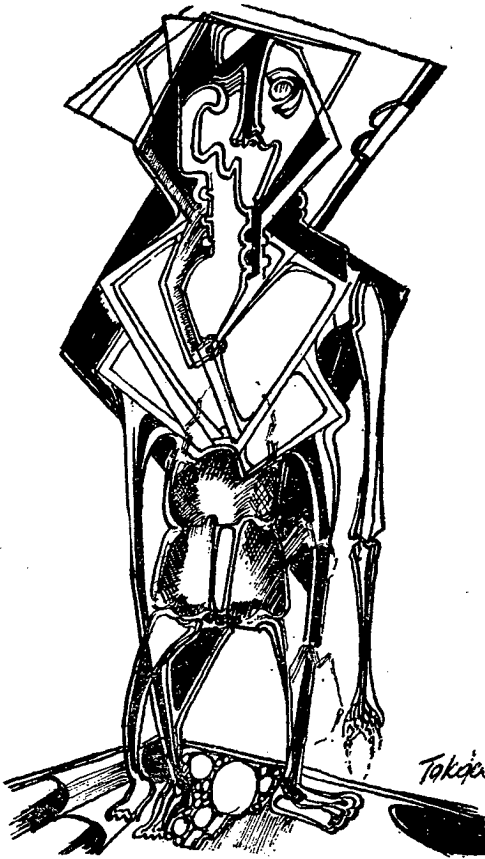
Ma este inni fogok.
Inni fogok.

Inni fogok.
Ma este koponyák pattannak szét.
Ma este állati üvöltéssé változom.

Érzem.
Érzem.

○

Bencsik István fordításai

KJDLIK TERÉZ

APÁMNAK

Sárga zománca lepergett
s belőle kőménymag unott szaga
tolakszik elém.
Ez a fazék volt egyetlen örökölt vagyoned.
Kikezdett, hegymagas erődből
testeden szennyet, karodban kenyeret hoztál.
Reggel az elköszönő sűrű sötétség vihogott
lekváros bögrédbe, súlyokat rakott a kapádra.
Hajnal hozta neked a fáradt izzadságcseppeket.
Apám, tűzbe teszem a gondolatot,
de az izzó lángnyelvek lökdösik;
oly átkozott fájdalmak
vonítják körül e szemrehányást.
kented volna vékonyabbra a lekvárt,
ne ettünk volna vasárnaponként csontot;
az iskola kiskapuján,
hol büszkén, de rongyosan vezettél ki,
fakír gyomorral építettünk volna
nagy-nagy diadalkaput.
Most értenék a betűnyúzáshoz,
a szavak foltozásához,
fodrosakat köpnék a görbe szennyekre,
akkor megértenék azok,
akiknek legnagyobb szükségük van erre.

○

TÖRÖTT TÜKRÖK

H. RENCSÁR MIHÁLYNAK

kiszabadulni de csak koppan a tekinteted
a horizont félkörein
mint kijáródott lábak
újra lépnek
kiszolgáltatva az élet-halál-tusa
víziós lélegzetvételének
szemed fényére a kínlódás színével
megadást rajzol a fáradtság
özönlenek a képek élő figurái
lucsoz a röhej az elhagyott nyomokban
piszkos botjával
a megszegyenülést gyűlölettel
keveri benned
megpihenni egy száraz ágon
és újra nézni az örök szegényeket
löknek egy észrevétlent kopott kabátodon
mert nem tudják milyen szegények

○

FARAGÓ LÁSZLÓ

MOZDULATLAN KÉPEK

*a csónakok és a pálmák
épp oly egyformák
mint a tengerek
és a napsütés*

*szélmalom meg a vitorlái
pókhálók és a szél
valahol egér szalad
jön egy kisgyerek
kezében macska lóg*

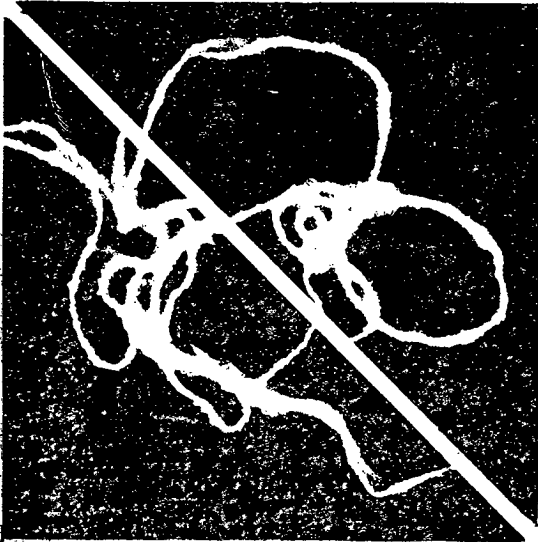
*nem vagyok már olyan
hogy egyszerűen elnevessem*

[magam

*ha meglátlak
a folyóparton
a délutáni nap sugaraival
karöltve*

*a labdák is szétpukkadnak
nem pattannak többé
a nap sem süt már fényesen
ilyenkor szomorúan ülnek
a galambok a háztetőn
s nem repülnek nagyokat*

○

KLAMÁR ZOLTÁN

TANYA

*repedt karó-köcsög
elcseppent szendergését
lapos fekete jaj-clca
nyalja
kódorgó fájdalom
rokkant bolhafészek
görcsházból villog
az akáclomb alá
érdes bottal sétáló
magány néni ketrecébe
füles bajok tenyésznek
hasadt levegőbe
rózsaszín haláltanya
lapul
szúnyog csípett
nyári rekettyék alól
üszög szemhéjják
galambot lopnak*

○

ÁTSZALADTAM

*a napon
derékszögbe nyúltnak
átszaladtam*

○

ÁLMOK UTÁN

*kidülledt szem zuhatagba
mártott testek
csorgunk karóba csavartan
— — — — — álmosoly
felbuzdult kanok
éjszakai vér-ízszony
pangunk
együgyű síkolyba
fogunk bordóra fagy
megnyergelt álmok
— — — — — semmifoszliány
betörő fény
a vázán*

○

TÜKÖRKÉPEK

Bodri idegesen fülelt. Meg-megmozdult a farka. Ismerőst vélt hallani és mégis olyan idegenszerű ismerőst, egy olyanfajta, akivel valaha sokat lehetett együtt, de azután több évig nem látta. Motoszkalás hallatszott a kapu felől, határozott, erős férfihang, amíg káromkodás közepette a kaput próbálta kinyitni, majd egy magas idegen, ismerős... Valami rémleni kezdett neki morgás közepette. Megosördült a lánc. Amikor az idegent ismerte, még nem volt láncra kötve. Valami rémleni kezdett ha nem is a megértésben, de a szívben, a hűség kapujában, a felvillanyozott borzas szörzetben, abban, hogy nem tört ki belőle az eszeveszett ugatás, hanem a morgás is lassan szűküléssé, majd éles vonítássá nőtt. Látta közeledni határozatlan léptekkel éppúgy méricskélve a házat, az udvart és végül a komondort, mint ahogy az ő jelenlétét is figyelték már érkezése óta. Amikor tekintete találkozott Bodriéval, felderült a képe, csettintett a nyelvvel és elfütyülte a régi dallamot, a gerlicék bús énekét, kettőjük ősi dalát. Felelevenedett a határ, a szántóföldekkel, a poros utakkal; a mezők, a legelők, és a lánc gyengének bizonyult az eszeveszett ugrálásban. Mindenestől szakadt ki a levert deszkából, majd csörögve húzódtott a rohanó állat után. És szaladt a kutya egyenesen a jövevény lábához, miközben az csettintgetett neki, majd lehajolt és hosszan kócolta fejét, és beszélt hozzá, és megértették egymást, és a kutya a farkát csóválta, örült.

A gyerek jött el, a kis darázs. Megnőtt, de megint szép, mert itt van, mert még ismerték egymást. De még mennyire!

Csörömpölés hallatszott a rostély felől.

— § —

Bent ült az öreg a kisablak mellett, ez már csak az ő megszokott helye volt. Naphosszat bámult innét az utcára, figyelte az embereket, és naphosszat révedezett el itt a kisrámás üveglapok mögött. Már régóta nem számolta a napok múlását, mert valahogy nem is tűntek valóságosnak, valahogy kilépett ő már ebből az időkeretből és úgy érezte, csak a megváltó üzenete szállhat még hozzá úgy, ahogyan egy régi ismerős szólítja meg a barátot az utcán, úgy, ahogy az emberek hajdan egymást szólították, de végül is letűntek egyenként az élet síkjáról, maga maradt. Kilencvenhatedik évével már csak a halált várhatja olyan nyugodtan az ember, és az idő kezd megszűnni ilyenkor, a napok összefolynak, az emberek valami idegen, ideges vágtatásban közlekednek, a szem vízesen kíséri, amint a lovakat a kocsitűt mellé szorítják a motoros járművek. Pedig milyen büszkén szaladnak a fiatal ménék, milyen pajkosak még mindig a vékony kiscsikók, és milyen fenségesen lépkednek az öreg kancák. Talán csak ezek maradtak olyanoknak, mint hajdan, azért, mert vérükben van az őstönös természet utáni vágy, a szabadság, a széles rétek és szántóföldek, azokkal pedig a múlt embere is. Kilencvenhét évével az ember nagyon, de nagyon egyedül érzi magát, de ugyanakkor ez az egyedüllét nem mint nyomorgás érezkedik az összefolyt napokra, hanem mint felszabadulás, a jelen alól, a lassan egyhangúvá vált napok alól. Bent ült az öreg a kisablak mellett akkor is, amikor a Bodri vonítani kezdett, majd eszeveszetten ugrálni és szűkölni. Lassan feltápáskodott, a görbe bot után nyúlt, majd az ajtóhoz csoszogott, onnét a gangra, a rostélyajtóhoz, hogy megnézze, mi lelte az öreg kutyát. És amint odaért, látta, hogy egy idegen áll az udvaron, látta, hogy a kutya eltépte a láncot és az idegen felé szalad, az pedig nyugodtan bevárja, miközben csettintget neki, majd lehajol és hosszan kócolja a fejét, és beszél hozzá, és megértik egymást, és a kutya a farkát csóválja, örül.

Régen nem csinált már ilyesmit a vén dög — gondolta az öreg, és lassan derengeni kezd előtte, ki lehet az idegen, és megdobban a szíve, és könnybe lábad a szeme, a tárgyak még inkább elmosódnak előtte, a

régen látott arc még fátyolozottabbnak tűnik, de tudja már az öreg, nem idegen van a házban, nem idegen, a gyerek jött el, a kis darázs. Megnőtt, de megint szép lesz, mert itt van, mert még nem felejtette el. Dehogy felejtette volna.

— § —

Amíg a buszban ültem, mellettem pedig a különböző vetések rengetege reszketett meg, arra gondoltam: Már négy éve nem jártam ezen a vidéken, már teljes négy éve, és mégis még minden a régi, még minden ismerős. A kidőlt fák az út mellett ugyanúgy hevernek, mint akkor régen, a mellékutak is ott válnak le a kövesútról, ahol régen, a lovak ugyanúgy botorkálnak, a parasztok ugyanúgy ülnek előrebukva a bakon, mint máskor, mint mikor még része voltam ennek a világnak. Része vagyok talán még mindig, de rajtam legnagyobbak a változások, és az az érzésem: kirivok természetemmel a határból, a faluból, az emberek közül. Nyolcadikos suhanc voltam akkor, és végeztem középiskolás most. Elröpültek az évek, gyorsan repültek el, és én sokszor gondoltam a falura, a barátokra, az öregre meg Bodrira, de mindeddig nem volt alkalmam a látogatásra, a visszatérésre. Félelem fogott el, valahányszor a hosszú utazás alatt arra gondoltam, nem fognak megismerni anélkül, hogy megmondanám, ki vagyok. Nem fognak megismerni azok, akiket a legjobban szerettem: az öreg meg a Bodri. És most, hogy feltűntek a falu körvonalai, az ismerős fák, földek és utak, a szorongás folyton nőtt. Lassan beállt a busz az állomásra. Itt kisebb változás történt, de jelentéktelen, számomra annyira jelentéktelen. Egy új buszállomás, mely éppoly idegennek tűnt most a faluban, mint én magam, egy új postaépület, a többi a régi volt. Minden. A mozi, a bolt, a szövetkezet épülete. Láttam ismerős arcokat is, ezek az évek folyamán szinte változatlanok maradtak, mint maga a falu is. Engem senki sem ismert fel.

Elsőnek az öreget akartam köszönteni. Hosszú léptekkel szeltem az utca kövezetét, és ezúttal sokkal rövidebbnek tűnt az út az öreg házáig, mint máskor. A ház, a kapu, az udvar és az udvar mögött a nagy kert olyan volt, mint emlékemben. És ott volt Bodri is az udvaron. Csak nem vette észre, amikor megálltam. A kapu be volt ríglizve. Átnyúltam a lécek között és megpróbáltam kinyitni. A kutya felfigyelt a zörgésre. Nehezebben, mint máskor, de végül is sikerült kinyitnom a kaput. Beléptem az udvarra. A komondor azonnal megismert. Nyüszített, morgott, a láncot tépte. Végül is az, engedvén az eszeveszett rángatásnak, kiszakadt a lécből. A kutya elém szaladt. Megsimogattam, miközben csörömpölés hallatszott a rostély felől. Az öreg állt ott és sirt. Ő is megismert. Végtelenül boldog voltam. Elszállt minden szorongás belőlem. Beljebb léptem.

— § —

Besegítettem az Öreget a szobába. Nem változott egy szemernyi sem a négy év alatt. Igaz, hogy nekem, amióta csak ismertem, mindig egyforma volt. Mikor utoljára láttam, még dolgozott a lovak, tehének körül. Most már egy kissé legyengült. Éreztem azt, ahogy befelé jövet rám dőlt. Nehezebben ment, a lába fájhatott. A szoba is olyan volt, mint máskor. Nagyon szerettem itt tartózkodni. Szerettem az udvart is, meg a tágas kertet. A kertben volt egy óriási diófa. A legnagyobb volt a faluban. Búszke is volt ná az Öreg. Valamikor követelték is a szomszédok, hogy vágja ki, mert árnyékot vet a szőlőjükre, meg amúgy is keveset terem. Nem akarta. Akkor éreztem, ma pedig tudom: miattam nem tette meg. Együtt mentünk le a kertbe nyári esténként. Én megmásztam a fát. Volt egy kiválasztott ág, oda ültem. Aztán beszélgettünk az Öreggel. Meséltem, amit láttam onnét. A határt, az embereket, a kocsikat a lovakat. Azután, amikor befejeztem, összekócoltam hajam, belenéztem a vörös alkonyba, elbúgtam a gerlicék énekét, az Öreg pedig megkérdezte:

— Huskát láttad-e ma?

Abból, hogy búsan válaszoltak-e a gerlicék vagy vidáman, az Öreg mindent megértett.

Aztán lejttem a fáról, lesétáltunk a kert végén folydogáló vékonyka csatornáig, belezavartuk a békákat a vízbe, visszafelé a kukoricán át mentünk, és kiérve belőle, szakítottam két almát a fáról. Azt ettük, amíg felértünk az udvarba. Bevártuk Bodrút, mely mindig utánunk csatangolt, bereteszeltük a kertajtót, majd fogtuk a bakot, kiültünk az utcára és néztük a járókelőket, beszélgettünk. Az Öreg rengeteget tudott mesélni, legtöbbit a huszárokról, mert maga is az volt jó ideig, de úgyszintén a háborúkról, a mindennapi emberekről, a faluról, a parasztról. Gyönyörű és felejtethetlen esték voltak ezek, az Öreg pedig örült, hogy vele vagyok. Nagyon szeretett, mert volt bennem valami belőle.

— § —

Leültünk. A képekre mutatott.

— Azon az őszön még ekkora voltál. Bizony ember lett belőled.

Hallgattunk. Kintről autóbűgés és kocsiszörgés hallatszott. Bennem ez utóbbi maradt meg ezúttal is. Az autó gyorsan elszárgult, de a kocsi lassan zörögve haladt saját dallamára. Ez volt az igazibb és ez maradt az igazibbnak.

— § —

— Befejeztem az iskolát. Véglegesen felszabadultam. Már nagyon kívántam magukat. Nem felejtettem még el, hogy szép itt. Még mindig szép. Megkapta-e a lapokat, öregapám?

— Meg. Az Ilus olvasta. Mindig kérdezte, hogy mikor jössz. Nem tudtam. A tavasszal férjhez ment. Aztán a Jóska fíjammak a felesége gyűtt olvasni.

Valami megroskadt bennem. Hisz vártak is itt. Jobban mint gondoltam. De nem szabad szomorúnak lennem. Mert szép nap ez. Szóval az Ilus férjhez ment. Furcsa. Sohasem jelentkeztem neki. Vajon most milyen lehet?

Búsan bűgött egy gerlice. Szép volt. Megreszkettek a falak. A nap még nem törött szét.

— § —

— Nem engednek már dőgozni. Aszongya a fíjam: »Nem kő az mán magának édősapám, hiszön már én is nehezen dőgozom.« A lábom fáj. De azé még az istállóba a tehén meg a ló körü bírnék. Nem aggya a Jóska.

— Él-e még a diófa?

— Él, él. Ki akarta vágni a fíjam, de a szomszédok nem engedték. Már megszokták. Öregek azok is. Hát a város?

— Füstös, nagy, zsúfolt, idegen. Szébb, sokkal szébb itt. Itthon maradok, öregapám. Most már dolgozhatok. Majd holnap bemegyek a szövetségbe. Beszélnem kell az igazgatóval. Azután meg elhelyezkedek. Szóval az Ilus férjhez ment?

— Férjhez.

— § —

Idegen vagyok-e mégis? Az öreg nem változott. Csak én rívlak ki ebből a szobából is. Kirívlak-e igazán? Szívem tárnáinak mélyén ott bűg a falu éneke. Elni fog bennem örökké. És hogy ide tartozom-e? Hisz életemen át arra készültem, hogy itt maradhassak örökre. Az agronómiára is azért mentem. Ide tartozom.

— § —

— Mesél-e még sokat a gyerekeknek, öregapám?

— Mesénék, de nemigen gyűnnek. Amiúta a darázs kirepűt, üres a fészker. De most jó van. Nem vagy mán gyerök, de gyűnni fognak. Azé mer szeretnek téged is. Ide tartozó. Nem rontott el téged a város. Jó embörök vótak ott is biztos. Mindönűtt vannak.

— Igen, mindenűtt.

Lementünk a kertbe. Közben az udvart is megmutatta.

— Gyűnnek majd a Jóskaék is most már. A határban vannak.

A kert zöld volt, friss. A szőlőbokrokon zöldeltek a még éretlen fürtök. Az almafák roskadoztak termésük alatt. A csatornában még folyt a víz. Visszafelé jövet a kukoricán jöttünk. Az Öreg nagyon kifáradt. Nekem dőlt. Lihedett. Megálltunk. Közben széttörött a nap is. Mire a diófához értünk, már vörös volt az ég. Leültettem az Öreget.

— Megmászom — mutattam a diófára.

— Mászd — mondta az Öreg.

Felugrottam. Egyik ág a másik után. Mire felértem, egészen kifulladásom. De régen éreztem magam ilyen szépen!

— A kocsik még mindig járnak, Öregapám!

— Járnak! Hidat is emeltek a dombnál a kanális fölött, hogy rövidítsék az utat! Mi sem henyelünk ám, te Darázs!

— Megint a korona mögött fog eltűnni az utolsó sugár!

— Szép idő lesz!

— A szomszéd most fogta ki a lovakat! Úgy látom, Jóska bátyámék is most jönnek! Fölmegyünk elébük?

— Darázs!

A szellő megreszkedte a leveleket. Ezüstös csengésük volt, bársonyos susogásuk.

— Darázs! A gerlicék is búgnak még! Fönt egy kicsit idegönnök tün-té, de nem vagy az! Most már biztosan tudom! Isten hozott, Darázs! Üdvözlő a falu is!

Megszólint a gerlicék dala és vidám volt, nagyon vidám. A szomszéd-ban egy szép kislány szaladt a fekete cica után. Tizenhat körül lehetett. Érdekesen, édesen szaladt. Széles piros szoknyáját megkapta a szél. Szép volt.

— Vendég van a szomszédban, Öregapám? Vendéglány?

— Az. Az unokájuk! A városból! Estére átmehtünk!

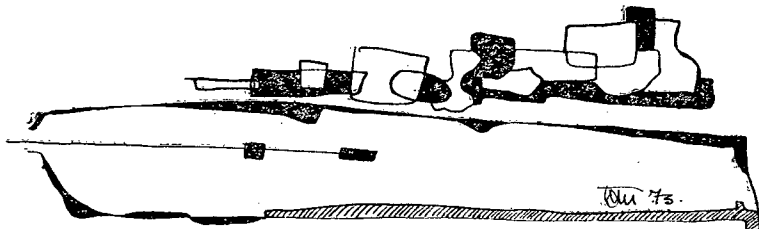
— Átme gyünk, csak előbb bátyáméknál jelentkezem! Menjünk a Jóskaék elé, már a kapuban vannak!

És ismét megszólint a gerlicék éneke. Ezúttal is vidám volt.

Magam vezettem be a lovakat az istállóba. A Csillag párt kapott. Gyöngyit. Deres volt az orra. Nagyon szép ló volt. Mielőtt az istállóba léptünk volna, hosszan rám nézett. Nyugodtan engedte, hogy a jászolhoz állítsam. Szénát dobtam neki és megvakartam a fejét. Megbarátkoztunk.

Este az Öreggel a szomszédba mentünk. Szépen fogadtak. Sokat kellett mesélnem. Később mindnyájan kiültünk a ház elé és az Öreg meséit hallgattuk. Mikor olykor-olykor megállt beszélni, rám mosolygott és én éreztem: boldog, hogy itt vagyok.

Magam is boldog voltam. És úgy éreztem a hosszú távollét után, hogy valójában nem is voltam sohasem távol. Hullócsillagot láttam az égen és erősen gondoltam valamire. Tudtam, hogy teljesülni fog.

SLAVKO MATKOVIĆ

A MEGISMERÉS VIRÁGAI

(részletek)

tenyeremből
felrepül
egy csapat hajszott
vadmadár

a zöld vénusz
bűzös beleket
húzott ki
megrohadt gyomrából

néha úgy hiszed
megértem a messzeségeket
ahonnan a szél
jön

fekete felhőkből
nagy szemű
fehérkarú
madarak röppentek ki

a kicsi sarkos —
aranyló ikonon
a téreg
mély lyukat rágtak

síksági esők
áztatják hajadat
síneken
futsz utána

régi vörös biciklilén
kafka jött ebéd után
gyorsan hajtott és káromkodva
szidott mindenkit az úton

néha az esttől
a tóparti álmodó vizek
a fehér fővenyhez
áramlanak

mikor éjtél kong
az éj nyugtalan lépkel szürcsölik
fehér menyasszonyok
szégyenmosolyát

a föld kéken kereng
vörösbe nyugszik a nap
némák a letűnt civilizációk
kőmaradványai

az égen bibliai szél
szór szét sárgálló harmatot
és mi ölelkezve nézzük
gyermekünket a vízben

sárga fényben
hosszú hajú fiúkkal
gyümölcsöt osztottam
és fűmagvakat

velünk tolynak a
naptól rőt
esti vizek
ködlik a messzeség

hajamban a
nagy pille
széthintett
csillag-virágokat

házam fölött
műfelhők úsznak
kertemben plasztikvirágok
nyílnak

a búzaföldeken
valéria
aranyhajának
tűzvihara tombolt

az emberek némán
akácvirággal
kavarták a
csatorna vizét

a meghitt tanyán
levest főztünk
az ablakon
beintegettek az esők

kurbinovón
a kolostori félhomályban
egy freskóval
szeretkeztem

ősszel a ködök
bejelentik cífrán
az esők
tompá dobogását

a bölcsesség
egy marék homokban
a cseresznye fehér virágában
rejtőzik

a fagy vibrálsalt
állva néztem
és vártam
az első csillagot

a fehér selymen
Illatot szórtunk
és meztelenül csókoltunk
a virág kelyhében

megboldogult apa
könnyű legyen röge
felhőket szüretelt
velünk

bennem a kő
néha elmozdul
távoll
csillagok felé

a mocsári víz
nyári mélységelben
zöld vizlpók
ténfereg

a felduzzadt hasüreg
szétfakadt mint egy buborék
és néhány döglött hal
a felszínre emelkedett

mikor ujjam ajkam elé emeltem
a katona
mint macska ugrott el
és arcul vágott a puskatussal

a virágban
virág virul
a kehely szíve
így virágba borul

méhek zümmögnek
mint szél a fű között
mint szitakötő-kórus
a lombban

nagykéssel
hasítottuk a halak gyomrát
aztán bor mellett
fogyasztottuk őket

furcsa szavakat
szedtem a sötétből
és kis vörös madarakat
formáltam belőlük

a virágok szépsége
és az azúr fény
sírásra rendítette
az embereket

a gót katedrális tornyába
felviszem dalom
s elengedem hogy
zuhanjon szabadon

a térben a jelek
világítva a durván
kijelölt vázlat szerint
alakultak át

halkan lépdelve
a kopár völgyben
robbanófejeket
cípeltünk

az éjj nappallá válik
a nap éjellé
és az egész élet
valósága így folyik

az ezüsthokokban
vágyakat találtunk
az érmecskékkel egyenesen
a múzeumba mentünk

virágot szedtünk
feldíszítettük haját
s akkor alábuktunk
mélyen mélyen

katonák jöttek
mint a mesében
és szó nélkül leöldöstek
bennünket a homokon

arannyal tizettünk
a cigarettáért és a gyufáért
majd gyorsan visszatértünk
álmunk fekete térfogatába

a kék bolygón
minden verőfényes napon
három-négy embert
öl meg a smog

vad magokat
kenyérhéjat és könyveket
cípeltünk táskánkban és
[szentbeszédet
mondunk a világmindenségről

tutajt ácsoltunk
virágsziromból
és áthajóztunk rajta
egy tengeren egy égen

megsirattuk a csillagok
nyugalmát magunkban
májusi éjszakákon nekünk
nyíltak a szegfűk a kertben

kimustrált
ostoba gépekkel
álhatatosan próbálták
rabul ejteni a fényt

szíved tépd ki
áldozati oltárra tedd
mondta a vén
és könyörögj krisnához

az iszappal telt árkokban
zöld fénynyalábokon keresztül
vonszoltuk
a meggyilkoltakat

lángokat hordott fejében
mellényzsebében apróságokat
vértől vörös turbánjára
kiírta nevét

a rózsaszín dallamokat
sohasem értettük
mindannyiunkat távoli
nagyvárosok morájára

[emlékeztettek

egy lépés közel vagy távolabb
sohasem a bennünk lévő
tarka virágok
közelsége fontos

örültünk az ősz eljöttének
a pálinka szagának
és gomblyukunkban
a sápadtsárga holdnak

néhány harmatcsepp
maradt arcomon
a madarak rászálltak
inni inni

charlie chaplin bejött a szobába
lító nevetséges volt
cipőjével apa pontosan eltalálta
az orrát

aranycsillagokkal tell arccal
sétáltunk az utcán
a pannón-síkság szeleit
kezünkön éreztük

midőn a homokhegyeket
elfűjták az erős ventilátorok
csak a hideg
fémkupolák maradtak meg

lila hajú
hosszú piros ujjú
emberek sétáltak
a kórház folyosóin

ha vörös kavicsra
felsz a vízben
sokáig tartsd tenyereden
míg megfeketül

talusi moziban
a nyári ég alatt
gyönyörködve néztük
a bepúderozott tarzánt

a tegnap ugyanaz volt mint a ma
a ma ugyanaz mint a tegnap
szükségszerű szembeállítás
ez a formáknak

szilvából pálinkát főztünk
én és nagybátyám
a világúr magvára gondoltunk
úgy reggel háromkor talán

alkonyatkor a gyümölcsös torkából
kibuknak az almák
mint templomtornyok nőnek
a messzeségek

mindig vigyáztunk
kölyökkorunkban
hogy a békák ki ne pisálják
szemünket

összefontuk karunkat
majd a lángokba újva
egy szikrát
az égig röpitettünk

hónapokig próbálgattam
új formákat
alkotni
higitott savak oldatából

*mikor a kagylók az áramlattól
[sodorva]*

*egyedül leúsztak a folyón
én továbbra is
lágyan lebegtem*

*mindig viharokkal jöttek
a távoli erdők tündérel
a vizeket szétflocsolták
és folyónk völgyén illantak el*

*álmodozó nagybácsim szeméből
gyakran kirepült zenélve
egy csapat vörös szárnyú béka
ilyenkor mindig nevetett*

*a rózsaszínű lepkék
támadásai elől
nagy betonbunkerekbe
menekültünk*

*kövel körülrakott
mély lyukakból
csendes zöld
források eredtek*

*a bevért orrból
kibuggyant a sötét vér
furcsa mintákat alkotva a
nyakon és az állon*

*mikor a téglagyárban dolgoztam
sörényesnek neveztek
s az anyámat szidták
hátam mögött*

*szobámban
hét betonoszlop
alkotta
a csendéletem*

*egy ember
a széllal játszadozott
fehér mandulával
kertemből*

*távoli ország királynője
szép és fiatal volt
szoknyája alatt
piciny géppuskát hordott*

*sárga virágokat szedtünk este
és reggel fölengedtük őket
hogy a felhőkhez
repüljenek*

*a dolgok sokasága létezik
mikor az agy megkülönböztet
tép le a legszebb virágot
és edd meg*

*elmélkedéseimbe mélyedve
észre sem vettem az egyszerű
[dolgokat]
melyekért létezőnk*

*mikor a szél megnyergeli a
[hársakat]
rézpénzt tegyél nyelvedre
ülj szó nélkül ezután és hallgasd
villon verseit villon dalait*

*virágokat tűztem hajába
vízbe dobtam
s ő mint a hal
alámerült a mélységek felé*

*meztelenül táncoltak
a csúnya és süsü balerinák
furcsa pogány
dalra*

*a napból madarak repültek ki
hogy magot hagyjanak
vajon van-e
a madarak röptének logikája*

*mikor a magot széttörtem
felhörpintettem a megismerést
és bennem
virág sarjadt*

*felizzott töredék
esett a földre
s én csak ekkor értettem meg
a kísérletezők szándékát*

*a hajnal fellobbantotta
a nap távoli tüzeit
úgy lépett ki a fűből meztelenül
mintha az égről jönne*

*jobbról balra utazz
jobbról balra
s találj meg az utazás
belső szükségességét*

*hét pipacshüvely
hosszú hajú angyalokat röpitett
a magas égig
égi mélységekbe*

SZÜGYI ZOLTÁN

AZ AGYONSZÖGEZETT TENGER VIGASZTALÁSA

»Azt hittük halott vagy
piros csillagokkal
és két halászbárkával
habjaid
szögesdróttal elkerítve.«

összefutott életképek
a pohártenger fenekén
és mégis mindig
csak ősz van

valamikor kőműves volt
fia katona
kifaragott falak
és zene
fehér habok
és a páрмаi bíboros
ajándéka

templomokat épített
és szép magas kápolnákat
kezében volt az ezüst
a huszónöt év
és fia
katona
kezében volt
a kő
a homok
a víz

és mégis mindig
csak ősz van

fehér
hullámokba öltözött
barátok
jönnek-mennek
egy omladozó kapu alól
cigányzene
trubadúrok

valamikor kőműves volt
néhány csepp tenger
fehér
és a plafonra szegezett
lakodalmi golyók
vagy népünnepély

templomok
és szép magas kápolnák

ringadozó halászbárkák
áriái
tűkörfestmények
a dohányárus tulajdonában
és néhány múlt hétről
kimaradt sorsjegy
a cigányasszony
csillogó szemében
olasz konflisok
a széttárt főutcák
apró kövein
kikalapált szavak
a hordók mélyén

a homok
a kő
a víz

és mégis mindig
csak ősz van

körtáncot járó
sziklák
fehér bikiniben
a pincérnő
engedékeny mosolya
ő nem VERA
csak hasonlít rá
fehér nyakláncsal
a köveken ülve
délutánonként
a sárgaföld világában lakik
hozzá
mindig elhallatszlk
az omladozó kapualjak éneke

tiltakozó délutánok
fehér nyakláncán
ő nem VERA
csak hasonlít rá
mégis egyedül
a tenger orgazmusában
a széttárt főutcák
olasz konflisaiban
a pincérnő
engedékeny mosolyában

a kőben
a homokban
a vízben

és mégis mindig
csak ősz van

borzalmas kép
a sziklák
fehér
körtáncában

szép magas templomok
szép magas kápolnák

piros fény
szűrte
szaxofonok
és az agyonszőgezett
tenger
morajlása
ő nem VERA
csak hasonlít rá

a kőbevéssett lámpák alatt
gin
lengyel wodka
és fehérén félrelépő székek
árnyperspektívák

a kőbe vésett tenger alatt
képmutató habok
fehér
deszkapadló
néhány madárkiáltás
a ringadozó halászbárkák
árái

a kőbe
homokba
vízbe

valamikor kőműves volt

a mozgólépcsők
fekete arcai
és halvány köszönésük
mint a doroszlói kislány
vagy
a páрмаi bíboros
ajándéka

ott van még
a szobában
fia katona

torz szaxofonok
halk versek
színtelen szaxofonok
elhalkult versek
elhalkult szaxofonok
elhalkult versek
színtelen torz szaxofonok
elhalkult halk versek

kápolnák
és szép magas templomok

és még mindig
csak ősz van

víz
kő
homok

és orgonajáték

halk
erős
erős
halk

orgonajáték

egy oktávnyi orgonahang
a hullámzó padokban
fekete ruhás öregasszonyok
fekete kendőben
fehér szemekkel
hallgatják

erős
halk
halk
erős

egy fekete oktávnyi
f-moll

az őszülő tekintetekben
és márvány
zöld márvány
márványtenger
egészen halk
halk
márványtenger
az őszülő tekintetekben

egy fekete oktávnyi
f-moll
a napfehér orgonából

lépcsőházak

**a vízben
a ködben
a homokban**

hangosan és csendesen

**az agyaggá vert szavak
a fehér
deszkapadok
a meghalt
ringadozó halászbárkák
áriái**

**és még mindig
csak ősz van**

**szép magas kápolnák
üvegbe szőtt munkadalok
szép magas templomok**

**ő nem VERA
csak hasonlít rá**

**torz színtelen oktávnyi
f-moll**

**elhalkult halk
szaxofonok**

**és még mindig
csak ősz van**

**szép magas kápolnák
szép magas templomok**

**az örökzöld
vízben
kőben**

**meghalt halászbárkák
áriái**

○

HABTEMETŐ

**tengeranyám
elnézlek esténként
ahogy egybefolyznak
ünnepnapjaid
hétköznapjaid
tehérséget túrnak arcodba
és a fények
és a fények**

**tengeranyám
te szülhetted
az állandóan késő vonatok
és lépcsőházak
gyereksírását
a kártyalapokat
a fehér könyveket
az éjszakák kopogásának
közelségét
a kékséget
a pirosságot
az őrtonyokból
a mindjobban halkuló zenét
az állandóan késő vonatok
és lépcsőházak
gyereksírását**

**tengeranyám
szómosolyod
évekig
tejgömbe zárt képvilág
tengercsillag
a mélyben
vagy a fákon
a hegyoldalban
a márványban
vagy a szobrok ölében**

**kártyalapok
fehér könyvek
kékség
és habok
a fiatal lányok szemüvegében**

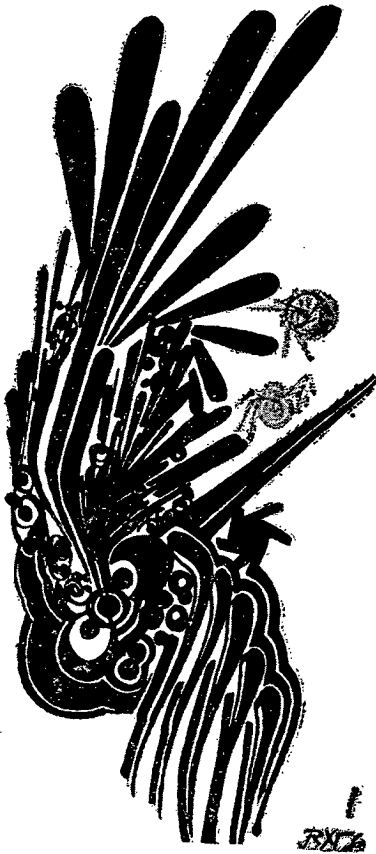
**apró kavicsokra ugrált
tenger
szétszórt sirályok
és a fények
és a fények
apró kavicsokra ugrált
fények**

**tengeranyám
hullámzó homlokod
habtemető
ősz haj
ősz szakáll
ősz szemek**

**a tenger felett
megvirradó idő
meghalt
pirosra befestve**

halk haj
halk szakáll
halk szemek
tengeranyám
elnézlek esténként
ahogy ringatózva
egy örökké tartó
mesét mesélsz
fehér fiadnak

○

BENCsik ISTVÁN

SZOBROK

*Szobánkba nem fér be a nap
csak állunk
némán
s bennünk józanul a szándék*

○

ELVÁLUNK

*vajon a lángnak fáj-e
ha kialszik
vajon a szónak fáj-e
ha elhangzik*

○

ISMERŐS TÁJON

*átfésülöm újra
a dombok őszi haját
s bámulom furcsán
hogy rög alá bújjik egy bogár*

○

MEGTÖRT A CSEND A TÚLOLDALON

*ma megtört a csend a túloldalon
s visszajöttek bõríg ázva a
[gondolatok
én nem tehetek róla
engem kítaszítottak az éneklõ
[habok*

○

VIHARSAROK

*ágrólszakadt gémeskutak
ballag a két ló
ballag az egy ló
a kocsilócs elkopott már
felforgatott hantok hevernek
szerte szántások varjái alatt
és az októberi napban
tokok közt
kivirágoznak megkerült tökök*

*ide térek vissza
ez az én sarokházam*

○

OSZTATLAN TÉR

*borszagát vedli az asztalon
egy pohár
lépések hosszát méregetem
arcom sosem láttam
nem is érdekelt*

○

OTTHON

*mire megérkezett a partra
már egészen lehúzták
füvek és virágok
igen
tavasz volt
mert enyhe füstszagot
hozott a szél
és beomlottak az udvarok*

*míg megérkezett a partra
visszafelé keményedett dülõutakra
a kocsni nyoma
megállt
lesni az elsõ bodzaleveleket
leheveredett
aztán tovább ballagott
és egyre sűrűbben
velük álmodott*

○

KURUZSLÁS

fohászcodik
mint morzsa a pohárban
meglebben
ha vizet öntök rá
és lábam elé hajlik
arcán a leendő
a karikára kötött
ráncok mosolya

○

ÖNARCKÉP

de elh
m o
e ide z
g z
i a
g ér te

kép-lék-enyv
képlékeny
önarckép

○

pa/m

BEER MIKSA

KÉPEK OHRIDBÓL

I.

a végtelen erejével
semmibe néző hegy
tőszem csillanás

ott túl
más világot élnek
magunkféle emberek

II.

ha a nyílt teret
be lehet zárni
akkor dróthálóval
el lehet választani
az álarcba
öltöztetett embereket
továbbélő világuktól

III.

zöld
zöld
zöld
mindent elnyelő
fehér köd
őszbe ébredő ohridi tavasz

IV.

mi
akik csupa nagybetűvel
írtuk ki nevünk
elfelejtettünk pontot tenni
egy elfelejtett nap után

○

LUKÁCS

elment
ahogy az lttmaradás megy el
az életben élve
észrevétlen

○

MÁJUS 31

salakszínű fáradtság
izzadságöröm mámora
harmincszor húztam át

magam

a körök határán

○

CSENDEMELTE ...

a csend emelte porcelánszobor
múltból nőtt nagyra

most kalapáccsal verik
és acélkéken villogtatja
szűnni nem akarását

○

UNATKOZIK?

akkor olvassa az Ő című kisregényt!
Ha nem unatkozik, akkor is!

KREKOVICS FERENC

AJÁNLÁS:

Ezt a kisregényt NEKED írtam.
(De azért olvasd csak nyugodtan,
úgy sem ismeresz magadra.)

Este mikor a város repülőgépekkel teli

NEKED JÓ NEKED JÓ

szemüveget teszek

*Cipőmben lepkék s tehenek
Meg egy nagy ökör*

(ezt nem én találtam ki)

*Mit mondhatni egy huszonöt éves lányról, aki meghalt?
Hogy szép volt. És ragyogó. Kész Love Story.*

(Ezt sem én találtam ki.)

*Ezt eddig már mind megírták, de most jövök én egy korszakal-
kotó újítással:*

Mit mondhatni egy lányról, aki még nem halt meg? És hamarosan nem is fog.

Hogy szép. És ragyogó.

(Ezt én találtam ki. Látszik? Naná!)

*Ja, még valamit el szeretnék mondani róla. Nemcsak valamit.
Sok mindent. De előbb elmesélem, hogyan ismerkedtünk meg. Ez azonban külön fejezetet jelent életemben.*

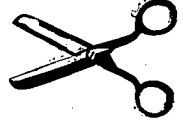
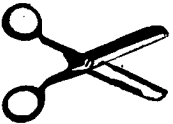
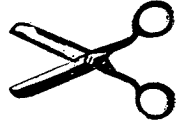
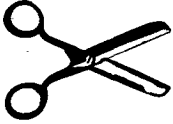
KÜLÖN FEJEZET

(arról, hogyan ismerkedtünk meg)

No, hogyan ismerkedtünk meg? Nem tudom. Azt hiszem, mi mindig jó ismerősök voltunk, és ezért még ma sem mutatkoztunk be egymásnak. Egy iskolába jártunk, és ha találkoztunk, úgy tettünk, mintha régi jóbarátok lennénk. Pedig nekem fogalmam se volt kicsoda Ő (parodn, akkor még ő). Csak arra emlékszem, hogy már láttam valahol. Hol? Nem tudom. Talán színházban, vagy moziban, a rádióban (egyébként hülye a szódás kétkerékű triciklije, mert stúdió is van a

világon), de az is lehet, hogy csak álmodtam róla. Gyakran szoktam álmodni. Álva vagy ébren, mindegy. Semmit sem hiszek igaznak. Az egész életem csak egy álom. Rév álom. Most is félek, ha majd hosszú, fáradtságos munkával befejezem ezt a kisregényt, felébredek.

Mikor beszéltem vele először? Hát... kérem ne tessék buta kérdésekkel zavarni az alkotót munka közben. Ha valami kérdeznivalója van, írja oda a következő üres helyre, aztán vágja ki, csináljon belőle papírpoharat, és igyon valamit az egészségesre.

MÁSİK FEJEZET

(amelyben szó lesz valamiről — remélem)

Mindig voltak problémám. Bolond problémák, amelyenek csak nekem lehetnek. Mindig a távoli, elérhetetlen tökéletesség vonz. Az elérhető csak akkor kezd érdekelni, amikor már az is elérhetetlenné válik. Ekkor bánkódom az elszalasztott alkalom miatt. Igen bánkódom, és eszem magam. Késsel, villával, meg salátával. Aztán amikor egyhangúvá válik a dolog, borsot török az orrom alá és attól két hangon tüszögök. Ilyenkor úgy érzem, megbocsáthatatlan bünt követtem el. Begbocsáthatatlant! Pedig még elemista koromban, a hittanórákon megtanultam, hogy Isten irgalmas. Mindent megbocsát. És megáld. Engem is megáldott, de nem az Isten, hanem a szentlélek. A madár. Akkor dobtam el az egyetlen sapkám. Azóta nincs. Az nincs. Van azonban más, de az még nem érdekes. Elérhető. Vagy félek tőle? Elejében még biztos nem féltém, hiszen mindig olyan szépen mosolygott. Nevetve nyújtotta felém kezét. Ó, azok a kezek! A villanyfény ezer darabra tört szép formáin, és csillogott, csillogott... Vizesek voltak. Úgy, mint én, mert lespriccelt. Kihasztnáltam a ritka alkalmat és megmosdottam.

A TISZTASÁG FÉL EGÉSZSÉG

Érdekes, a mosdás után rögtön félbolondnak éreztem magam. Aztán beszélgettünk:

○ Bocsáss meg — mondta ő és bűnbánóan nézett rám —, szapant elfelejtettem hozni.

— Semmi baj — válaszoltam. — A víz a lényeg. Feloldotta a koszt, én pedig gyorsan letöröltem. Találtam itt valami ruhát, vagy mi ez...

○ A kabátom! Add ide! Jól van, szerencsére nem látszik meg rajta. Hálás szín a szürke.

— Csak nem gondolod, hogy ebbe a durva szövetbe törölköztem? A bélése sokkal puhább.

○ És fehér!

— Csak volt.

○ Mi?

— Semmi. Csak vicceltem. Hozzá sem nyúltam a kabátodhoz, attól függetlenül, hogy maxi, és nekem tetszik a maxi. Mindig olyan boldog vagyok, amikor hosszú kabátos lánnyal sétálhatok.

○ Igazán?

— Becsületszavamra örülök, mert mindig olyan szépen letörli a cipőmet, hogy utána két hétig nem kell kefét kézbe vennem.

○ Te szoktál cipőt is tisztítani? Nem látszik meg rajta.

— Nem szoktam. Inkább sétálok.

○ Maxi kabátos lánnyal.

— Honnan tudod? Ez nem ér, biztosan valaki megmondta. Mind-egy, a baj úgy is ott kezdődik, hogy nincs a lányokban semmi segíteni akarás, mert ha lenne, bekennék a kabátjuk alját cipőkrémrel.

○ Köszönöm, hogy szóltál, ha hazamegyek, az lesz az első.

— Ne. Megszárad hoinapig. Vagy esetleg... ha lenne kedved egy éjszakai sétához. Tudod, az határozottan jót tenne a — cipőmnek.

○ Szeretted az éjszakai sétákat?

— Az attól függ, kivel. De természetesen a cipőkrém minősége is döntő lehet.

○ Komolyan kérdeztem.

— Mért, én nem voltam elég komoly?

○ Nem.

— Akkor most komolyabb leszek: nem szeretem.

○ Ne hülyéskedj! Ezt nem hiszem el.

— Mért? Most nagyon komoly voltam.

○ Az lehet...

— Hát akkor?

○ Láttalak az este. Hol voltál?

Hol voltam? Mit mondjak? Valljam be, hogy tegnap ki sem mozdultam a szobámból? Magyarázkodjak, hogy az az illető, akit látott, más valaki volt? Hazudjak valamit? Hogyan is csináltam kiskoromban, amikor letérdeltem a gyónató pap elé, és egyetlen elkövetett bűn nélkül elkezdtem mondani:

— Gyónom a mindenható...

— Hagyd ezt, fiám! Sorold a bűneidet!

— Nem tiszteltem a szüleimet, hamis tanúvallomást tettem, szitkozódtam, loptam...

— Mit loptál?

Hát mit loptam volna? Semmit. De ezt nem gyónhatom meg. Valamit ki kellett találni:

— Elloptam a Gabi üveggolyóját, mert olyan szépen csillog, és gyönyörű sárga papír van a közepében.

— Mit loptál még?

— Pénzt.

— Mennyit?

— Tíz dinárt, hogy vegyek magamnak üveggolyót, mert a Gabi viszalopta az övét. Vettem is! Méghozzá olyant, ami jobban csillogott, mint a Gabié, és piros meg kék papír volt a közepében.

— Mit loptál még?

— Üveggolyót. Elloptam a tanító nénitől, amikor elvette tőlem, mert játszottam az órán.

— Mit loptál még az üveggolyón kívül?

— Vasgolyót, hogy összetörjem a Gabi üveggolyóját, mert a lányok azt mondták, az szebb, mint az enyém.

— A lopáson kívül van még valamilyen bűnöd?

— Van.

— Mi?

— Hazudtam.

Másnap elloptam a Gabi üveggolyóját, és loptam pénzt is meg vasgolyót.

— Hol voltam az este? Várjunk csak, hova is mentem? Ja igen! Persze... Sokat tanultam, és kimentem egy kicsit kiszélesíteni a fejem.

○ Olyan későn?

— Miért ne?

○ Tudod, hány óra volt?

Honnan tudnám? Ott se voltam. No mindegy, hazudjak tovább:

— Elfejtettem megnézni.

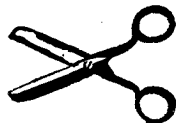
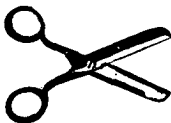
○ Kár.

Csönd.

Mit lehet csinálni, amikor semmi sem történik?

Vigyázat!

A nyomdafesték nyomot hagy az emberi testen. Használat előtt vágja le a szöveges részt!

Ő úgy látszik, okosabb, mint én. Rájött, hogy mit lehet csinálni. Hazament. Nem, nem kísértem el. Miért kísértem volna? Ki ő egyáltalán? (Kíváncsiak, mi?) És különben is, úgy hallottam, messze lakik.

Vége a fejezetnek. Kezdenek egy újat. Én most nem érek rá ilyen aprósággal foglalkozni, mert fontos közölnivalóm van:

Belelépett. Nem abba, szégyellje magát! Vagy ön nem gondolt semmire? Akkor sajnálja magát! Többet ér egy piszkos fantázia a tiszta semminél. A bűnös legalább csinált valamit, míg az ártatlan álszentek csak a napot lopják. Én ártatlan vagyok.

A naplopó pedig a sintér rühes kutyája. Igaz, lehet, hogy az a kutya nem is rühes. A nagyanyám azt mondta, a rüheseknek leváglják a hajukat és a fejüket bekenik petróleummal. Azt már nem magyarázta meg, hol tartják a kutyák a hajukat. Vagy ha ilyen nincs nekik, akkor mit csinálnak, amikor rühesek? Megisszák a petróleumot? Vagy vakaróznak, és így bolhásnak álcázzák magukat? Mindegy, majd ha kutya leszek, ráérek ilyesmiről gondolkodni. Meg akkor ugatni is fogok. Vau!

Szóval belelépett. Még mindig nem abba. Mi az, hogy kicsoda? Hát ő (most már nagy Ő-vel). Belelépett az életembe. Vagy ha értenék az anatómiához, akkor azt mondanám: a szívembe. Még ma sem értem, hogyan történhetett. Lehet, hogy csak beképzelttem az egészséget. Az pedig nem jó. Emlékszem, egyszer beképzelttem, hogy van autóm. Aztán amikor ráébredtem a rideg valóságra, szörnyű volt, mert már száz kilométeres sebességgel futottam, fékem pedig nem volt.

Tehát, rájöttem, hogy belelépett. Hagyjuk abba ezt a buta viccet! Nem abba lépett, hanem az életembe. Igaza van, az is az. Ekkor megpróbáltam kerülni. Nem sikerült. Talákoztam vele ott is, ahol legkevésbé számítottam rá. Egyszer beálltam egy kapuba. Ott voltam egész délután. Aztán estefelé arra jött. Pedig igazán nem számítottam rá. Csak reméltem, de azt is titokban. Még magam előtt is eltitkoltam.

Ismét beszélgettünk. Mit is csinálhattunk volna mást, amikor mindig azt hajtja, hogy nem romlott. Én pedig gyáva vagyok. Meg szájhős. Hát akkor beszéljessünk!

○ Tudod, hogy megnyitották az új áruházat?

— Tudom.

○ Láttad már belülről is?

— Nem. És te?

○ Én igen. Gyönyörű. Emeletes.

— Mozdólépcső van benne?

○ Nincs.

— Akkor azt hiszem, hamarosan nem is leszek abban az áruházban. Hacsak... nem lehet az üzletvezetőt megkérni, hogy vigyen fel az emeletre a forgalom érdekében? Mert neki az érdeke, és ha még nagyobb forgalmat akar, foroghat velem útközben.

○ Nem lehet.

— Jó, de valami bárféle, vagy poharazó csak van arrafelé, ahol doppingolhat a kevesebb kondícióval rendelkező vásárló.

○ Az van az emeleten.

— Még azt is az emeletre tették? Van ott egyáltalán ivó... izé, vevő? Hogy tud megélni az az áruház? Vagy nem mindenki olyan, mint én?

○ Nem, nem mindenki olyan, mint te, és ezt értsd, ahogy akarsz.
Értem ahogy akarom? Atyaúristen, mit akar ezzel mondani? Nem értem. Csak nem azt... Nem, nekem nincs akkora szerencsém, hogy pont annak tetszek, akit én is szeretek. Nem, az lehetetlen.

Másnap ismét odaálltam a kapuba. Ezúttal azonban hiába. Nem jött. Harmadnap se. Azt hiszem, mondtam már, hogy nincs akkora szerencsém. Estefelé, amikor elindultam haza, találkoztunk a sarkon. És ismét beszélgettünk. Szokás szerint.

— Szép időnk van — mondtam, és nem csapott agyon a tüzes istennyila. Szép időnk volt.

○ Ő nem szólt semmit. Bizonyára az járt az eszébe, mikor csap le a derült égből a villám. Szép időnk volt.

— Rossz angol hölgy lenne belőled — folytattam. — Nem tudsz az időjárásról társalogni. Fogadni mernék, a teát sem szereted.

○ Vesztenél.

— Mint mindig, de nem a győzelem a fontos, hanem a részvétel. Fő, hogy rajta legyek.

○ Komolyan?

— Könyörgök, mellőzd a dicséreteket. Ezt nem én találtam ki. Valami francia pók megelőzött.

○ Erről jut eszembe: láttad a Háromlábú süket pók című filmet?

— Nem.

○ Azt mondják jó.

— Western?

○ Igen.

— Utálok a westernfilmeket.

— Van sok bolond, és oly kevés a trón — üvöltötte valahol egy táskarádió.

— Hallotad? Ilyet csak az Omega együttes tud csinálni — jegeztem meg.

○ Az lehet, de én akkor is Illés-párti vagyok.

— Én is.

○ Gyorsan véleményt változtatsz.

— Nekem nincs is véleményem.

És a többi.

És a többi.

És a többi. (Pontosabban: stb³.)

Utána szó volt még másról is. A későbbi szöveg azonban nem érdemel figyelmet. Az előzőben is csupán egy mondat a sorsdöntő: UTÁLOM A WESTERNFILMEKET. Észrevették? Ezt mondtam. ÉN. én. A barom. Ahelyett, hogy elhívtam volna moziba, hiszen bizonyára azért említette a filmet, inkább elvágtam magam alatt az ágat: UTÁLOM A WESTERNFILMEKET. MEG MAGAMAT.

Ez az utálatomat élvező személy (én) egy szürke hétköznapi délután az ablaknál állt. Nézte a gyönyörű természetet: a kék eget és a szemközti ház falát, amely eltakarta a kilátást. Ami a természetet illeti, az ott vergődött a falon, a téglák között — egy árva fűcsomó. A zsenge fűről a szerelem jutott eszébe. (Észrevették? Most már harmadik személyben beszélek magamról. Ez azért van, mert utálok magam. Meg azért is van, mert tovább nem nagyon megy a matematika. Egyébként

biztosan legalább tizenötödik személyben írnék. Így azonban ismét visszatérek az első személyre, mert mégiscsak úgy kell legkevésébbet számolni.)

— Könnyű fűnek lenni — gondoltam. — Úgy meg lehet élni a fal hátán is. De mikor leszek képes én a falra mászni? Az emberek pedig csak tapossák a fűvet és közben a fűtiszta szerelemről ábrándoznak. A vergődő növényt pedig sokszor nem látják. És miért nem látják? Hé, ki állt oda a füvem elé? Ja, hát persze, a haverom jön. Meg egy lány. Ó! Atyaúristen! A szobámban minden a feje tetején áll! Rendet kell csinálnom. Van rá tíz másodpercem.

Villámgyors mozdulattal megragadtam az asztalterítő négy sarkát és a rajta levő holmival együtt rádobtam az ágyra. Aztán a lepedő négy sarkát fogtam össze és rádobtam a szőnyegre. Végül szőnyegestől bevágtam az egészet a szekrénybe. Még be se zártam rendesen a szekrényt, amikor nyílt az ajtó.

— Szevasz! — mondta a haverom.

○ Szia! — mondta Ő.

— Hehehehehe... — mondtam (lihegtem) én.

— Mi az, talán löversenyen voltál?

— Nem, csak futottam elétek ajtót nyitni.

— Értem. Aztán tévedésből a szekrényajtót nyitottad ki?

○ Hogyne, biztosan valakit eldugott a szekrényben.

— Ugyan, az ki van zárva.

○ Nem, az be van zárva.

— Ne hülyéskedjeteK. Különben, ha éppen tudni akarjátok, csak egy lány van a világon, akit én dugdosni szeretnék.

— Na-na!

○ És ki az?

— Hát, hogy is mondjam csak... Kellemetlen ennyi ember előtt szerelmet vallani.

— Ha rám célszol, akkor én már itt sem vagyok.

— Várj! Nem azért mondtam.

— Tudom, de attól függetlenül, nekem sietnem kell. Csak elvezettem a hölgyet, mert szüksége van valamilyen könyvre, és áhítóláig neked megvan. Szia!

Ezzel a haverom elment. Én meg ott maradtam. És ott maradt Ő is.

Velem.

— Ha szabad kérdeznem, milyen könyvről lenne szó?

○ Könyvről van szó?

— Hát, a haverom valamilyen könyvet emelegetett.

○ Ja, persze. Megvan neked az Ő című kisregény?

— Jaj, ne haragudj, de még nem fejeztem be. Ha sürgös...

○ Nem sürgös. Sürgösebb Erich Von Däninkentől az Emlékezés a jövőre.

— Az megvan, csak nem emlékszem, hova tettem. Sohasem bocsátanám meg magamnak, ha pont az a könyvem nem lenne meg, amelyiket te kéred.

Odaléptem a könyvespolchoz.

— No, nézzük csak! Ez nem az... ez sem... talán ez... nem. Nincs itt. Lehetetlen. Megvan a könyv. De hova tettem?

- Tudok egy jó memóriafrissítő módszert.
 — Milyent?
 ○ Mindjárt megmutatom. Gyere ide!
 Odamentem.
 ○ Ül ide mellém.
 Leültem. Mellé.
 ○ Hunyd be a szemed!
 Behunytam. És hatott! Rájöttem, hol a könyv. Felugrottam.
 — Megvan! A szekrény! — ugrás közben azonban fellöktem Őt.
Még most sem értem, hogy került elém, hiszen azelőtt mellettem ült.
 ○ Te mindig így tolakszol? — kérdezte.
 — Bocsás meg, nem akartam. Hogy kiengeszteljelek, azonnal elővarázsolom azt a könyvet.
 ○ Te varázsolni is tudsz?
 — Ha TE kérsz rá, akkor mindent...
 ○ Taníts meg engem is!
 — Ilyen messziről?
 ○ Majd közelebb megyek.
 Közelebb jött. Pontosabban nagyon közel jött. Szinte kellemetlenül közel jött. Én meg zavarba jöttem. Nem tudtam mit csinálni a kezemmel. Aztán valahogy feltaláltam magam: az egyikkel átkaroltam Őt, a másikkal pedig megkapaszkodtam a kulcsba. Ettől aztán kinyílt a szekrényajtó és ránk borult a szőnyeg.
 ○ Mi volt ez?
 — Azt hiszem, megágyaztam. De az is lehet, hogy megterítettem.
Minden rajtunk van.
 ○ Jó vicc...
 — Akkor lenne jó, ha a rakás tetején lennénk.
 ○ Nem. Így az érdekes. Takaró alatt már voltam, de lepedő alatt még sohasem. Izgalmas!
 — De még milyen izgalmas. Nem tudom, összetört-e az írógép, amikor rám esett.
 ○ Te tényleg tudsz varázsolni.
 — Miből gondolod?
 ○ Most is kitaláltad a legtitkosabb vágyam, és idevarázsoltad.
 — Megtaláltad a könyvet?
 ○ Nem arra vágytam.
 — De annak is itt kell lenni valahol. Nézzük csak! Érdekes, nincs itt. **Pedig** áll a dolog.
 ○ Na végre!
 — Hát persze, hogy áll. Megvan a könyv, csak nem emlékszem, hogy hova tettem.
 ○ Ja, így gondoltad?
 — Így. Lehet másképp is?
 ○ Sejtettem, hogy nem tudod.
 — Nem tudom. Szégyen, de nem tudom, hova tettem azt a könyvet. Várjunk csak, hogy is csináltuk az előbb a memóriafrissítést? **Először** oda kell menni az ágyhoz.
 Odamentünk.
 — Aztán le kell ülni.
 Leült.

— Utána nekem melléd kell ülnöm.

Mellé ültem.

— Most be kell hunynom a szemem.

Behunytam. És ismét hatott! Eszembe jutott, hol a könyv. Boldogan ugrottam fel:

— Megvan! De nincs nálam. Kölcsönadtam.

Érdekes, ugrás közben ismét fellöktem Öt. Pedig most is melletttem ült. Úgy látszik, a memóriafriessítésnek ezt a részét még tökéletesíteni kell.

— Igen, kölcsönadtam, de ha neked kell, akkor visszakérem. Egy pillanat az egész. Már rohanok is. Megvársz itt, vagy velem jössz?

○ Hova sietsz?

— Hova sietek?

○ Nem olyan fontos az a könyv.

— Nem?

○ Bizonyára létezik annál fontosabb dolog is.

— Számomra nem létezik. És tudod, miért nem? Azért, mert te kértél rá. Számomra nincs fontosabb dolog a világon a te kívánságodnál. Jössz?

○ Megyek.

Mentünk. Az első sarkon azonban furcsa dolog történt. Ő megállt és így szólt:

○ Szia! Amarra megyek.

— De a könyv...

○ Nem érdekel a könyv.

Elment. Mert nem érdekli a könyv. De akkor meg minek jött el hozzám? Csak nem azért... Nem, ez nem biztos. De az már biztos, hogy egy nagy ökör vagyok.

Ezt így nem lehet folytatni tovább. Minden kínálkozó lehetőséget elhülyéskedek. Pedig a jelek szerint, ha jól értelmeztem őket, nem egészen esélytelen az esetem. Csalással azonban semmire sem megyek. Legközelebb nyílt kártyákkal játszom. Ha ismét találkozunk, mindent bevallok. Megmondom neki, hogy szeretem.

De majd csak a következő fejezetben.

A KÖVETKEZŐ FEJEZET

Megmondom. Biztosan.

Ma azonban nem találkoztunk. Azt hiszem, szükségem is van erre a fejezetnyi időre, hogy összeszedjem a maradék bátorságomat. Ha ez nem sikerül, majd valakitől kérek kölcsön. A következő fejezetben azonban akkor is megmondom neki. Megmondom.

A KÖVETKEZŐ FEJETLENSÉG (LÁBAZAT)

Nem mondtam meg. Igaz, találkoztunk, de a fiúja előtt valahogy kellémetlen volt ilyesmiről beszélni. Eltalálták: megunta a várást.

Gondolják, ezzel vége? Hogyne! Még csak ez után jött a java! Kezdődött a zavarócska. Menekültem. Előle. Ő pedig nem zavart. Zavart azonban más: találkoztunk. Mit tudom én hol. Ez lényegtelen. A

LÉNYEG ott állt. A fiújával. Előttük játszottam a közömböst (talán jól). Aztán azonban evett a fene. De egy falatra úgy látszik, sok voltam neki, mert egy keveset hagyott belőlem. Mindössze annyit, hogy alvójáróként lézengjek a városban. Csak mentem, mentem, azt sem tudva, ki, és hol vagyok. Semmi sem érdekelt. Őt azonban igen. Nem tudom, hogyan került a kezébe a jegyzetfüzetem. Elkezdett lapozgatni, és a második oldalon meglátott egy nevet: V. Ljiljana.

○ Ki ez a nő? — kérdezte.

(»Milyen nő? Számomra csak egy nő létezik a világon: Te. De Te ezt nem tudod, és most már meg sem merem mondani. Hogyan is mondhatnám el itt mások előtt: álmodtam rólad. Te voltál a tenger és én elmerültem. Egy sötét hullám átcsapott a fejem felett. Azóta zuhanok, zuhanok és ömlik a fejemre a víztömeg. Mindenütt csak víz van. Belülről is. Számomra mindennek vége. És még most is, számomra csak egy lány létezik: TE. Honnan tudjam pont én, hogy ki az a másik? Kérdezz valaki mást!«)

○ Ki ez a nő? — kérdezte Ismét.

(»Atyaúrsten, elfelejtettem válaszolni. De mit is mondhatnék? Az igazat, hogy nem emlékszem, ki az, úgysem hinné el. Ismét visszazavart gyermekkoromba, a gyóntatózsámolyra. Hát, akkor kezdjük a gyónást:

- Gyónom a mindenható ...
- Hagyd ezt, fiam. Sorold a bűneidet!
- Nem tiszteltem a szüleimet, szítkozódtam, paráználkodtam ...
- Mit csináltál?

Mit csináltam volna? Mit tud paráználkodni egy nyolcéves gyerek? No, de mindegy, ha már elkezdőtük, csináljuk végig:

- Rajzoltam. Azaz pontosabban nem is én ...
- Mit rajzoltál?

— Hát az úgy volt, hogy a Gabival minden nap együtt megyünk haza az iskolából. Egyszer, amikor így mentünk haza, a Gabi lopott egy krétát. Nem. A krétát még az iskolában lopta, csak most vette elő, és felrajzolt a falra egy... egy... egy olyan nyújtott négyszöget a sarkával lefelé, majd a közepébe egy függőleges vonalat húzott. Aztán a négyszög köré sugárszerű vonalakat húzgált. »Tudod mi ez?«, kérdezte. »Nem«, válaszoltam. »Ilyen van a nőknek.« »A lányoknak is?« »Hát persze, te bolond!« »Honnan tudod?« »Látszik rajtad.« »Nem azt kérdeztem, te állat!« »Ja, amazt a bátyám mondta.« »És ha ő rosszul tudja? Legjobb, ha megkérdezzük Kovácsot. Kovács a legjobb tanuló, mert mindent tud.« Másnap megkérdeztük Kovácsot is, hogy milyen van a lányoknak. A Kovács először lopott egy krétát, aztán a W. C.-ben lehúzta a vizet és a falra rajzolt egy... egy olyan szögletes Napot, mint a Gabi, csak a függőleges vonal köré kört húzott. »Nem jó! Kör nincsen benne!«, kiabált Gabi. »De van«, mondta a Kovács, ő pedig mindent tud. »Fogadjunk, hogy nincs!«, kiabált tovább Gabi. Fogadtak, öt dinárba. Én vágtam szét a kezüket. Én voltam a bíró, és úgy döntöttem, hogy majd megkérdezzük a tanító nénit, mert ő már biztosan volt lány és tudja. A tanító nénival azonban nem sokra mentünk. Semmit sem árult el. A sarokba állított bennünket. »Úgy látszik, a tanító néni se tudja«, mondta Gabi, amikor végre estefelé kiengedtek az iskolából. »Most kitől kérdezzük meg?«, nyavalygott Kovács, aki mindent tud. »Senkitől«, magyarázta a bölcs bíró (én). »Majd megnézzük.« »Hol?« »Hát a lányokon, te hülye!« ütött a homlokára Kovács. »A balkonon keresztül át lehet mászni a szomszéd lakásba. Átmegyünk, elbújunk, és kiléssük a szomszéd nénit.« »Te vagy a hülye! A szomszéd néni nem lány. Ó asszony.« »Akkor is te vagy a hülye, mert a szomszéd néni is volt egyszer lány. Igaz, régen, de biztos maradt még neki valami.« Másnap átmásztunk a balkonon, bementünk a lakásba és elbújtunk a szekrényben.

Csönd. Itt levegőt kellett vennem.

— És? — kérdezte a tisztelendő atya.
— Aztán jött a szomszéd néni. Megállt, levetette a papucsát, utána a hamisnyáját, aztán lehúzta a ruháját. Végül fehérneműt cserélt. Először elővette a tisztát, aztán... aztán...

— Mi történt aztán?
— Elvert bennünket. Véletlenül éppen a tiszta fehérnemű közé bújunk. Mi azonban nem ijedtünk meg. Másnap ismét elmentünk. Ezúttal már okosabbak voltunk, és az ágy alá bújunk. Megint bejött a szomszéd néni és levetkőzött. Mindent levetett. Az ágy alól azonban csak a lábát láttuk, térdig. Mivel én voltam a döntőbíró, elhatároztam, hogy kidugom a fejem, lesz, ami lesz.

— És mi lett?
— Nem dugtam ki semmit, mert bejött a szomszéd bácsi. A lábáról ítélve rajta se volt ruha. Leült az ágyra, a néni meg odaült mellé.

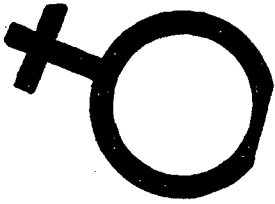
— És?
— Akkor a néni felemelte az egyik lábát, aztán felemelte a másik lábát...

— És?
— Akkor letette az egyik lábát. Rá a kezemre. Én elkiabáltam magam, ők meg megverték bennünket. Pontosabban, a bácsi vert, a néni meg csak kiabált. Ezért külestük, amikor a bácsi elment hazulról, és ismét átmásztunk. A tapasztalatok elővigyázatosságra tanítottak bennünket: bebújtunk a szekrénybe és letakartuk magunkat kabátokkal. Bejött a néni. Ezúttal azonban nem vetkőzött le. Már meztelen volt. Gyorsan ellöktem Gabit a kulcslyukról és kinéztem főbírói bölcs szememmel...

— És mit láttál, fiam?
— Egy bácsit. »Atyaúrsten, visszajött a bácsi«, súgtam a Gabinak. »Te bolond, nem látod, hogy ennek bajsa van? Ez nem a szomszéd.« Tényleg, ez másik volt. Vajon ki? És ki csöngetett? »Jaj a férjem! Bújjj el!«, mondta a néni, a bajzos pedig odabújt mellénk a szekrénybe. Mi már tartottuk a fenekünket várva a szokásos verésadagot, de ő csak ennyit mondott: »Psztt!« Közben bejött a szomszéd bácsi is a szobába. Ő is a szekrény felé tartott. »Nem férünk el ennyien«, akartam mondani, de a szomszéd kinyitotta a szekrényajtót, a bajzos pedig kilökött bennünket. (A Gabit meg engem. Kovács magától esett ki.) A verésadag után kidobáltak bennünket a folyosóra. »Azért nem kell mindjárt beizélni«, szónokolt Kovács, ő pedig mindent tud. »Fő a kitartás.« Hát mi kitartottunk. Három hétig vártunk, mire elutazott a szomszéd bácsi. Aztán egy fél éjszakát vártunk, mire elment a bajzos. Ekkor azonban bemásztunk a szobába. Egyszer csak nyílt az ajtó. Jött a néni...

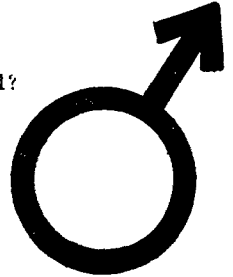
— És?
— Még az ajtóban eloltotta a villanyt. Mit csinálhattunk? Megvártuk, míg elalszik, aztán kimásztunk a szobából. A sötétben azonban rosszul láttunk és a Gabi leesett a balkonról. Szerencsére csak az egyik lába tört el. Így Gabi egy időre kutatóképtelen lett, de még mindig megmaradt a másik fogadó fél (Kovács), és természetesen a legbölcsebb főbíró (én). Nem is húztuk az időt. Másnap munkához láttunk. A Kovácsnak ragyogó ötlete támadt: »Fúrunk egy lyukat a lányok W. C.-jére és kiléssük őket.« Minden rendben ment, csak a számításainkba csúszott valami apró hiba, mert a fúró hegye alacsonyán jött ki és csak lábakat láttunk. Kénytelenek voltunk magasabban fúrni. Azt is megcsináltuk. Mivel én voltam a legfőbb főbíró, én néztem be elsőnek...

— És mit láttál, fiam?
— A tanító néni szemét. Nézte, hogy ki az a szemtelen, aki megfúrta a tanári illemhely falát. Azt hiszem, mondtam már, hogy a számításainkba valami apró hiba csúszott. Erre a sarokban jöttem rá. Az igazságot azonban ki kellett deríteni. Ötlete már volt mindenkinek, csak nekem nem. És én voltam a főbíró. És az ilyen esetekben a bölcs bíró őrzi a pénzt. Ezúttal azonban a bölcs bíró sokkal bölcsebb volt annál, hogy őrizzé a pénzt. Elköltöttem. Vettem egy gyönyörű sárga üveggolyót, olyat, mint a Gabié volt, csak szebbet és nagyobbat. Igaz, egyes helyeken az ilyesmiért verés jár, én azonban meggyőztem a fogadó feleket: »Egyikteknek sincs igaza. Tegnap láttam a szomszéd bácsinál egy szexújságot. Annak a tetején láttam, hogy a lányoknak ilyen van:

A szabályok szerint, ebben az esetben a pénz a bölcs főbíróé», magyaráztam. Azt azonban elhallgattam, hogy az említett újság szerint a fiúknak valahol van ilyen is: Utánanéztam, de nekem nincs, Lehet, hogy én nem is vagyok fiú

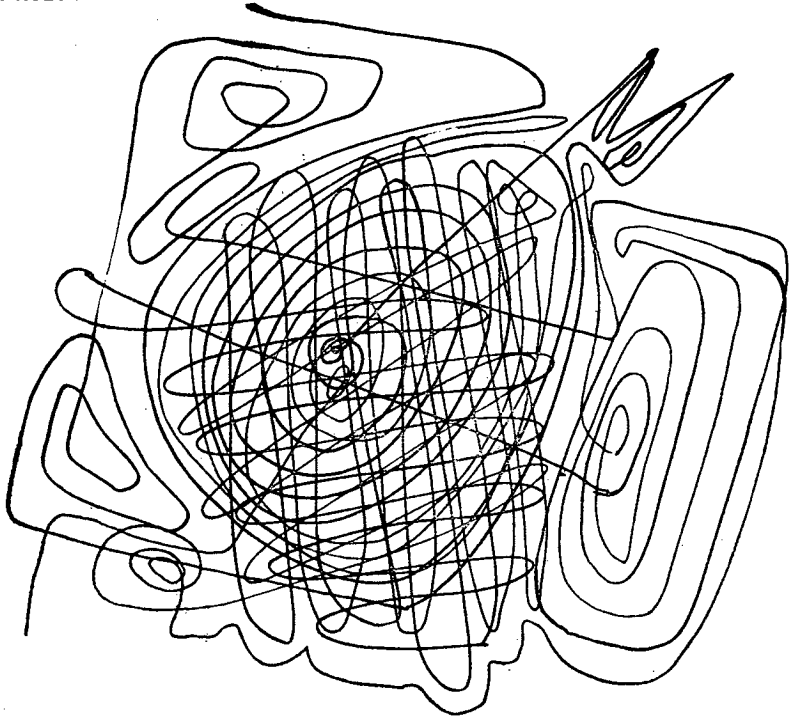
- Jól van, fiam. Mit paráználkodtál még ezenkívül?
- Semmit.
- Akkor sorold tovább a bűneidet!
- Hazudtam ...«)

○ Ki az a Ljiljana?

— Valami tisztviselő. Hozzá kellett fordulnom. Ő az illetékes.

Érdekes, eszembe jutott, hogy kicsoda. De nem voltam nála. Elfelejtettem elmenni. Mindegy ez most nem lényeges. Sokkal fontosabb az, hogy Őt mért érdekli, ki az a nő. Csak nem féltékeny? És ha igen, mért pont a jegyzetfüzetemre? (vagyis a benne levő névre). Gyanús. Jó lesz jobban vigyázni a jegyzetfüzetemre. Úgy látszik, okosabb, ha nem adom mindenkinek a kezébe. Már eddig is bajt okozott, de még mekkorát okozhat, ha valaki ellopja és nem lesz mibe jegyezni. Akkor aztán bánkódhatok utána. Igaz, egyszer már leszögeztem, hogy többé nem bánkodom miatta. Milyen jegyzetfüzet? Már nem arról van szó. Kérem, ha lehet kövesse egy kicsit gyorsabban a cselekmény tonalát. A fonál kezdete megtalálható itt e sor alatt: Itt kell kezdeni a követést.

Végig tudta követni? Igen? Sikerült nekem is. Azóta bánom, hogy nem mentem tengerésznek csomót oldozgatni. Az biztosan jobban sikerült volna, mint ez a kisregény. Na mindegy, nem bánkódom miatta. (Követi? Már Óróla van szó.) Ha elment, hát menjen. De elment? Nem. Jött:

○ Szia!

— Szia! Nagyon sietsz — kérdeztem.

○ Most igen. Ráérsz holnap?

— Hát ... attól függ, mire.

○ Hogyhogy?

— Már meg van beszélve a műsor, de ha ez fontosabb, lemondhatom.

○ Milyen műsor?

— Azt még nem tudhatom előre. Kettőn áll a vásár.

○ Randevúd lesz?

— Igen.

Mindig örülök, amikor sikerül szemrebbenés nélkül hazudnom.

Most is örültem.

○ Kivel lesz randevúd?

Mi ez már megint? Ismét kezdődik a gyónás? Hogy is csináltam? ...

— Gyónom a mindenható ...

— Hagyd ezt, fiam. Sorold a bűneidet!

— Szitkozódtam, átkozódtam, paráználkodtam ...

— Mit csináltál?

Semmit. Mit csináltam volna? Hát persze, megvan (csak sikerüljön szemrebbenés nélkül végigmondani):

— Hát az úgy volt, hogy a szomszédban lakik egy kislány. Olyan idős, mint én. Hétéves. Együtt játszottunk, apukát meg anyukát. A kislány volt az anyuka, én meg az apuka. Az anyuka bátyja és a két szomszéd fiú volt a gyerekünk. Aztán estét játszottunk. Sötétet. Le kellett feküdni. A gyerekek azt mondták, hogy az anyukák és az apukák ilyenkor csókolózni szoktak. Én azonban tudtam, hogy ez nem igaz, és hallani se akartam a dologról. Ekkor a gyerekek cselhez folyamodtak: azt mondták, kimennek a szobából, és amikor egyedül maradunk, megcsinálhatunk mindent. Kimentek. A kislány megindult felém. Én csak álltam, de nem sokáig, mert észrevettem az ablakban a gyerekeink kíváncsi arcát. Ellöktem magamtól az anyukát, aztán kiöntöttem a kancsóból a vizet az udvarra. Megfürdöttem a gyerekeket. Azok pedig fürdés után, törölközés helyett, elverték az apjukat. Szóval azt hiszem, csak gondolatban paráználkodtam.

— Jól van, fiam, sorold tovább a bűneidet!

— Hazudtam ...

○ Kivel lesz randevúd?

— Nem is tudom ... Azt hiszem, egy kislánnyal. Legalább is úgy néz ki. Majd kiderül.

○ Jól van, ha nem akarsz, ne mond meg.

— Nem titok, megmondhatom, de úgy sem ismered.

○ Nem is fontos.

— Igazad van, sokkal fontosabb, hogy mi lesz még holnap.

○ Semmi.

— Nem kérdezted az előbb minden ok nélkül, hogy ráérek-e.

Valamit csak akartál.

○ Nem, semmit. Csak ...

— Mit csak?

○ Csak el akartalak hívni valahova.

Csak. Hívni akart valahova. Én azonban elvágtam magam alatt a fát, mert jólesett hazudni. Gratulálhatok magamnak. És bekaphatom a f.....t (fűrészport).

— Hova? Hova akartál hívni.

○ Nem is tudom... Azt hiszem egy helyre. Legalább is úgy néz ki. Kiderült volna.

— Jól van, ha nem akarsz, ne mond meg.

○ Nem titok, megmondhatom, de úgy sem voltál még ott.

És most már nem is leszek. De mért akart egyáltalán elhívni valahova? Mire jó ez az egész? Mért nem hagyja abba? De mi közöm neked ehhez? Azt csinál, amit akar. Csinálta is:

○ Ma is randevúd lesz, úgy, mint tegnapelőtt? — kérdezte.

— Nem. A jóból is megárt a sok.

○ Akkor délután eljössz velem?

— Hova?

○ Majd meglátod.

— Ha véletlenül találkozol az utcán egy lyukkal, akkor légy szíves szóljál, mert biztosan az oldalamból esett ki. Már érzem, hogy fúrja a kíváncsiság.

○ Hány órákor indulunk?

— Várjunk csak... Ki kell számolni. Nem szeretnék találkozni valakivel.

○ Kivel?

(»Könyörgöm, hagyjuk a gyónást. Azt hiszem, már minden vétke-
met levezekeltem. Vagy nem? Tényleg, van még valami, amit a múltkor elfelejtettem megmondani. Engem is meglep, milyen parázna lélek va-
gyok. No mindegy, essünk túl rajta minél előbb:

— Gyónom a...

— Hagyd ezt, fiam. Mondjad a bűneidet!

— Hát az úgy volt, hogy kimentünk a nagyerdőbe és elkezdtünk cowboyozni. Én voltam az indiánok hős vezére. A bölcs Lusta Medve törzsfőnök. Zseniális tervem volt: »Ravasz-sággal győzzük le a sápadtarcú kutyákat. Először megkerüljük az ellenséget, aztán pedig hátba támadjuk őket és mindenkit megskalpolunk.« »Én akarom a Jutkát skalpolni« mondta Gabi, »neki van legszebb haja.« »Te barom, a Jutka velünk van.« »Ne hülyéskedjetek, az indiánok sohasem szoktak hátulról támadni«, magyarázta a Kovács, aki mindent tud. »Persze, mert az indiánok nem értettek a stratégiához«, válaszolta a bölcs törzsfőnök (én). »Mi az a stratégia?«, kérdezte Kovács, aki mindent tud. »Útjel«, magyarázta Gabi. »Hallottam, amikor a bátyám mesélte a barátjának, hogy rossz volt a stratégiája és összefutott a két nője.« »Te bolond, a stratégiát ott használják, ahol harc van, verekedés.« »Itt is volt verekedés. A nők elverték a bátyámat.« »A stratégia akkor se útjel.« »De az!« »Nem az!« »De az!« »Nem!« A bölcs törzsfőnök nem tűrhette, hogy törzsében veszekedés legyen, igazságot tett: »Kuss! Hátba támadjuk őket és kész.« Elindultunk. Úgy látszik azonban, a sápadt arcú kutyák is cselhez folyamodtak, mert amikor azt hittük, hogy legmesszebb vagyunk tőlük, valami megcsörrent az egyik bokorban. »Hassalj!«, sziszegtem. Lehasaltunk és kúszva indultunk a bokor felé. Az a kíváncsi Gabi azonban nem tudta kívánni, hogy odaérjünk. Felemelte a fejét és oldalba vágott: »Odanézz!« »Mi az?« »Egy bácsi meg egy néni.« »Mi?« »Izélnek.« Odanézttem. »Te hülye, nem látod, hogy a néni hasát megcsípte a kígyó és most a bácsi szívja ki a mérgezett vért.« »Marha vagy, a...« Nem fejezte be. A hátunk mögött csatakiáltás hallatszott és a sápadt arcú kutyák rohamra indultak. Mi fekvé maradtunk, de a bácsi meg a néni felugrott, elverte a támadókat, aztán elment. »Győztünk«, mondta ekkor az indiánok bölcs törzsfőnöke (én). »Győztetek ám a... itt a sápadt

arcúak olyat mondtak, hogy az biztosan paráználkodás. És az is biztos paráználkodás, amit mi válaszoltunk nekik.

- Más bűnöd nincs?
- De van: hazudtam...«)
- Kivel nem mersz találkozni?
- Hát, hogy is mondjam...
- Értem.
- Szóval, vele.
- Félsz tőle? Féltékeny?
- Nem, csak nem szeretném rajtakapni, amikor mással van.
- Mégiscsak félsz.
- Nem.
- Hát akkor?
- Nem tudnám elviselni, hogy rajtam kívül van másvalakije is.
- És ha véletlenül mégis megtudod, otthagysz?
- Nem. Inkább elfeledem a másikat.
- Te?
- Igen. Ha már ő nem akarja, valakinek csak kell.
- Ne hülyéskedj!
- Nem hülyéskedek. Hülye vagyok. És hülyén szeretek.

*Erre aztán megsértődött, vagy legalább is játszott a sértődöt-
tet. De azért találkozottunk délután. Ezúttal nem véletlenül. Hiába, úgy
látszik, mégiscsak belátta, hogy rosszul választott, és most majd kija-
vitja a tévedést. Vezetett valahova. Gyalogoltunk. Útközben eszembe
jutott, hogy vannak a világon dolgok, amelyeket egy kissé utálok. Ezek
közé tartozik például a gyaloglás, meg a gyaloglás, és a gyaloglás,
ezenkívül a gyaloglás, valamint a gyaloglás és a többi (azaz: stb. —
értsd: gyaloglás). Szerintem az Úr az egyik legnagyobb hibáját akkor
követte el, amikor így szólt: »Kelj fel és járj!« Mennyivel kényelme-
sebb lenne például ha azt mondta volna: »Feküdj és járj!« Akkor sok-
kal könnyebb lenne megmagyarázni, mért léteznek alvajárók.*

*Csodálkozva vettem azonban észre, hogy ezúttal jólesik a gyalog-
lás, mert velem van Ő.*

EBBEN A REGÉNYBEN SEMMI IZGALMAS SEM TÖRTÉNIK?

Figyelmesebben! kérem, olvassa el meggyeszen!

- Nézd azt a csöppséget! — mondta Ő.

Odanéztem. Egy három- vagy négyéves kislány gyalogolt egyma-
gában az utcán. Szegény, már ilyen fiatalon elkezdte. A gyalogolást.
Erről eszembe jutott valami:

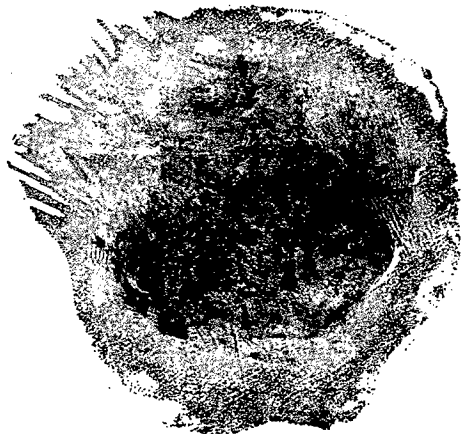
— Tavaly, azt friszem, az újévi vásáron, odajött hozzám egy kis-
gyerek, olyan, mint az ott, és elkezdte rángatni a nadrágom szarát,
hogy apu, apu! Szerencsére meglátták a szülei és elvitték onnan.

- Biztos megijedtél, hogy tartásdíjat kell fizetned.
- Inkább csak csodálkoztam, honnan ismert fel.

«Atyaúristen, ennyire rászoktam a hazudozásra? Most sem mondtam igazat. Ez az egész nem a vásáron történt, hanem a Julcsánál. De ha ezt megmondtam volna, újból gyónhatnék, mert jönne a kérdés:

- Ki az a Julcsa?

— Hát az úgy van, hogy tulajdonképpen, én nem is tudom, ki az a Julcsa. Állítólag a nagymamám barátnője, és van egy nagy földiepres kertje. Egy napon a Kovács, aki mindent tud, megkérdezte: »Mért szokta az elefánt pirosra festeni a körmeit?« Nem tudtuk. »Azért«, magyarázata Kovács, aki mindent tud, »hogycs álcázza magát a földiepres kertben.« »Te bolond«, mondtam, »a földiepres kertben nincs is elefánt.« »Ne dumálj, te még nem is láttál elefántot.« »De láttam, kettőt is, meg egy kicsit.« »Akkor meg nem láttál földiepres kertet.« »De láttam. Van a Julcsának.« »Es van benne eper is?« »Van.« »Akkor lopjunk!« »Az lehetetlen. Észrevesz a Julcsa és elver. »Nem fog észrevenni. Álcázzuk magunkat.« »Nagyszerű. Tudom, hol tartja a mamám a körömlakkját«, mondta a Kovács, aki mindent tud. »Te hülye, az kevés. Piros ruhába kell öltözni. Akkor, ha lehasalsz, elveszel az eprek között.« »Nem jó. Mi lesz, ha nem találunk meg?« »Ne okoskodj! Akkor majd kiabálsz, és a hang után megtalálunk. Délután gyertek el hozzám és majd elvezetlek benneteket.« El is jöttek. »Hoztatok piros ruhát?«, kérdeztem. »Hoztunk.« »Mutassátok!« »Az enyém nem egészen piros, csak rózsaszín. Nincs jobb.« »Mi ez?« »Kombiné. Mondtam, hogy nem találtam pirosat.« »Most mindegy, jöhetsz ebben is. Jobb lett volna azonban, ha úgy csinálsz, mint én, és piros ruha helyett zöldet hozol.« »Hol láttál te zöld földiepret?« »A levele zöld, te agyalagyt!« »Szóval te leszel a levelünk? Akkor majd közéd fekszünk.« »Elég a dumából, gyérünk!« Mentünk. Odaértünk. A Gabi fölhúzta a piros ruhát, én a zöldet, a Kovács meg a kombinét. Bementünk a kertbe. Lehasaltunk, és hozzáfogtunk az evéshez. Jólesett, csak egy kicsit hamar tele lettem, és pont akkor vettem észre egy hatalmas példányt. Ezt nem szalaszthatom el! Lenyelem, még ha szétpukkadok is. Beleharaptam. Furcsa. Kemény volt. Az orromat meg elkezdte csikklandozni valami szőrös dolog. »Mintha bojt lenne.« Az lehetetlen. Vagy van bojtos földieper is? De ki vágott a fejemre? Felnéztem. Érdekes, a földiepernek volt két vastag szára, amelyek egy bő rakott szoknya alatt végződtek. »Menekülj!«, hallottam valahonnan Gabi hangját. Felugrottam. Szaladni azonban már nem tudtam, mert valaki fogta a fületem. Ezenkívül mintha verték volna a hátsó feletem. Nem mintha. Verték. Nagyon. Bátran lehajtottam a fejem és bömböltem. Ez azonban nem segített. Ekkor elkezdtem kiabálni: »Engedjen el, Julcsa néni, már csupa vér vagyok!« »Nem tolsz ki velem, béka! Tudod, hogy irtózom a vértől, de nem ugrok be!« »De véres itt elől. Nézzen ide!« Odanézett. Ettől elájult. Irtózik a vértől. Én azonban nem irtózom a vértől. Én a veréstől irtózom. Ezért elszaladtam. A második sarkon találkoztam a többiekkel. »Minden rendben?«, kérdeztem. »Igen«, válaszolt Kovács, aki mindent tud, »csak az emberek mintha tudnák, hogy lopni voltunk, mind megfordulnak utánunk.« »Honnan tudnák, te hülye? Nem vetted le a kombinét.« Amikor hazaértünk, felhívtam a barátaimat a padlásra, és miután meggyőződtem, hogy senki sem lát bennünket, így szóltam: »Ha adtok egy-egy dinárt, lerajzolom, milyen van a lányoknak.« »Ne izéljél! Honnan tudod?« »Beláttam a Julcsa szoknyája alá.« »Itt vannak a dinárok, rajzold! De ha átversz bennünket, vigyázz magadra!« Rajzoltam:

»Mi ez?« »Sötét volt a szoknya alatt.« »Persze, mert a Julcsa már öreg-asszony és nem lány. At akartál verni bennünket. Add vissza a pénzt!« »Nem adom.« Mégis adtam, mert elvették. És még el is vertek. Hiába vigyáztam magamra. A napi verésadagom azonban ezzel még nem ért véget. A szüleim is elverték, amikor észrevették, hogy a földieper leve befogta a zöld ruhámat. Úgy látszik, mégse vér volt, csak piros. Mint én hátulról.«)

Közben gyalogoltunk. Rengeteget. Már vagy három perce mentünk egyfolytában. Ekkor azonban szerencsém volt. Megálltunk, mert talákoztunk egy közös ismerősünkkel. Milyen jó néha, ha vannak emberek, akik sokat tudnak mesélni. Ilyenkor még az sem zavar, ha már ismerem a viccet.

— Ha-ha-ha! — próbáltam nevetni, de közben azon gondolkodtam, vajon Ő véletlenül bújít ilyen közel hozzám, vagy készakarva. Gondolkodás közben átnéztem az utca másik oldalára és megfagyott bennem a vér. Ott állt egy fiú. Az Ő fiúja. Bennünket nézett. Szaladni akartam, de nem lehetett, mert az ismerősünk belekezdett egy új viccbe.

Senki sem nevetett. A túloldaltól még mindig figyeltek bennünket. Ismét szaladni akartam, de Ő megelőzött:

○ Bocsássatok meg egy pillanatra — mondta és átment a másik oldalra.

Miközben az ismerős a harmadik viccet mesélte, kezdtem megérteni a dolgokat:

Volt egyszer egy lány és egy fiú. Szerették egymást. Aztán egy napon összevesztek, vagy csak veszekedtek, és a lány bosszantani akarta a fiút. De az is lehet, hogy csak féltékenyvé szerette volna tenni. Ezért elcsalt magával egy másik fiút és úgy intézte, hogy találkozzanak. Sikerült neki. Amikor találkoztak, először néhány percig kínozza szerelmét, aztán odament hozzá és kibékültek.

NEM ÍGY TÖRTÉNT?

Téved. Különben is, honnan veszi, hogy ez egyáltalán megtörtént?

Mindent értettem. Már csak arra vártam, hogy a mesemondó (pardon, viccmondó) mesélés közben más irányba nézzen. Amikor aztán ez is megtörtént, szó nélkül elrohantam. Ha véletlenül látnak valakit az utcán, aki egymagában vicceket mesél, kérem szóljanak neki, hogy már elmentem.

Tragédia? Nem, sőt ellenkezőleg: szerencse. Hiszen ha ez az egész másképp történik, sohasem fedeztem volna fel, hogy milyen sok szép lány él a városban. És mert, mint ahogy már említettem, szerencsém volt, a sok szép lány közül sikerült megismerni a legszebbet. Lehet, hogy ez az ismeretség megpecsételte a sorsomat, de nem érdekel. Úgy érzem, az előző esetem csak bemelegítés volt, előjáték. Az igazi szerelem, a film csak most kezdődik. Tudom, most azt gondolják, labilis személy vagyok, aki az egyik napról a másikra változtatja a véleményét, az érzéseit. Nem erről van szó, nekem elhihetik. Minden ember életében van egy pillanat, amikor rájön, hogy az eddigi dolgai csupán apró játékok, apró tévedések voltak. Az igazi, a komoly valami csak most kezdődik. Én is így vagyok. Már csak azon csodálkozom, hogyan múlhatott el ennyi idő anélkül, hogy ŐT ismertem volna. Bizonyára csak az óráim járt rosszul. Egyébként ez az Ő sokkal nagyobb kellene hogy legyen az előzőeknél, de sajnos az írógépem készítői nem ismer-

ték az igazi nagy érzéseket, ezért csak egyfajta ilyen kicsi nagy Ő
 betűt tettek rá. Ez azonban nem jelenthet akadályt az igazi nagy szere-
 lemnek. Leírom kétszer: ŐŐ. Vagy háromszor: ŐŐŐ. Vagy kétszáz-
 nyolcvankétmillió-négy százhetvenöt ezer-kétszáznegyvenkilencszer: ŐŐŐ
 ŐŐŐŐ¹⁰. Aztán van még valami: a vonzalom kölcsönös. ŐŐŐŐŐŐ¹⁰
 parnod ŐŐŐŐŐŐ¹⁰ egyedül az enyém. Nem fog kihasználni, csak
 szeret. Mindig együtt vagyunk. Tudom, erről a szerelemről nem fogok
 regényt írni. Még kicsit sem. Nincs időm olyasmire. Inkább okosabb
 dolgokat csinálok. Például vele vagyok és nézem anyagi haját, amely
 két copfban a vállára omlik. Vagy bámulom az arcát és azon gondolko-
 dom, hogy tud valami ilyen szép lenni. Lehetséges az, hogy egy lány-
 nak ne legyen semmilyen hibája? Lehetséges. Ő bocsánat, már megint
 elfelejtettem: ŐŐŐŐŐŐ¹⁰, tökéletes. Még szép. És ragyogó. És gyönyörű.
 Ezt már mondtam? Mindegy. Erről nem mesélni kell. Ezt látni kell.
 Szerencsére van róla képem, és így önök is láthatják, ez ŐŐŐŐŐŐ¹⁰.

SZIVERI JÁNOS

A NARANCSROBBANÁS

— feleségemnek —

I

*gipsz — zuhant a madár.
A kőre. Egy a kővel, az udvarral,
a fehér esővel, ahova esett.
Körmöddel nem lehetett a
madarat olykor-olykor fölreptetni,
miként az hullott.
A fehér csíkok az eső homlokát
olykor-olykor az útba.
Nehéz volt a kő már.
Kontúr a madár, a falfesték, anyagának
eredete átüt.*

*Nem létezel, vagy csak
nem vagy. A fal hideg, ha
tapintásod tömege szétfolyik, átalakul.
Öreg szobor izzad a fagy-mezőben.
Sem hiszem, sem tudom,
ahol vagy ekkor.
A kövek szorosan egymásba
fagyva magas kőoszlopot képeznek.
A gondolat megnövesztette a fákat,
a lépteket beleolvasztotta az utcákba.
Keserű és kontúrod végtelen.*

II

*Számodra minden megszűnik lenni, ami annyit
jelent, megszűnsz létezni (ha vagy), noha anyagod
csak átalakul más anyaggá, létezésed, vagyis
nem anyagi valóságod pedig egy transzcendens, a
végtelenen túli régiókba vivődik.*

*A vers előidézői a korlátolt nyelvi lehetőségek.
Maga a vers állapot, a pálya, pont vagy test által
leírt görbe. A versben az ellentétek bizonyíthatók
és nem zárják ki egymást. Itt kezdődik a vers,
a narancsrobbanás.*

III

*Az eső fehér.
a tél fekete.
A gömb pont.*

IV

*A vers hirtelen bekövetkező károsodást
okozó behatás. A zöld üvegek tudat alatti*

*hidegsége a narancshéj szintelenségével
ellentétben. A vers végtelen és nem
meghatározható, vagy meghatározható.*

A tárgy.

A tárgy.

*A tárgy mint egyedüli kifejezőeszköz.
Felbontani és viszonyítani és idomítani
és. A tárgyban megvan,
amit a tárgy fogalma kirekeszt magából.*

A tárgy örök, mint a csönd.

mérlegelem a tárgyember lehetőségeit.

A csönd ósanyag.

Helyesen hideg kezek a faliorában.

Fáraszt a hideg gondolat anyaga.

Gömböket morzsolsz tenyeredből, várakat.

*Foglalkoztat az üvegbura kiléte. Apró
háromszögek*

csontod fájdalmas kopogás.

A madár mint az eső.

*Fekete csík-négyzetek ezek a
fémkigyó-arcú eső-barázdák, melyek
megkülönböztetnek a többi arctól, ha
megdermed benned a lendület
kocka-kopogása.*

*Harmaterezetű robbanás ülepszik, hasonlóan
a fekete hideg-zsír nyögéséhez.*

Állat-tárgyak a lászol előtt.

*Földbe fagy az olajkályha
tompulása.*

*Nem vagy más, mint aki,
ha vagy.*

V

*Lezuhant a madár. Az udvarotokba esett,
a kőpadlóra. Eggyé vált a kővel. Az esőben
nagyon fehér volt a kő, ahova esett.*

*A madaraknak le kell zuhanniuk.
Itt kezdődik a vers.*

A pohárban él a víz.

*A pohárban él a semmi. A pohár
gyakorlati lehetetlenség. Örökös
mozdulatlan mozgás. Nem történő,
kifogyott virágok vázái.*

Az örök.

A felfoghatatlan.

*A tér rendellenességei a rugók
indulása. Valaminek nem kell-lehet
megtörténnie.*

Lefejted a papírszeleteket a kőpadlóról.
A szorosan egymásba úszó szeletek
papíroszlopot képeznek az ürességekben.
Nem merünk megbizonyosodni
jelenlétedről.
Riadt térben a hullámok.
Cáfolnak a valóságok.
A füstcsipke, miután
átjárta tudómet, felszívódik. A
falak hidegek, a folyosó végtelen,
azon túl kezdődnek a lépcsők
a márvány-eső-obelisztk tisztázatlan fogalma.
Felsorakozott mérőeszközök.
Tárgyra tárgy.
A minden kezdete.
Homokot homokra, az ismeretlent.
Kijégett vagy cserepes.
Képtelenség a hiányérzetedet megszüntetni.
Képtelenség megszűnnünk.
Voltál, vagy vagy valakinek, akit nem . . .
Önelidegenedés.
Fehér-lila kezemben az öregasszonyok
kitárják kabátjukat.

VI

Idealizálunk.
Megismerésünk növekedésével
egyidejűleg kiábrándulásunk is
növekszik.
A tökéletesség végtelen.
Valaminek a hiánya van:
önmagad, önmagunk hiánya.
Gépek, korgó feszületek
bizonyíték-hiánya.
Vagyunk-e?

Nehéz ecsetek a folyó végtelenül
finom és hideg léptein.
Közösen, mikor még lehetett a
fogalmat értelmezni.
Nem tudom, ki vagy.
Nem tudom, vagy-e.
Amit kérek és mondok, mindig
magamtól és magamnak is kérem és mondom.
Fel kellene horzsolni a
megülepedett íróeszközöket,
mert a folytonosság határozza
meg a spirális
kezdetet. A vége nem
meghatározható ha
V alakban kiszélesedik, mint

a fehér.

**Be kellene gyűjteni a kristály-oszlopokat.
Egy nagy mező-cseppbe felsorakoztatni
végtelenségük szerint, akár a verset.**

**A tükör. A tükör
fényesebb, vízenyősebb
oldalán apró virág-kereknek.
cserélődnek, alaktalanná
formálva a hasadást.**

A hasadás mély.

**A mély nyugalmi állapot,
kizárja a hasadást.**

**Az oszlopok spirális alakjuknál
fogva is tökéletesek és a
mozdulatlanság hangzavarát
idézik közönyünkbe.**

**Ismételten visszatérnek a dolgok kitölteni
hiányunkat.**

**»nő, nőalak, nőbarát, nőcseléd, nőgyűlölő, nőképzés, nőkérdés, nőnem,
nőorvos, nőtartás, nőági örökösödés, nőnevelő intézet, bajnoknő,
barátnő, bemondónő, doktornő, elnöknő, hallgatónő, igazgatónő,
istennő, kémnő, mosónő, munkásnő művésznő, nevelőnő, orvosnő,
óvónő, öltöztetőnő, sógornő, színésznő, táncosnő, titkárnő,
védőnő, betegápolónő, élmunkásnő, elvtársnő, újságírónő, virágárusnő,
dolgozó nő, lengyel nő, ruhát mosó nő, özvegy nő, szülőnő, kerékpáros
nő«**

kitölteni hiányukat.

VII.

**Amit kérek és mondok, mindig
magamtól és magamnak is kérem és mondom.
Ilyenkor és itt kezdődik a vers.**

**Gipsz — zuhan a madár
és számodra minden megszűnik lenni.**

Nem létezel vagy csak nem vagy.

A fal hideg.

Az eső fehér.

**Nem vagy más, mint aki,
ha vagy.**

**Az őszanyagot, az indulást
megtaláljuk a csendben,
hiszen maga az.**

**Lassan hazatalálunk a kockakopogás
oszlopai közé, ahol
a végtelen tökéletes,
a vers végtelen vagy nem.**

○

A KÖRTENGER-GONDOLAT KÖZELSÉGE

Az agyag fekete
falba
süppedő
virág a fekete agyagfalban,
az üvegen összeaszalódott
színek hideg
lendülete.
Az üvegszeleten mindig
a másik kocka
bonyolódik értelmetlenebbül.
A tenger fehér és
mozdulatlan,
mint a kocka zöld
testének rándulása
szervezetünkben. A tenger
buborékok
eredete lehetne, mint minden.
Apró csont-korcsolyákat
hordoz izzó
ráncaiban. Játszik, pedig
nincs, és ez a játék.
Beláthatatlan fehér
papírra ömlik, és megszűnik,
mint a papír, de a lényeg
valósága fakó poharak
jelzőszerkezete.
Csattogva beleolvadnak
a kitért (réz-bogarak,
krém-madarak, selyemdarázs-
vonatok) nagy felületbe,
beleszívódnak.
Tenger nincs, a megfogalmazás
hiányos, a tenger soha nem
az.
A falak egymásba
szívódnak, mint
megtisztulás előtt a lángoló
hideg vonalak.
Agyag harmonika-kocka
lépteink alatt is lehet
tenger,
ha belül
kitégul, összerántja
nyílásait a halaknak,
mintha ugyanakkor

testét a csönd hasítaná
fehér falatokban
feketére.

A tenger:

tengerkör tengerkör
tengerkör tengerkör
körtenger tengerkör
tengerkör tengerkör

a legtökéletesebb kocka,
melynek minden
oldalán derékban
kettétörök a négyzet.
Derékban megtörök
a virág.

A tenger is, mint
mindegyik vers,
a másíknak tükörképe,
mert minden mindennek mindene,
és ez fordítva is érvényes.

Közérthetőség
érdekében, mint a fiókok,
szeletekre sorvadnak
és lapos, kényelmetlen
kövek is beleértetődnek,
beletartoznak
e fogalomkörbe.

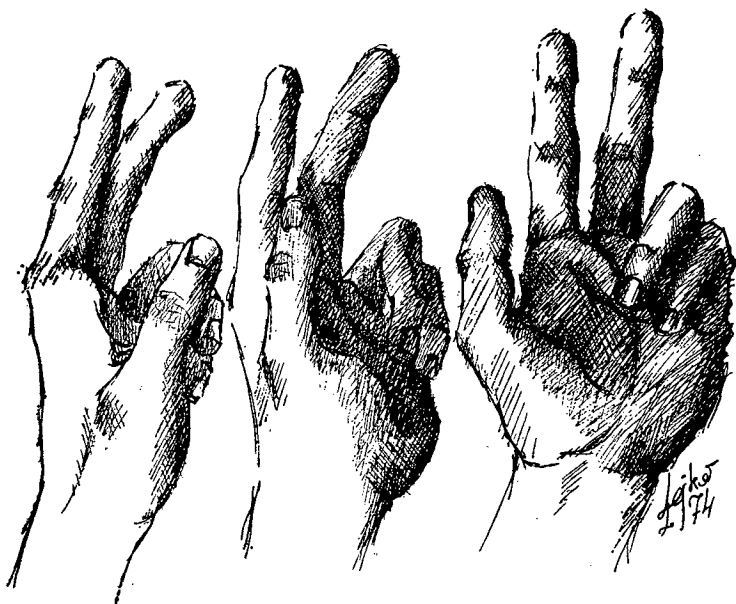
A sárga szappan
szétfolyik a téglán, ha
a só erőtlennül ráhullik.
Ilyenkor belefekszik az
éj feketesége a vízbe,
mozdulatlanul
háborog a zöld hús, mint
a gyertyahalmaz.

A síkos hallüzének
lassan elfogynak
a csillag-hangok alatt,
főlborzolva az
éjszaka taraját,
A tenger már csak
a fenyőgömbök
riadt ismétlődésévé
degradálódhat.
Apró tűfödélű
alkoholgerinc-émlék.

*A tenger nem lehet más,
mint amilyenek
a tapasztalás igazolja.
A tenger fekete,
ha megkésik a reggel,
és fehér, ha az ég
sebei összetolynak.*

*Az agyagfekete
falba
süppedő
virág a fekete agyagfalban,
a tenger üvegén összeaszalódott
színek hideg
lendülete.*

○

KASZIBA ISTVÁN

KORSZERŰSÉG KORSZERŰSÉG

mankóját a műbőr fotelhez
[támasztotta]

*műfogsorát
egy pohár vízben áztatta
majd belelépve plasztikpapucsába
kimondhatatlan gesztussal
a nő parókái és szempillái mellé
helyezte
és hosszasan válogatott
az izgatók
altatók
nyugtatók
csillapítók
ingerlők és örjítők között
de képtelen volt bármit is
szájához emelni*

*útközben feldöntött
néhány kottatartót
majd gondolatait érthetetlenül
a már alvó asszony
ágyékába helyezte*

○

IDŰNKÉNT BELEMERÜLNEK

*valamennyi gondolat közül
melyet e pillanatban*
[előkerithetnék]

*legjelentősebb az
hogy szavaink tetteink s vágyaink
sohasem befejezettek
csak időnként belemerülnek az*
[időbe]

s elfeledik önmaguk

○

A HORDÁR

*fém abroncs-riksája előtt
zihálva
bekanyarodott
s önkiszolgálónk előtt
(hogy eltolni ne lehessen)
járművét egy fa elé parkolta*

○

EGY SZOMORÚ VERSBE ÍRVA

*ittmaradtál
egy szomorú versbe írva
hogy megkértszereződhessen
hogy egy helyett
két értelmetlen léted legyen
melyek közül egy engem
s e verset
a másik téged illet meg*

*de lám én nem tudok
mint ahogy te sem tudsz
mit kezdeni azzal
ami a birtokodban van*

*lehet hogy mi mind ittmaradunk
egy szomorú versbe írva?*

○

DEÁK ZITA

MATER DOLOROSA

Hátranéztem, beverték a szám.

Famulusz — mi ez a csönd?

Csőnd a tengeren.

Tengerben a csönd.

Csőndben a csönd,

Jaj, mi ez a csönd ott a parton?

A parton ferde szemű hadifoglyokra sütöttem a jeleket,

összeforrt húsup,

jeleket hámoztam spanyol sarjak narancsára,

összeforrt bőrük.

Jeleket raktam ki fóbia-szárnyas galambok guanójával,

kattánókkal szoptátok te.

Jeleket akartam.

Számtalanszor akartam.

Akartam számtalanszor kétélű ceruzát.

Pirosat — zöldet.

Mi az, hogy ceruza?

Famulusz röhög.

Izzadtak pajzsai, kopjái, nyílai, fejszél.

Mi ez a zaj, Famulusz?

Férte W. C., váróterem, rúzsos száj.

Fél arcomon a tenger.

Elleptek.

Fehér Láng, Óriási Láng.

Mi ez a zaj? méhcsipéses zaj?

Mea culpa!

Fél arcomon a tiszavirág.

Mindenhol a tenger, a tenger, meg a csönd, meg a csönd.

Famulusz kiröhög.

Famulusz összetört.

Famulusz betömte lyukas fogait velem.

Mea culpa!

Guanó fedi arcom.

Mi ez a zaj?

Férte W. C., rúzsos száj, felmosórongy dísze,
vödör. Munkát!

Fekete Láng, piros Láng ömlik sárga foltba.

Famulusz álma:

LÁBOSLELKŰ LILA LÓ

A FA ÉS A KUTYA PÖTTYÖS

PÉNZ = BOLDOGSÁG

BOLDOGSÁG = IDEGEN

Famulusz kinevet.

Az én álmom: FORDÍTS HÁTAT.

Hátranéztem. Beverték a szám.

Akartam számatlanszor.

Számatlanszor akartam, s körülfutottalak.

Kértelek: add magad, add!

Hozzád futottam.

Mi ez a zaj?

Robot. Robot.

Hol vagy, Rizi? Csipogó csibéket terelsz az ólba.

Falsz, mint a hernyó, hernyót a gyík, gyíkot a vascsőrű kervaly.

R. van nálad, vagy az eperorrú Lacl bácsi, aki mindig zselét hozott?

Máriát festett valamikor egy velencei mester.

Milyen a kezéd?

A kezéd?

Robot.

S én hozzád futottam.

Körüllékeltelek.

Csak nekem. Csak nekem.

Legyél.

R. frakkot vett. R. befestette a szobát.

R. sok sört iszik.

S én mégis hozzád futottam.

A te államodba, hol inváziót versz fel habnak, s Roland Ross fedezett fel, hol Freud fejti meg az álmod, s Liebig mondja ki vitalizmusod bukását.

Én körülfutottalak, Frau,

könyörögtem: add magad, add!

S potámba köptél két Max Planckos érmet.

Deo Gratias!

Deo Gratias!

Meghajolni — ő az Úr — Te vagy az Úr!

Was bist Du?

Azt mondtad, szépen etetnél.

Mint madár a fiát.

S nagyot rúgtál rajtam.

Famulusz?

Te vagy mézkeserű Famulusz?

A bohócok rézhegedűi. Hallod?

Látod, a növények köhögése elsöpri a jeleket.

Terhes madarak énekét érzem.

És ott a Partról ki integet zokogva?

Pénzt! Pénzt!

Famulusz.

Száguldjunk végig sörszagú kocsinkban.

Rongyosan.

Ki integet a Parton?

Milyen a kezéd?

Csak csönd, homok, homok —

s nyálas teste szétfolyik.

Valaki betört a kertekbe — s besüppedt a föld.

Gyorsan egyágú létrát, virágcsokrot.

*Magasra. Famulusz, föl, föl.
— Egy kövér madár hozott levelet.
A szög azért van, hogy beverjük.
A sarló azért, hogy learassuk a fölzabáló fejeket!*

○

LERAJZOLT TESTRÉSZEM MÁR NEM ENYÉM

*szeretnék elbújni
a kabátod alá
de nem
citerádon nézni a képeket
titokzatos dolgaidba
beleköszörülni torkom
s jelt adni magamról
hogy nem tartozok sehová
sem mária nagymamámhoz
se hozzád
sem a szemfedőszagú tájhoz
hol zabálnak
hol mindenki
mindent
ért
s mindenki
mindent
tud
hepiend és kocsmá*

*templomtorony és
ünnepek
lerázták az öregasszonyok
fekete fejkendőjüket
azt hitték
feltámadt krisztus
diaim a papoknak
nyugalom és csend
persely
a szegényeknek*

*leülni a vaskerítésre
legörbíteni a szád
s röhögni
az éttermen a kurva
smogon
a kanálisba mutató
nyílón*

*s csak varrni akartam
önmagamból
akartam varrni önmagam*

○

ATOMSZÍVŰ ASSZONY VALAHOL AZ ÓCEÁN VONULATÁBAN

1. TÖRÉKENY LENDÜLETŰNKBEN

mozdulatainkban könnyed némaság
lila ködben vártuk a megváltót
megmerevedtek
mikor a nap lefordult a kocsideszakárról
akkor esett a sárba egy szép kis gyermekfej
a sárfészekben
hol sohasem születik Messiás
a végelláthatatlan sártengerben
hol törékeny lendületemben
megmerevedek

2. EMLÉK No. 0581

az édes gyermekkor
a régmúlt idő
a kis piros naív poták
a vörösödő zsellérdombok
a tanyák
a falovak
a nagy zsíroskenyér-majszolások
a téli estéken
a havat hordó szelek
vidám birokra kelve
gyermekkakacajjal fűtött szoba
szürke ikonokon vasárnap délelőtti templomba menetelés

3. ESŐBEN

esőcseppekkel arcomon
lelépek a fénylő betonról
sárba gázolok
üres lábnyomokba maradok
a hulló esővel beragyogva
ismeretlenül borul rám
a hegyekből
halk hívásuk
figyelem a vén bakákat kik
megfagytak az udvaron
seggükben pátcákkal
a levegőt bámulták szegények
de az eső csak tovább jön
mindent magával visz
végtelenül jön jön
búskomor szegfű-ólom-álmot hoz
sípjaimmal elmuzsikálva

*halálomkor röptömben majd
a mélységes óceán távolságaiba hullok
mert az esőt nem értem
magányos sima tengerekben
kövekkel kagylókkal elfedve
földöntúli kripta-tenyészet
szegfűélű álom az esőben
most a zene is kiálszik
percenként kószál
forog néma éjjeli lámpásokból
hőmpölygő varázshullámok alján
határozottan érzem hogy
kitör a nyár
az eső meg csak szitál
a fénylő betonon*

4. BALATON-NYÁR

(Kónya Juditnak)

*talpfáról
talpfára
talpfáról
talpfára
hosszú útra mentem
szerencsém nem lettem
talpfáról
talpfára.
bandukolgattam érzélgő
nyári éjjelen yudith lett a föld-ég
kitámasztott virágcserepek alján
Ilyenkor elhalkul a zsebongó élet
sötét lábnyomokon
még minden sötét
még a sötét is oly sötét
sötét korongja a napnak
ibolyántúlról sötétség
sötétben a távol
a sötétben elveszett
elnyelt szemcsékben
az éjjeli gyorsvonaton
ablaküveghez tapasztott arcomon
kicsapódó gyöngyerek
gyökértelenül
rohanó sötétség-mező az ablakon kívül
a vonatban emészedő emberek
gyereksírás zakatoló száguldás
sötétezen menekülnék
magam elől
fájón kél bennem a mammutvirág
sötét lábnyomainkba térek
már ez a vers sem vers
csak fárasztó szóáradat*

5. A VÁROS

feketében jár az eget felé, kérelmeim ostromvára,
a gyárok kéményeinek őrlítő gáza, égi vizeken jár,
fehértége láthatatlan szélből óvott arcán át vállaim
megmerevednek, idővel meg arcán át vállait
belepte kőszegény-zuzmó-nedve
most meg ökörszemait villogtatja
búja-baja ilyenkor tova szállogat

6. HÚGOMNAK

homokkővé dermedt
nyílt hasláncmirigyeken át
vissza kell nézned
sohasem szabadulhatsz
igavonó rőt sörényén
békanyálfoszlányok
örök ősz
has alatti izmaidban
befonódik
fodrosodó nász
gyorsuló ingerrohamok
meg a feneketlen félreértések
melyek béna kökörcsin-tragédiák
az augusztusi éjszakában
majd gyertya-romantika-hasadás
hulló korom-kárhozat
bájos barackjaimra
gyűszűvirágos mezőn
magzatgyulladás
feleletet sohanapján kapunk
mindketten egyformán
bágyadtan illanunk
egymást majd megtépázva
viszont is láthatjuk
hajadonságod útközben
elvesztetted
majd némán nézek rád:
ezek vagyunk hát
réz-ostor-kanóc-gyepp
gyémánt gömbök árnyékában
naptalan kőkatlanokban
lélek bálványok sivatagában
kiégett villanások
gyómsavas erjedés
emészthetetlen gyóm-koszorú-növények
vér verítékben
lábnyomaidba arany avar

7. NAP-EZÜST-ZOMÁNC

különös árnyakká foszlott bennem a fény
különös hangok leptek meg
azután meg őt láttam
hangja jött felém
messziről
fáradt volt
némán suhant be bőröm alá
sokáig bámultam a sötétséget
különös árnyak szabadultak ki belőle
belém kapaszkodott
súgott valamit
akkor még nem tudtam hogy
Ő IS CSAK OLYAN MINT MÁS
a falakra nagy rongypokrócokat raktam
bearanyozott lábaival így lépegetett
a vörös szúnyog térelemében
különös árnyként föltűnt a múlt
a fekete vasárnapi virradat
pillantásainak örök dicsősége
ködös lidércálom-pillantása
melyben asszonyok közelítettek
fehér hosszú lepedőkbe süppedt arcokkal
tompá sugaras arcomba
különös sipító énekükbe révültem
viasz-tömjén-hínár-leány jött szelencével
vele a folyómederben találkoztam
hínárfövény-torlasz rabja volt
a fekete árnyak vonulatában tűnt el
különös délceg muzsika-organizmus:
KEVÉS VOLT AZ ÉLET AMIT KÍNÁLTATOK
mert minduntalan belebotlok
rohadó fatörzsekbe
rohanó lófejekbe
lebontott házakba
egy ködös fekete vasárnapra elkészültem
befestettem magam feketére
égszínekben vándoroltam
szívárványokba buktam
színtelen apró kristály-lánc röptében
megnyílt az úrkollosszus
a tárgyak darabokra hulltak
kőszőrszemek megvillantak
dinamit-habarcs fogaik megkoccantak
az úrszekrények szétrobbantak
szétmálló zuzmara-köpeny lett
a lovakból
a csirkékből
a házakból
a fákból

a fotelokból
a frizsider
a galériákból
a földnyelvekből
az emlékekből
tisztá szabályos mikrovilág
ősmolekula-atom-fövény-pázsit rendszer
hőmpölygő szívmarás gubancok
minden örök és változtathatatlan szétmállott
borzadt molekulatömbökké
hasító-rézakác-fűszerlomb
szent szűzi kék királyfi a kossal
megnyílt az ősföld-anya
mély sötét hangok perdültek táncra belőle
különös hangokat tépett ösatyánk
lompos morajokkal karöltve
nap-ezüst-zománc
a megvadult föld simulni kezdett
Apokalipszis csontfogai
kérgesedő testhelyzetünkben
négyütemű sánc-bérc
nézésünkben majd csalánszemek
keserűn és szúrón
bélpoklosok fekély-szimfóniájaiba
nyáladzó lövedéktöltények
vigaszunk majd sok galambbal jön
szótöredékekben amelyek
lesuhannak völgyeinkbe
örömünk a kereszték hőjében párolog
nap nap után majd
békésen üldögélsz
a megszaggatott fűzfalombok alatt
hintaszékben
kötelenül
hústalanul
szépséges országok nyílnak
tengerek jönnek némán szótlanul
békésen áramló hullámjáték
örök csönd-béke-nyugalom
az Óceán hatalmasan

8. THE OCEAN

különös árnyként már csak ő létezik
elveszett talán az Óceán
hűvös vonulata alatt

talán az Óceánban
a mélységes csendjében
egyszer mégis előbukkan

GUBICS FERENC

SZAVAK, MELYEK TÉGED KERESNEK

szét akartam húzni a hajadat
hogy lássam milyen szépek a templomok színes freskót
az ördög keféjével mosom le a színeket
turkálni összekócolni
s ráakadni a napokra melyeket kifésültél a hajadból
egyedül jobb ízűt ettem volna
két kezemből rácsálni a húst a combodat
mint itthon mindenfelől púderrel leöntött sápadt kurvák néznek

lyuk maradt rajtam begipszeltém
de az egerek újra kifúrták s ide jönnek elpusztulni
jaj valaki jeges vizet öntött a cipőmbé
s talpamtól felfelé áraszt el a rekedtség
én ki penészes képpel lentről jöttem
most szemközt köpöm a kopasz bürokratákat
s megkopasztozom pávatollaiktól
átnéztél a vakolaton s mindenkit nagy erővel a téglarétegekig tereltél

megértem mert tudom
hogy szagom hasonlít a döglött aligátoréhoz
de mit tehetek ha nem tudom ráfújni
a kemencében sült fonott kalács illatát
mégis meztelen testedre vagyok kíváncsi
nem pedig a templomok színes freskóira
a manók összeterelik a kínokat
vékony spárgával vérzem ki tenyerem
s te megengeded hogy rád feküdjek
hálát adok Nekik hogy megszabadított tetveimtől
akarod a szívárványt esőtől nedvesen
akarod az üres szavakat melyek téged keresnek

kettévágsz kicibálsz belőlem az erőt mellyel megáldattam
pedig csak melled látni kívántam s kérni
hogy hadd pihenjenek tenyeremben
magamat akartam összekocintani a felhőkkel
üvegvirágként szilánkjaimmal mosolyod véresre festeni
megeređtek gyöngyházgomb-könnyeim
s elnyelte őket a szivacs szőnyeg
s te azt mondtad olyan vagyok mint a falóra kinek visszafogják láncát

s nem engedik ketyegni
riasztanak
tovább akarjuk enni a csillagokat és szopni a tejtut
nagyot köpök s takarom az ostort mellyel csapni készülök
a földre simulva fekszem előtted
te lassan átmész rajtam és én számolom lépteid
mindenki fent ül a plafonon
a hangszerek is ott csüngnek s mi lágyan rugózva ugráltunk
valaki karddal vágta ketté a cigarettafüstöt

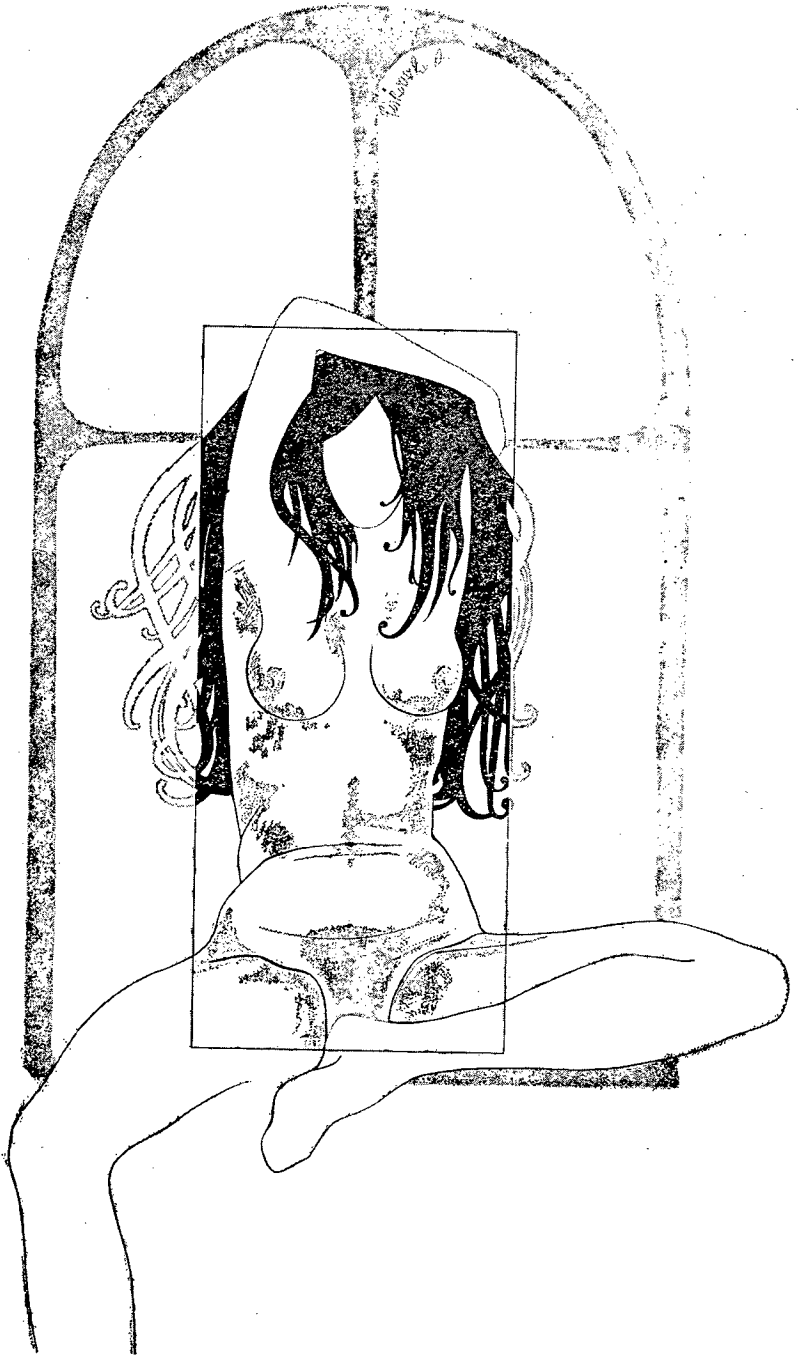
banánt tessék banánt tessék 263 dinár egy kiló
s futottam lihegtem hogy megdicsérjen a főnök
kimentél a lépcsőházba s én utánad vágtam egy tálat
éhezőket taposva rohantam a boldogság felé
megeresztetted melled bimbójának csapjait
s én repülni próbáltam
de a huzat kivitte a fotelokat az utcára
s mi utánuk mentünk hogy leülhessünk
kár hogy a sok kenőcs tönkretette az arcodat
kár hogy bájaid már szétosztogattad
visszamentünk

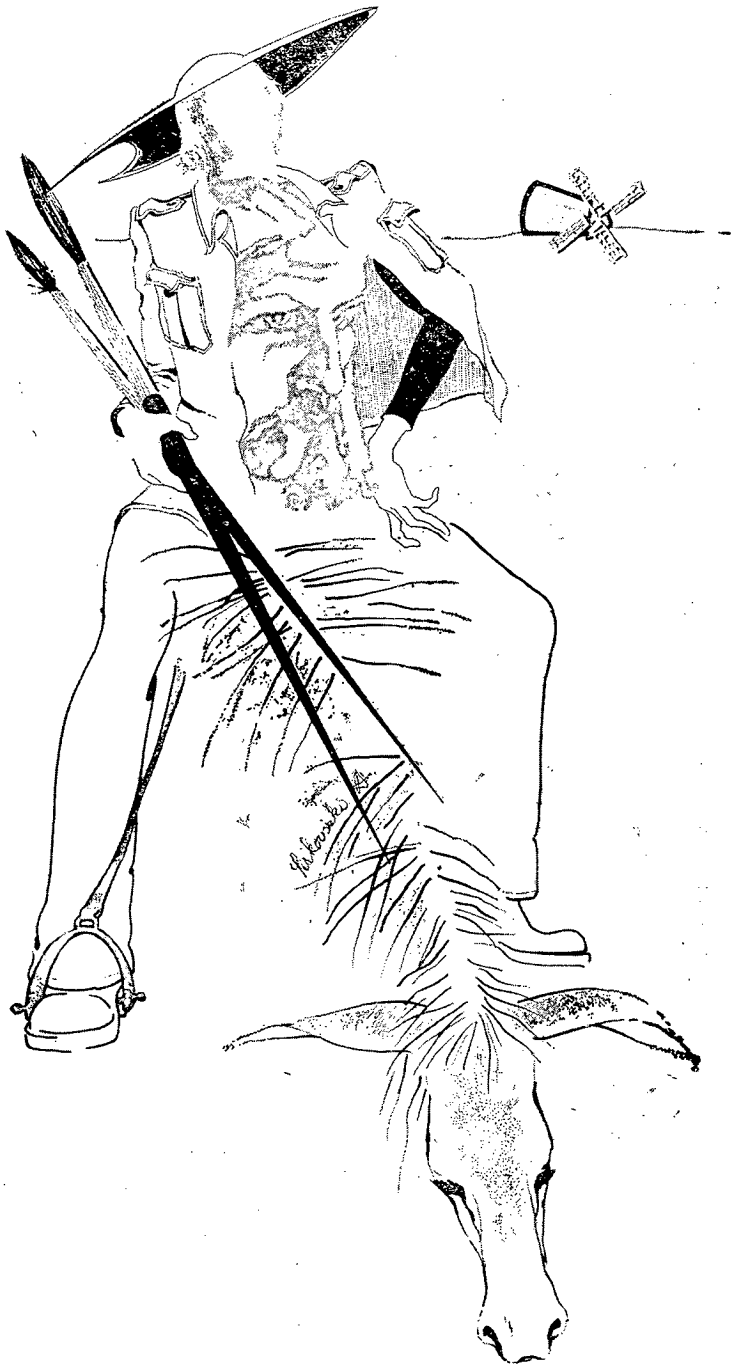
szemtelen vörös légynek láttalak téged is míg áttetsző
hálóingben sétáltál bennem
vörös foltokat varrtál testemre
s kinyomtad gemyes pattanásaim
elvált asszony kell neked ki már tapasztalt mondta a főnököm
nagy emberek kis bottal járnak jegyezte meg a pénztárosnő
esteledik s nem dicsérem többé színeid
nem leszek többé giccses nipp egy rossz rádiókészüléken
smrznuti grašak izvolite snižena cena
megrázkódom mesebeli királyfivá változom
ujjongok hogy nem vagyok széntlapátoló tróger többé
piszkos kezeimre fehér kesztyűt húzok
s megkérem a kopasz bürokratát
hogy vegyen be a klíkkbe engem is
lassan rájöttem hogy hajad színe már kifakult

BRIAN JONES EMLÉKÉRE

féltél a dohányszínű mosolytól
minden jóságod kihullatod
a bölcsőből ha volt
s most játszik veled
a cédrus nemzedéked
hajódat kimosták a
hajnali sós felhők
mély kékséget húzott
rád e rövid idő
s a hosszú távot
melyet kényszerből
átalusszák
szakállukat belepji
az ólombányák
falán áthulló üresség
arcukról lehúzzák
a kék angyal mosolyát
s rájuk ront a nappali szenny
elindulok a hyde-parkba
a testvérek közé
szitároddal beszöktél

kényes fülű szobákba
hogy szétfoszló
búgó hangját
itatóspapír közé sűrítсед
féltél a magánytól
mindig elvesztetted
betonmedencéd
virágai nyújtottak
jóízű levegőt
a tizedik adagnál
ráncaid előrezuhantak
valaki megölelte
nagy tollú kölykét
lány mellű nő
dörzsölődött hozzád
meditálni kezdett benned
a búgó gitár
ilyenkor valaki
nagy csapásokkal
fejteni kezdte
kőtekervényeid

DUDÁS IDA:

... elmenekül ...

(a szavak lassan
körülfülnek
mint erdőtüzet
a félelem
ruháimból
nehézkés sötétség
csurog)

Mindenki zseniális festőnek képzei magát és lassan olyan képpé válik, amilyent maga alkotott. Mindent önnön nagyságához méretez. Konfliktusait is elintézi zárt szobában, egyedül.

Egyszer aztán megrémül. Észre sem veszi és menekül. Kimenekül az utcára. Bizonyos ideig megkönnyebbülést érez, mintha kitágulna és megnyúlna, mint az utak. Szívélyesen mosolyog. Néhány nap és eltanulja a nevetést, a hahotázást és a csipős megjegyzéseket is azok számlájára, akik megmozdulnak és eltűnnek közülünk. (Akkik valóban elmenekülnek.)

Nézünk egymásra, már mindenki arcán saját vonásainkat véljük felismerni. Úgyesen eltittkoljuk magunktól, hogy ha a fülledt szobák kaján bútoraikkal elnyelnének bennünket, megsemmisülnénk. Bálványokat találunk ki, deformált bálványokat, saját vonásaink negatívjeit. Imáinkba belefoglalunk mindennapi dolgokat és azt másnap teljesítjük is. (Kegyesek vagyunk önmagunkhoz.)

Talán egyszer eljutunk addig a gondolatig, hogy üres és értelmetlen volt minden. Azért nyugodtan meghalunk. Kezünkben marad egy könyv, amelyet az utolsó pillanatig görcsösen olvastunk: hogy halálunk után más testben újraéledünk és nem kell soha fizetnünk adósságainkért. A sekélyes szavakkal teleirt oldalakat azonban (áltassuk magunkat, hogy tévedésből) mellénk helyezik a koporsóba és második életünk azzal a szörnyű csalódással kezdődik, hogy szűnkék voltunk és sorszám lógott a nyakunkban. Ezzel aztán föl is készítették bennünket egy új szerepre, ami szorosan ránk tapad, míg a végén beleéljük magunkat: hogy mindennél és mindenkinél kevesebbek és féltresikerültebbek vagyunk.

És csináljuk tovább.

(Régen a váratlant neveztem életritmusnak. Be kell látnom, kiestem minden pontosan megkomponált zenéből, néha nagyokat koppantok a házfalakra, ha eszembe jut valami emlékkép. LASSAN MINDEN FŐLEM MAGASODIK, mint tömör piramis, és labirintus mélyére zárnak, mint hasznavehetetlen, de még fönnmaradt múmiát.)

EREDMÉNYTELENÜL

Valami okosat kellene kitalálni. Valamit.

Elindulni és a vándorok fáradt idegességével járulni mindenki elé.

Nem figyelni, ha néznek rám.

Kegyetlenül belelátni az emberekbe, hogy fájjon, hogy féljenek tőlem.

Ülni a piszkos teremben, mindenkitől piszkosabban és elhasználtabban.

Akkor nem mernének megszólítani se.

Kiülni a vízpartra és nézni, hogy elmúlok, feloldódom.

Ülni szépen, felemelt fejjel.

Az időt elnyelni, mint pontosan beosztott munkaórákat.

Fájni hangtalanul, nyúszítva és félrevonulva, míg a part kövei lassan fölémmelkednek.

Aztán semmi.

Hallgatni.

Ha visszagondolok, mindig kísérleteztem magammal.

Eredmény nélkül.

A hamis szavak úgy jöttek belőlem, mint rossz automatából az erőtlen ásványvíz.

Ügyetlenül kitapogatni a tárgyakat, mint a vakok, és ügyelni, hogy ne ütközzem beléjük.

Most már csak ezt: nem ütközni beléjük.

Fáradt lapokat hajtogatni és csak a széljegyzetekből élni.

Cserepes számra ragadt szavak kattognak, ha vonatra ülök, talán megemészti őket a sebesség.

Régen nem találok magamban semmi elmozdíthatót.

Először majd csak megsárgulok, aztán egészen összegöngyölödök, mint a pörkölt papírlap.

Így talán majd nem fázom.

Nem fázom senkitől és nem ismétlem többé önmagamat.

KOMENDA LÁSZLÓ

ÁRNYAK

*Az éjjel hazajövet
észrevettem egy árnyat
tíz év alatt először.
A fal előtt kökereszt áll*

megfeszített jézusok hunyorognak.

*Tíz év alatt először
megláttam a kőbe vésett
felfeszítettek kinyomott szemét,
tíz év alatt először
elcsúsztam sötét szívkamrák
vérrel meszelt falain
a feketén élőködő árnyakon.*

*E emberek élnek a falak mögött
és ilyenkor kora tavasszal*

*mindig bemeszelnek,
de ha eljön a sötét
és kigyúlnak a fények,
fekete árnyak jelennek meg
ismét a falakon
és mögöttük emberek élnek!
Tíz év alatt először érzem,
hogy az emberek félnek ...*

*Levizelt falak
és levizelt kenyérdarabok között
úgy élünk, mint holdvilágos égen
a kopasz fák árnyai
és csak az örjöngő szél érzi,
hogy nem vagyunk árnyak ...
De egyszer a falak leomlanak,
mert az árnyakat elmeszelnél
nem lehet! ...*

AZ ABLAKBÓL

*az óra ketyeg ... mi az ott a dróton?
hétköznapok szürke dagadása, vagy
a havas telihold falja mohón
az áramot? csak egy kismadár hűti
gyulladásos agyát zuzmarával
az óra ... tik ... tak ...*

*mi az ott a dróton? az óra ... lüktet,
akár jóllakott pióca hasán a hártya,
szétpukkad, alatta vörös lett a hó,
kinek a szíve volt ez?*

*na és ha meghalt valaki? nem, az erek
még ott lógnak a szomszéd ház ereszén
vénák, aorták, kékek, zöldek, pirosak
lógnak, mint a jégcsapok királya
bordáin a koszorúerekkel,
elmeszesedtek, csak a fehér fal kórtalan ...*

*miért van idő és óra?
még nincs reggel, a szomszéd bácsi jött,
két zsák csontot rázott, rázott ki a ház előtt,
fehéret, feketét, sárgát, azt mondják,
mostanság sok csont termett
és sok mészáros*

összefonódnak a csontok, koponyán lyuk
patkány néz ki rajta, haladó eszmék
doboza, ilyen volt Auschwitz is,
mit ér a reggel, ha valahol most
a derült magasságokból villám döfköd,
valahol eltűnt a sötétben egy néger

mit ér? egy lyukas koponyát sem

mit ér a reggel, ha reggel van már,
s az üvegen vakok a jégvirágok

○

KOVÁCS KATARINA

BIZALOM

eszmék
a tökéletesség komponensei
ragadós emlékezetünkben
fehér foltok ...
áthidalhatatlan sötétség
a kétségek foszladozó tekintetét
nekünk kell a
tercierbe temetnünk

○

ATOMHULLÁS

én
a jövő kék
pontjára tudok asszociálni
s ti nem értitek
eltemetitek önmagatokat
boldog jövőről álmodtok
s várjátok
hogy valaki intsen
pedig ahhoz kevesen vagyunk

○

SZÓJÁTÉK

sercegő tollatok
átharapja az idő torkát
s tébolyító trillákat

játszók

a kék atomkorban ...

○

MOTTÓ

nekem csak egy
kiskorú álmom volt
amelyben közelebb jutottam
a csillagokig

○

APPASSIONATA

azt hittem hogy könyvekkel és
emlékekkel
bástyázom körül magam
de most
színes álmaim vannak
(s te nem tudod)
talán még
virágot hoznak a
gesztenyefák ...

...

eltettem az utolsó
kocsányt is
a ködben keresem
talán újra még egyszer
egy

virág
nevet a szédítő
szürkeségbe

○

VAMOS JÓZSEF

ELKÉSETT GONDOLAT

*a hold már régen alszik
én már ébren vagyok
másnaposan
kicsit szomorú a világ
köröttem
horkolnak a virágok
százszor le nem tépett
ajándékszálak*

*el nem mondott szavak
megsemmisülnek a falon
akár a legyek a légyecsapó
alatt*

*kitisztult a hajnal
ködben vibrál a tekintet
vakon
mint a bőregér*

*reggel van
holnap
nem tudhatom
estig hányszor kukorékol
a valóság
így csak azt tudom
mi nem történt tegnap*

○

SZÁMADÁS

*csak ennyi legyen
száraz étel reggelire-vacsorára
langyos ebéd
(naponta háromszor eszem
vagy eggyel kevesebbszer)
meg két liter víz
lehetőleg ártézi az az igazi
életerőt
egy pár cipő nyárra
és télre magas szárú
egy pár papucs
meg zokni de ne fehér
(fekete égben járok)
sötétkék öltöny valaki halálára
(én meztelen halok meg)*

ALAPÁLLÁS

(GULYÁS JÓZSEFNEK)

*csendben ordítani senki se hallja
zuhanásod éles moráját
megállni egy helyben és haladni
előre mint a rák*

*szárazon izzadni édes verítéket
dúdolni közben egy néma dalt
gondolni tétlen valami tetre
elsíratni diadalt*

*virágot szedni száraz kövek között
vagy vizet merni ugyanott
sziklákat gyúrni tenger hullámain
égre szórní homokot*

*megrágni sületlen hipotézist
barbárként dobni semmibe
mi beléd rakódna de nem hagyod
magad élni ennyire*

○

meztelen életből
meztelen világba
csupasz szikárság unalmas folyásán
meztelen örökbe)
színes forgatag nem az enyém
csak tenyérnyi föld
melyen körbe foroghatok
rikító zöldek vak sárgák
üres kékek rohanó pirosok
összevegyült mállottsága felé
egy szoba melyben áll
egy fekhely
egy asztal
egy székkal
egy szekrény
egy kályha mely fűti képzeletem
mikor belülről fázom
egy tükör mely mutatná néha
hogyan én még mindig én vagyok
mi kellene még
talán egy üres papír
egy remekmű mit meg nem írnak soha
egy üres gondolat melybe minden beletér
ja és egy takaró
azzal fedem el gyarlóságaim
egy szál virág az Északi-sarkról
a dermedtség acélos virága
egy rádió egy leadóval
egy és ugyanazon műsorral
(mondjuk egy lemezjátszó)
Beethoven-szimfóniák lázongó
lelkiismeret-háborgásaival
végtelenül
akár a Befejezetlen szimfónia
mi kellene még
néma sóhaj közönnyel teli
világra nyitló üvegezetlen vak ablak
fekete lánggal égő mécses
zárt ajtó mely sehova vezet
semmitmondó gyötrő gondolat
helyben forgó üres képzelet
ez mind megvan
csak én hiányzom
önmagam
magamat kell megtalálnom

○

ĒGTĀJ

KÖZELEDÉSI MOTÍVUMOK A MAGYAR—DÉLSZLÁV KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉBEN

(1790—1914)

I.

A magyar—délsláv kapcsolatok vizsgálójának, ha olyan összetett, sokágú kérdés elemzésére vállalkozik, mint e kapcsolatokban jelentkező közeledési motívumok kimutatása, látszólag könnyű, valójában igen igényes, differenciált feladata van. Míg ugyanis egyértelmű művelődési kapcsolatok leírásával kisebb könyvtárt tölthetnénk meg,¹ szűkebb értelemben vett történeti kapcsolataink jórészt feldolgozatlanok, összefüggéseikben feltáratlanok. Ez a körülmény különösen jellemző a politikai nemzeteszmék XVIII. század végi jelentkezésétől az első világháború küszöbéig terjedő korszakra, melynek idevágó kapcsolatait egyaránt jellemzi, hogy a politikai történeti és a művelődéstörténeti motívumok kezdetől szinte elválaszthatatlanul jelentkeznek, s hogy a társadalmi-történeti fejlődés törvényszerűségei határozzák meg; az adott időszakban a politikai vagy éppen a művelődéstörténeti kapcsolaton van-e a hangsúly.

A fentiekből következik, hogy a közeledési motívumok ilyen jellegű vizsgálatára — a kapcsolatok egészének sokrétűsége és gazdagsága ellenére — eddig alig került sor. Eppen ezért vizsgálódásunkban nem a kapcsolattörténeti adatok halmozására, hozzávetőleges teljességére, hanem e kapcsolatok való jelentőségének kimutatására alkalmas új közelítési mód erővonalainak, időálló motívumainak jelzésére törekszünk.

Új módszerű történeti vizsgálatunk további velejárója, hogy ez alkalommal következetesen a magyar kezdeményezésből, a magyar indítékú és hangsúlyú kapcsolati anyagból és annak motívumaiból indulunk ki. Ezzel a kapcsolattörténeti kutatásban régóta mutakozó egyenetlenség feloldására törekszünk. Történeti kutatásunkat ugyanis a legutóbbi időkig anynyira elfoglalta a környező népi vagy távolabbi visszhang vizsgálata, hogy éppen a kapcsolatok magyar kezdeményezése szorult háttérbe. Az, hogy mivel járult hozzá a magyar nép és társadalom a társadalmi-történeti fejlődés során ezeknek a kapcsolatoknak létrehívásához, a gazdag örökség megőrzéséhez.

A magyar—délsláv közeledési motívumok történeti fejlődését áttekintve arra a következtetésre jutottunk, elénkezett az ideje, hogy a mi törekvéseinkről, pozitív kezdeményezéseinkről több szó essék. Elsősorban ezekről kell tehát szólnunk, mert az utóbbi időben érezhetően megmutatkozott, hogy ezeknek a pozitív kezdeményezéseknek további elhanyagolásával egész kapcsolattörténeti munkánk egykönnyen zsákutcába jut. Öncélú és mesterkélts filologizálással válik, melyből éppen azok az indítékok hiány-

zanak, melyek népünk érdekét szolgálják, s vele a szomszéd népekkel való kapcsolatok továbbfejlesztésének munkáját megkedveltetik. Szükséges tehát, hogy ezt a körülményt, a magyar—délsláv kapcsolatokban érdekelt mindkét fél mérlegelje és az eddigieknél jobban számba vegye. A múlt ebben a viszonylatban is hat a jelenre. Bebizonyosodott ugyanis, hogy környező és távolabbi kapcsolatainknak eredményes továbbépítése azon is fordul, hogy megbecsültetjük a korábbi fejlődés során elért eredményeket, kezdeményezéseket. Mert ezek a pozitív kezdeményezések jó hozzájárulást jelentenek egymás teljesebb, elmélyültebb megismeréséhez, s a nemzeti kulturális értékek bemutatásával az egyetemes emberit is gazdagítják. Erre a mértéktartó, kölcsönös megbecsülésen alapuló történeti és kulturális értékeinket számbavevő »aprómunkára« már több mint harminc évvel ezelőtt így figyelmeztet Németh László egy magyar—jugoszláv folyóirat számára írt cikkében:

»E cikk nem ezért készült, hogy ilyen együttes munkára kedvet csináljak. Nem vagyok híve a nagy cégérű, túlzott apparátusú „összefogások”-nak. A túlzott köpükön elkenődik a vaj. Többet érnek a csendes munkás barátságok. Ha odaát van két-három ember, akinek éppúgy elakadtak a problémái a magyar Drávánál, mint a miénk a délslávnál: könnyen lehetünk egymás budapesti, belgrádi, zágrábi fiókjai, ahova csak írni kell, s megjő a könyv és a felvilágosítás. Időnként egy kis eszmecsere — maga az ember is.«²

*

Talán ott kellene kezdenünk az új módszerű vizsgálatot, hogy egy mindmáig érezhető hiányosságra utalunk. Régi történeti adósságunk, de nemcsak a miénk, hogy a felvilágosodást s vele együtt a nemzeteszémék, a nyelvi-nemzeti öntudatosodás XVIII. század végi kezdeteit annyira elszigetelten tekintjük. A magyar felvilágosodásnak az egykorú horvátországi páholyokhoz való kapcsolatát, Martinovics föderalista államtervezetét, a magyar jakobinusok nemzetiségi politikáját az esetleges délsláv elemek nyomainak felderítése szemszögéből is érdemes lenne megvizsgálni. Mindezt pedig összefüggésben a nemzeteszémék, a magyarországi nemzetiségek politikai története egykorú jelentkezésével. Amiről már negyedszázaddal ezelőtt a következőket írtuk nemzetiségtörténeti áttekintésünkben:

»A magyarországi nemzetiségek politikai története az 1790-91. évi országgyűléssel kezdődik. Mindaz, ami előbb történt, a társadalmi vagy a kultúrtörténet lapjaira tartozik. Kétségtávol, hogy nemzetiségi probléma korábban is volt, de nem tudatosan, vagy nyelvi és politikai kívánalmak rögzítése nélkül jutott kifejezésre bizonyos települési és egyházi kiváltságokban, mint az Andreánumban, lipóti diplomákban stb. Az 1790-91. évi emlékezetes országgyűlésen azonban már a nyelvi és politikai jogok diétai és uralkodói elismerését követelik a rendek, s hasonló célból a Diéta elé érkezik véleményezés végett az 1790. évi temesvári szerb kongresszus határozata és az erdélyi országgyűlésre az első román nemzetiségi felirat, mely *Supplex libellus Valachorum* néven ismeretes a politikai irodalomban. Ugyancsak az 1790-91. évi magyar országgyűlés foglalkozik a horvát—szlavon megyék követéinek első feliratával, a *Declaratióval* is, mely a magyar nyelvi követelések ellentétéleként a latinitás, a latin közigaz-

gatási nyelv fenntartását követeli. 1790 tehát nevezetes fordulópont a dunai népek történetében. Ettől kezdve beszélünk par excellence nemzetiségi politikáról a Dunavölgyében.³

A két emberöltőn át tartó s végül is az 1848-49. évi szabadságharcba és nemzetiségi polgárháborúba torkolló események alakulását jól szemlélteti a diétai nyelvtörvények és a nemzetiségi mozgalmak és tervezetek (ez esetben ezek délszláv vonatkozásai) vázlatos párhuzama. Az 1791: XVI. t. c., az első magyar nyelvtörvény ugyan buzdítja a rendeket, hogy hivatalos tárgyalásaikba a magyaron kívül más nyelvet ne használjanak, s e magyart a hazai iskolákban, akadémiákon és egyetemen tanítsák, ám a kormányzséki ügyeket (»most még«) latinul tárgyalják. Az 1792: VII. törvénycikk ennél tovább megy, mert kimondja a magyar nyelv rendkívüli nyelvként való oktatását a »kapcsolt részek«-ben, de ezt sem akkor, sem később nem hajtották végre. Ettől kezdve az 1825-27. évi magyar országgyűlésig a magyar nyelv kérdése nem merül fel. Az 1807. dec. 7.-i, az 1812. április 28.-i királyi leiratok eleve szükségtelennek mondanak minden további nyelvtörvényt.

Az államnyelvi harc újabb fázisa eleinte békésen indult. Az 1827: XI. t. c.-ben csupán az Akadémia (Magyar Tudós Társaság) alapítását emelik törvényerőre. De az 1830. évi VIII. törvénycikkben már kimondja a helytartótanács a vármegyei hatóságok és bíróságok magyar nyelvhasználati jogát. Ezt az 1836: III. törvénycikkben a magyar törvénykezési nyelv bevezetése követi. Innen már csak egy lépés a kor nemzetiségi mozgalmában joggal sérelmezett 1840: VI. törvénycikkig, mely a többi közt kimondja az egyházi és világi hatóságok egymás közti magyar érintkezési nyelvet és az anyakönyvek magyar nyelven való vezetését. A sort az 1844: II., illetve az erdélyi 1847: I. törvénycikk zárja le. Előbbi országosan intézkedik a magyar hivatali, közigazgatási és közoktatási nyelv bevezetéséről, utóbbi mindezen kívül és felül kimondja az országgyűlés (értsd: az erdélyi diéta) és a törvények magyar nyelvét.⁴

Ezzel a nyelvtörvények által határolt úttal szemben áll a nemzeti-ségi programok, nyilatkozatok és tervezetek 1848 előtti nem kevésbé határozott útja. Az 1790. évi temesvári szerb kongresszus határőrvidéki és egyházi vezetőkől álló többsége leszavazza a Tököli Száva vezetésével felvonult magyarbarát szerb tábort és illír udvari kancelláriát, a határőrvidék fenntartását, s az akkori települési területen »szerb nemzeti kerület« megállapítását követeli. Az 1790. évi kongresszus két ponton is beírta nevét a kapcsolatok történetébe. Egyrészt azzal, hogy Tököli Száva nemcsak a fenti követelésekkel fordult szembe, de a szerb—magyar békés megegyezést is ajánlja. Másrészt, hogy az első magyarországi nyelvtörvény megszavazásakor a rendek — az udvari illír kancellária ügyével foglalkozó felterjesztésükben — ezt az elvi kijelentést teszik: »Nem igaz, hogy mi a szerbeket nem szeretjük. Mi velők mint idegenekkel soha nem bánunk, hiszen törvényeinkben megosztottuk velők minden jogunkat.«⁵

A rendi felirat békülékeny hangja elválaszthatatlan Tököli Száva ekkori magatartásától, aki ettől kezdve a két nép megértő kapcsolatának korabeli jelképe lett. Juhász Géza közölte az immár szintén kapcsolattörténeti jelképet jelentő *Déli Csillagban*, 1948 nehéz léptű nyarán, Tököli Száva emlékezetes 1813. évi decemberi kollégiumi látogatásának poétikus történetét,⁶ melynek falai között a szerb diákok hosszú évtizedek óta ba-

rati otthont, szellemi nevelést kaptak. A debreceni diákkórus olyan mértékig szívébe fényköztött a Szerb Matica és a Magyar Tudós Társaság pártfogójának, hogy végrendeletében ezer ezüst forintot hagyott a kántusra.⁷ Említésre érdemes motívum, milyen eleven maradt fenn emléke a későbbi ellenzéki sajtóban. Pompéry János, a határozati párt lapja, a *Magyarország* szerkesztője 1861 nyarán az újvidéki Tököli centennárium ünnepségei alkalmából írta a század egyik legszárnyalóbb magyar politikai vallomását a két nép összetartozásáról.⁸

Tököli Száva alakja így lett születése századik évfordulóján, az újvidéki szerb centenárius ünnepség alkalmából a két nép közeledése és egymást megértése történeti kifejezőjévé az ausztriai önkényuralom ellen küzdő magyar baloldali sajtóban. Hasonlóan látta szerepét az említett Tököli-emlékünnepségen az Akadémia nevében felszólaló Toldy Ferenc is. Csak Kazinczynál olvashatunk hasonló elragadtatással írt sorokat, amilyenekkel Toldy ebből az alkalomból a szerb népköltészet és nyelv szépségét méltatta.⁹

A magyarországi dálszláv nemzeti mozgalom, akárcsak a korszak más fejlett nemzeti mozgalma azonban nem a Tököli ajánlotta kompromisszum, hanem a politikai, nyelvi és irodalmi újjászületés útját választotta. Ez az út egyben a szerb nemzetiségi mozgalom követeléseire folyó harc kiéleződésével járt. Amiben ekkor a szerb mozgalom az élen járt. A temesvári szerb kongresszus határozatai nemcsak időben, tartalmilag is megelőzték a *Supplex libellus*ban foglalt román kívánságokat. Ennek szerzői ugyanis ekkor megelégedtek az erdélyi bevett nemzetként való elismerés, az arányos díjai és hivatali jogok, valamint bizonyos törvényhatósági kedvezmények kívánalmával.¹⁰

A temesvári kongresszustól a húszas évek elejéig látszólag enyhült a magyar államnyelvi és a nemzetiségi mozgalmak ellentéte. Ettől kezdve azonban Zágráb, mint a »*Sprachkampf*« kiadványainak megjelentetője, s a magát már a harmincas évek kezdetétől állírnak nevező horvátországi mozgalom lép előtérbe, úgyszint mint a magyarországi nemzetiségi mozgalmak összekötője és fókuszusa. »Az illír mozgalom — olvassuk egy jugoszláviai magyar nyelvű történeti tankönyvben — a XIX. század harmincas és negyvenes éveiben bontakozott ki. Művelődési téren szép eredmények születtek, de a horvát területek egyesítését ez a mozgalom sem valósíthatta meg. A mozgalom érdeme, hogy felébresztette a horvát népben a nemzeti öntudatot... Legmaradandóbb eredménye a horvát száborban 1847-ben hozott döntés, mellyel a hivatalokban és az iskolákban a horvát nyelvet tették kötelezővé.«¹¹

A vázlatos összefoglaláshoz néhány vizsgálódásunk körébe vágó megjegyzést fűznénk. Egyrészt azt, hogy az illírizmus a maga korában az elmondottaknál jóval többet jelent. Lényegében a dálszláv népek nemzeti összefogása és kulturális egysége korabeli programjának tekinthető. Olyan programnak, mely minden nemzetiségpolitikai kiélezettsége ellenére aufkléfista és francia forradalmi jegyeket is tartalmazott. Így a napóleoni francia *Provinces Illyriens* (Illíria, 1809—1813) rövid fennállásának tényéből táplálkozó dálszláv egységmozgalmi törekvést. Ismeretes, hogy ebben az Illíriában a francia katonai igazgatás akkor egyesítette Dalmáciát, Isztriát, Krajnát, Horvátország délnyugati felét. Azzal a ténnyel pedig, hogy az illír tartományok területén fennállása éveiben felszámolták a feudális szolgál-

tatásokat és bevezették a polgári jogszolgáltatást, elrendelték az anyanyelvi iskolázást és közigazgatást, példát és lehetőséget adtak a délszláv nemzeti mozgalom akkori formájának kialakítására. Mindenesetre ez önmagában jelentősebb, mint az 1847. évi horvátországi ellennyelvtörvény létrehozása. A fő változást azonban a művelődés előrevitelében, a politikai szervezet megteremtésében látjuk. Az alapvető »nemzetiségi« eredmények tehát a »što« nyelvjárás irodalmi nyelvvé fejlesztése, a horvát sajtó, a nemzeti irodalom, az Illír Matica mint első átfogó közművelődési egyesület létrehozása. És mindezen felül az, hogy az illír mozgalom hívja létre az itteni szervezet politikai mozgalmát, az Illír, majd 1843-ban a Horvát Nemzeti Pártot. Ennek a pártnak az 1848-ban Gaj köré tömörült haladó szárnyáról megkapó történeti leírást ad majd 1906-ban, a szerb—horvát koalíció által fenntartott pesti magyar nyelvű szemlében, a Juraj Gašparac és Veljko Petrović szerkesztette *Croatiában* Surmin György zágrábi egyetemi tanár, a magyar országgyűlésbe delegált horvát—szlavin képviselő. A cikkíró kifejti, hogy 1848 tavaszán Gaj és a haladó »illírek«, tehát a Horvát Nemzeti Párt balszárnya szembehelyezkedett Jelačićyal.

»Gaj — írja Surmin — sohasem gondolt arra, hogy a horvátok átlépjék a Drávát, hogy magyar földön elfojtani segítsék a magyarok szabadságharcát. Erre — folytatja — számtalan bizonyítékunk van. Mikor már kenyértörésre került a dolog, Gaj Batthyány magyar miniszterelnökkel találkozott s arról tárgyalt vele, mint lehetne a fölmerült ellentéteket a két ország között békésen kiegyenlíteni. A viszonyok túlgyorsan fejlődtek s az ügyek vezetése Horvátországban ki lett ragadva Gaj kezéből. Bécsből Obrenović Miloš fejedelmet küldték Zágrábba — bár útlevele Prágába szolt — s a bécsi kormánnyal egyetértve, Miloš fejedelem Gajt zsarolás vádjával illette, mire Jelačić, mit sem sejtve, (természetesen Surmin szerint — K. G. G.) vizsgálatot indított Gaj ellen, úgyhogy 1848. évi június hó 10-én túl semmiféle horvát gyülekezeten nem halljuk és látjuk Gajt...«¹²

Surmin érdekes cikkében még elmondja, hogy Ljudevit Gaj Jelačić magyarországi hadjáratával szemben összefogott a horvát haladó mozgalom neves szereplőivel, így a márciusi napok híres magyar nyelvű horvát vitairatát¹³ író Ivan Mažuranićyal, Ivan Kukuljevićtyel, az 1849. évi horvát—magyar békéltető akciót támogató baloldali *Slavenski jug* szerkesztőjével, Dragutin Kušlannal és másokkal. A csoport tagjai a *Narodne novine* 1848. december 12-i számában felvetik a kérdést: »Vajon miért is harcolnak a horvátok Magyarországon? Mire való ez, mikor a horvát hadsereg feladata, hogy saját hazáját védje.« A *Slavenski jug*ban, Dragutin Kušlan lapjában pedig 1849 május elsején arról olvashatunk, hogy Jelačić »a délszlávokkal tegye meg ugyanazt, amit Bem megtett az erdélyiekkel.«¹⁴ Valóban érdemes lenne a Veljko Petrovićek *Croatiájában* 1906-ban megjelent történeti kérdésfelvetésnek utána járni. Tovább vizsgálmi a haladó »illírek« 1848–49. évi magyar vonatkozású kapcsolatait.

Az illír mozgalmon kívül az 1848 előtti magyarországi szerb politikai-művelődési mozgalomról kell még röviden megemlékeznünk. Főbb mozgatait a következőkben jelölhetjük meg: 1826-ban Pesten létrejön a magyarországi szerbség kulturális központja, a Szerb Matica közművelődési egyesület. Ennek folyóirata, a *Letopis* (Srpski letopisi) már több mint egy évvel előbb, s azóta is — kisebb-nagyobb megszakításokkal — megjelenik, s így joggal tekinthető Közép-Kelet-Európa legrégebb s egyben

ma is meglevő folyóiratának. A negyvenes években ugyanitt Todor Pavlović szerkesztésében és Jakov Ignjatović közreműködésével kiadott *Srpske narodne novine* a reformkor hangadó szerb hírlapja. A pesti egyetemi nyomda 1777 és 1847 között egész sor szerb könyvritkasággal írta be nevét a szerb művelődéstörténetbe. Egyes adatok szerint csupán negyven év alatt 283 szerb nyelvű könyvet adott ki. Itt jelent meg 1816-ban a Vitkovics Mihály által »szerbesített«, szerb környezetbe átültetett *Fanny Hagymányai*, a *Spomen Milice*, és a tudomásunk szerint első, 1829-ben kiadott *Talia* szerb irodalmi almanach, melynek ezenkívül még az az érdekessége, hogy szerkesztője Radivojevićné Vijatović Julianna, egy pesti derék szabómester felesége, nyilván az első szerb női lapszerkesztő.¹⁵ Sajnos az Egyetemi Nyomda nagyszabású kiadói munkája a magyarországi nem magyar irodalmak, elsősorban szerb és a szlovák irodalom felvirágoztatása terén éppúgy megratlan, mint az egykor hasonlóképp virágzó pesti szerbség ekkori története. Arról, hogy az utóbbi milyen vonzó irodalmi-publicisztikai téma volt még az első világháború előtti magyar sajtóban is, a *Világban*, a radikálisok lapjában 1913 nyarán közölt szociológiai elemekkel átszőtt emlékezés tanúskodik.¹⁶ A »szerb Pest«-ről szóló emlékezés névtelen szerzője néhány vonással ábrázolja a dunai víziút révén felvirágzott, egykori Duna-parti, szerb tulajdonban levő »negyed«-et, a régi vigadó »rác bálók« emléket, elkalauzol a pesti régi Zöldfa utcában épült híres Vitkovics-házhoz, mely a múlt század tízes-húszas éveiben, Vitkovics Mihály 1829-ben bekövetkezett haláláig — mint írja — »valóságos magyar irodalmi szalón« volt.¹⁷

A XIX. század eleje és a reformkor többségében művelődéstörténeti jellegű magyar—délsláv anyagból csupán néhány klasszikussá finomult adalékot emelnénk ki. A sort Gvadányi Józseffel kezdhetjük, aki a régi Tabán avatott ismerőjeként mutatkozik be az *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* (1788) kilencedik részében, a tabáni szerb bíró temetésének leírásában.¹⁸ Sándor István *Sokféle* című elegey lapjában már 1801-ben olvassunk leírást Kraljević Markóról és a szerb hősdalok dicséretéről.¹⁹ A művelődési mérce hirtelen magasra szökken, hogy Kazinczy Ferenc, a kor irodalmi vezére és nyelvújítója, a szomszéd népekkel való megértés és megegyezés meggyőződéses híve szólal meg a kérdésben. Az ismert szerb irodalombaráthoz, Lukijan Mušicki akkori szerémi archimandritához intézett 1812-i levelében hangzik el a kor haladó magyarjának ma is megszívlelendő vallomása a korszerű patriotizmus és a nemzetiségi megértés ügyében. »Az én patriotizmusom — írja levelében Kazinczy — nem ellenkezik a kompolitizmussal,²⁰ s midőn azt, amennyire tőlem kitelik, elősegéleni igyekszem, nem könyörgök azért az egeknek, hogy — más károkkal viragozzék az én nyelvem; nevezetesen nem könyörgök azért, hogy az a nyelv ne boldoguljon, amelyen az Azan Aga mennyei szépségű elégiája elénekeltetett...«²¹

A szerb és szélesebb értelemben a délsláv művelődéstörténet modern időszakát megnyitó nyelvújítás az 1829. évi pesti szerb almanachban, a *Taliában* már emlékverssel ünnepelt Dositej Obradović, a szerb népköltészet rangos európpia fogadtatása Vuk Karadžić nevéhez fűződik. A magyar művelődés központjaiban korán megnyilvánult az érdeklődés az egykorú szerb kultúra iránt. A *Tudományos Gyűjtemény*, az első magyar tudományos folyóirat már a tízes évek végén bemutatja Vitkovics álnéven

közölt tanulmányát a szerb nyelvről és annak költői szépségéről.²² Vitkovicsról a nevezetes, 1878. évi egri centenáriumon majd Gyulai Pál és Greguss Ágost, a magyar kritikai irodalom ekkori rangelsői emlékeznek meg.²³ Eddigi tudomásunk szerint Kultsár István lapja számol be elsőként a kor olvasó magyarjának a Lipcsében kiadott Karadžić-féle szerb népdalgyűjteményről.²⁴ A gyűjtemény igazi bemutatója, Karadžić gyűjtésének — a kor műfordítói szintjéhez mérten — ihletett tolmácsolója azonban Székács József volt, aki 1836-ban a *Szerb népdalok és hősregék* előszava végén így ajánlja művét a népi műveltség nagy népköltészeti örökségét hordozó és a történelmi érdeklődés előterébe lépő szerbségnek: »A munka ajánlva van a szerbeknek Dunán a Száván túl, szomszédainknak, hajdani bajtársainknak, kik utolsó harcaikban Európa méltó figyelmét vonák magukra...«²⁵

Az elmondottakból is következik, az 1790. évi temesvári kongresszustól 1848 tavaszáig a magyar—délsláv kapcsolatokból két alapvető motívum emelkedik ki. Az első a művelődéstörténeti. Ez mindenütt jelen van, ahol a magyar és a délsláv művelődés ez idő tájt találkozik. Ezek a találkozók pedig történeti jelentőségű bizonyítékai annak, hogy a XIX. század első évtizedeinek magyar művelődése milyen pozitív álláspontot foglalt el a délsláv, kivált a szerb kultúra gazdagodása, kibontakozása ügyében. A kapcsolatok vízváltatóján azonban már a történeti-politikai motívum jelentkezik. Ez viszont azt jelzi, hogy a délsláv mozgalmak egész a politikai nemzeteszmék jegyében alakul. Az 1790. évi temesvári szerb kongresszus és az 1848. májusi karlócai kongresszus programja²⁶ között nincs alapvető különbség, elvi eltérés. A külön nemzetiségi terület (az utóbbiban már a Vajdaságra körvonalazottan) mindkettőben benne van, és hasonló párhuzamokat vonhatnánk egyéb tekintetben is. Éppígy az 1845. évi négy illír pont²⁷ is tovább él a horvát hivatalos nyelvről szóló, 1847. évi szabóri határozatban, s mindkettő továbbfejlesztett formája az 1848. március 25-i zágrábi gyűlés programja, mely a horvátlakta területek egyesítésén kívüli felelős helyi kormányt is követel, tehát csak perszonálunióban kíván kapcsolódni a monarchia más országaihoz. Más kérdés az, hogy a horvát báná kinevezett Jelačić ennek az állampolitikai útnak a továbbépítését berekeszti. Fontos motívum azonban, hogy a társadalmi reform nem a horvát politikai mozgalmon keresztül, hanem a pesti márciusi események nyomán fellobbant bácskai, bánáti és horvát határszéli radikális parasztmozgalmak hatására váltja ki a feudális szolgáltatások megszüntetését, amit 1848 júniusában a szabó törvényerőre emel. Ennek a nem érdektelen kísérő jelenségnek a megállapításakor is meg kell állapítanunk azonban, hogy a nemzetiségi probléma már 1848 tavaszára megérett. A történeti állam területén élő, fejlett nemzeti (nemzetiségi) mozgalommal rendelkező nem magyar népek egyike sem elégedett meg a személyi szabadságokkal, nemzeti egyéniségük elismerését követeli. Aligha képzelhető el, hogy ilyen fejlett nemzeti mozgalmak jelenléte esetén a való helyzetet felismerni tudó magyar 1848. évi politikai vezetők döntően más fordulatot tudtak volna adni az eseményeknek. Mindenesetre berekeszthették volna a nemzetiségi polgárháború lehetőségét, s ezzel az osztrák divíde et impera politika hatását lényegesen csökkentették volna. A nemzetiségi válság gyökere azonban mind 1848 előtt, mind 1867 után a nyelvi-irodalmi megújodás mozgalmát megnyergelő kétoldali türelmetlen nacionalista erők térnyerésében keresendő. Ez a nacionalizmus az államnyelvi küzdelmet kielejezi, a negy-

venes évek nyelvtörvényeivel pedig országos feszültséget és nemzetiségi válságot idéz fel.

Hogyan látták magyar részről a szomszéd népekkel való kapcsolatok tudatos művelői ezt a jelenlévő és nyilvánvaló nacionalista veszélyt? Erdemes néhányuk, a korszak neves szakírói és politikusai véleményével megismerkedünk. Magda Pál soproni »oskolamester«, az itteni evangélikus líceum, majd a karlócai érseki gimnázium tanára, a határőrvidék első korszerű leírásában az egykorú Magyarország nemzetiségi összetételét vázolja így ír: »Gyomromból útálok az büszke nacionalizmust, mely darabokra szaggatja Magyar Országot. Az egész világ tudja, hogy ezen országban levő sok Nemzetek (szintúgy mint a különbféle hiten levők, és a privilegiált és nem privilegiált Classisok szeretik a corporatiót, szeretik s igyekeznek fenntartani az egymás közt levő köz falakat, mintha nem egy testnek volnának tagjai. Mindenkibe van az úgy nevezett esprit de corps...«²⁸ Széchenyi István 1842. november 27-én mondott akadémiai beszédében, a reformkor legnagyobb partrióta és nemzetféltő nyilatkozatában keserű számvetéssel tűnődik a nemzeti türelmetlenség okozta túlkapások felett. »Sokszor tölték legfeszültebb elmélkedésben napokat, éjeket, ez életkérdésnek tisztába hozatala iránt — mondja a beszéd fordulópontján, majd így folytatja: —, mert tudja az ég, könnyelmű, hirtelenkedő nemzeti újjászületésünk szent ügye körül sohasem voltam. Kétkedtem, epedtem, habzottam (é. haboztam), szigorúan veték magammal számot, hogy vajon, mert vérem hidegebb, béketúrúsem több-, tán nem szeretem annyira hazámat, mint kik mindig forrnak, lelkesedéstől egyhuzamban áradoznak, vagy hogy tán nincs annyi bátorságom, kik mindenben az oroszán szerepét játszani hajlandók... Azonban sohasem tudtam, s most sem tudom magamat a kérdések körül hibáztatni...«²⁹ Teleki László, a forradalmi emigráció 1849 utáni nagy külpolitikusa, mint a diéta reformmozgalom egyik vezetője, megkapó nyíltsággal szól a Magyar- és Horvátország között fennálló nacionalista feszültségről. A protestánsok horvátországi birtokjogáról szóló 1843. szeptember 11-i beszédében a legtovább megy a reformkor politikusai közül. Kész lenne a két ország törvényhozási kapcsolatainak felszámolására, csak oldódjék végre az egymás erőit, nemzeti egzisztenciáját őrülő válság. Reménykedik, hogy Horvátország végül is a közeledés útjára lép, mert — mint mondotta — »soha nem volt példa arra, hogy egy alkotmányos nemzet egy más alkotmányos nemzet jogait tönkretette volna. Ezeket kölcsönösen őrzik a népek, és azért egymás iránt bizodalmatlansággal nem viseltethetnek.«³⁰

A politikai realisták figyelmeztetései azonban hatástalanul hangzottak el. A magyar—délsláv viszony 1848 tavaszán tragikus félreértésekkel, ki-egyenlíthetetlennek látszó ellentmondásokkal sodródott a nemzetiségi polgárháború szélére. Pedig a márciusi napokban, legalább is Pesten, eleinte úgy látszott, hogy a belátás győz a szenvedélyek felett. De a magyar—horvát kezdeti közeledést, a »pestvárosi rendreügyelő bizottmány (a márciusi napok igazgatási szerve) március 31-i békeszózatát³¹ hiába követi nyomon Mažuranić Ivan Zágrábban nyomtatott magyar nyelvű üzenete [*A horvátok a magyaroknak. Felelet az 1848-ik Mártzius és Április(-i) magyar hírdeménnyekre*]. A »horvát kérdés«-ben többé nem a Surmin által említett békülékeny és haladó balszárny, hanem a Jelačić vezette, Béccsel tárgyaló körök kezében van a döntés, s ezek a »nemzetiségi megbékélés« helyett a fegyveres viszályt választják.

Az élesedő válság heteiben érdekesen alakul a pesti szerbek álláspontja. Igaz, hogy a Tekelijanumban tartott háromnapos tanácskozáson (»a pesti szerb gyűlés«, 1848. március 17—19.) egy olyan pont is születik, a nevezetes »tizenegyedik«, mely szerint a szerb nemzeti-egyházi kongresszus »a magyar országgyűlés érintése«, azaz megkérdése nélkül is érintkezhet az uralkodóval,³² ami kiváltotta a szabadságmozgalom vezetői és a közvélemény ellenérzését. Ugyanakkor azonban szolidaritási mozzanatokra is utalhatunk. Így a pesti szerb ifjúság Ignjatović vezetésével szerb nemzeti színekkel díszített zászlók alatt vonul fel március 18-án a Múzeum előtti népgyűlésre.³³ A pesti szerbség vezetői március 25-én és 31-én ismételt békülékeny nyilatkozatokat tesznek a Pesti Hírlapban.³⁴ A kései szemlélő számára sajátos közjátékként hat, hogy az emlékezetes újvidéki küldöttség olyan 16 pontot visz az utolsó rendi diétára, Pozsonyba, melyben — a megbékélés érdekében — nem is szerepel a pesti gyűlés vitatott tizenegyedik pontja. Április 9-én Pozsonyban mégis bekövetkezett Kossuth és Stratimirović szóváltása, s innen a két mozgalom végleges elválása.³⁵

A pesti szerbség helyi kezdeményezésekkel továbbra is ellensúlyozni kíván. Természetesen nem vállalkozik, nem vállalkozhat a május elején Karlócán létrejött szerb nemzeti bizottságnak felé való közvetítésre (ennek 1848. május 22-i felhívása még mindig adott alapot a megegyezésre),³⁶ hanem egyéb formában juttatja kifejezésre közvetítő szándékát. A pesti szerb lap szerkesztői, Pavlović és Ignjatović 1848. április 9-én — éppen a pozsonyi összetűzés napján felhívást intézett a lapban a Száván túli szerbséghez a török uralom lerázására. Aminek egyelőre csak annyi következménye van, hogy a kényes helyzetbe hozott szerb kormányzat a lapot elkobozza.³⁷ Uroš Ergović pesti szerb ügyvéd és publicista magyar nyelvű röpiratban, bíráló hangon, de egyezést sürgetve fordul a »magyar polgártársakhoz«.³⁸ Bátor kezdeményezése nem talál visszhangra. Hiába jelenik meg ezután az *Eletképekben* Lisznyai Kálmán Rákóczi és Brankovics című elképzelt történetet megverselő balladája a magyar—szerb történeti együttműködésről.³⁹ A magyar—délsláv viszony a kétoldali bizalmatlanság, s a Bécsből irányított szüntelen magyarelles propaganda hatására végleg megrendül.

Amikor 1848 őszén, október 24-én Szemere Bertalan belügyminiszter,⁴⁰ november 23-án a Honvédelmi Bizottságnak⁴¹ állást foglal a magyar—szerb béketárgyalások ügyében, Bécsnek és Rajacićnak ismételt van ereje az érdemi tárgyalások megghiúsítására. Ezekben a kezdeményezésekben egyre inkább előtérbe lép az ekkor Stratimirović vezette szerb forradalmi csoport, mellyel a magyar minisztertanács 1849 júniusában ismét felveszi a kapcsolatot egy megbízhatatlan összekötő — Raksányi őrnagy — révén.⁴² Még az utolsó hetekre is esik egy békéltető akció, Andrássy Gyula Pancsováról küldi belgrádi tárgyalásairól szóló jelentését Batthyány Kázmér külügyminiszternek.⁴³

Ezek a kezdeményezések azonban mit sem változtatnak a történeten. A polgárháborús viszály — ha korlátozott formában, vagy tetemes erőket lekötő várakozási állapotban — Világosig fennállott. Magyar részről az ismételt kezdeményezés nyomon kísérhető a márciusi napoktól az 1849 május—júniusáig, a Stratimirović, valamint a zágrábi *Slavenski jug* köre (Dragutin Kušan és csoportja) felé irányuló akcióban. De nem marasztalható el Stratimirović sem, akit 1948 nyarán a budapesti *Valóságban*, a népi kollégiumok folyóiratában *Magyar—jugoszláv közös múlt* címmel kö-

zölt cikkünkben⁴⁴ így jellemeztünk. »Amikor 1849 júniusában végleges magyar—szerb béketárgyalásokra kerülhetett sor, e tárgyalásokat szerb részről ismét Sztratimirovics szorgalmazta, akinek a szerb—magyar megbékélésre alapozott békepolitikája mindvégig töretlen, a válságos helyzetekben, a vétkes testvérharc súlyos óráiban is következetes maradt ahhoz az eszméhez, melynek jegyében az 1848. május 22-i karlócai békeszózat keletkezett: »Szabadság, egyenlőség és testvériség, de minden nemzetek, minden nemzetiségek, minden nyelvek részére...«

A vázolt adalékokból is következik, e korszak közeledési motívumai lényegesen eltérnek a korábbiaktól. Erdemben itt már alig van művelődési adalék, az idevágó adatok túlnyomó része a politikai történet körébe tartozik. Másik jellemzője ezeknek a motívumoknak, hogy a félreértés és kölcsönös bizalmatlanság jegyeit magukon viselik. A közeledés motívumai éppen ezért általában egyenletlenek, ellentmondások, elmosódók. Mégis ezeknek a meghiúsult tárgyalásoknak, elakadt közeledési kísérleteknek mindkét felet egyaránt sújtó történeti tanulsága váltja majd ki a következő időszak pozitív kapcsolatait.

II.

A szabadságharc bukásától az első világháborúig terjedő korszak a magyar—délsláv kapcsolatok történetében is két különálló időszakra oszlik. Az első 1849 őszétől az 1867. évi osztrák—magyar kiegyezésig, a másik innen az első világháború küszöbéig terjed.

Az első időszakot a kapcsolatok széles körű felvétele és elmélyülése jellemzi. Soha ennyi pozitív töltetű politikai és kulturális érintkezést nem jelez a kutatás, mint ezen az aránylag rövid, alig tizenhét évre terjedő szakaszon. A dualizmus évtizedeit ugyanakkor — a politikai történet függvényeként — a kapcsolatok beszűkülése, elszintelenedése, kölcsönös eltávolodás és elzárkózás jellemzi. Kétségtelen, hogy ebben az időszakban is találkozunk korukat meghaladó pozitív jelenségekkel. Általában azonban a dualizmus kora mind a monarchián belül, mind Szerbia és a monarchia, közelebbről Szerbia és Magyarország között újabb kiéleződő válságzakaszt jelent, ami nem kedvez a történeti-politikai és művelődési kapcsolatok ügyének.

Az ellentét magva az 1848 előtti feudális időszakból átmentett állam-szerkezeti-nemzetiségpolitikai fikcióban van. A »politikai nemzet« elvében, a magyar—horvát viszony közjogi felfogásában és értelmezésében, a magyarországi nem magyar nemzetek történeti-társadalmi mozgalmi félreértésében, szándékos elhanyagolásában és visszaszorításában.

Az ellentétek már az 1868. évi magyar—horvát (1868:XXX. tc.), még inkább az ezt követő, egyidejű nemzetiségi törvényjavaslat, a későbbi 1868:XLIV. törvénycikk tárgyalásakor jelentkeznek. Utóbbi részletes vitájáról a magyar országgyűlés nemzetiségi képviselői — tiltakozásul a törvény értelmét megváltoztató, a »magyar politikai nemzet«ről szóló külön indítvány ellen — tüntetőleg kivonulnak. Kétségkívül differenciáltabb a kép, mint negyvennyolcban. Ezen a ponton azonban ugyanannak a problémának más körülmények közötti jelentkezéséről van. A magyarországi nem magyar nemzetek képviselői ismét kifejezésre juttatják álláspontjukat: a népek nem elégednek meg a személyi jogokkal. Jogegyenlőséget kívánnak,

az együtt élő népek nemzeti-nemzetiségi jogegyenlőségét, a kor kifejezésével: nemzeti egyéniségük elismerését követelik. Miután pedig ez a dualizmus uralkodó osztályai elnyomó társadalmi politikájával kiegyenlíthetetlen ellentmondásban állt, ettől kezdve megszakítás nélkül és egyre fokozódó, divergáló erővel tart a nemzetiségi kapcsolatok kiéleződése és az osztrák Balkán-politika imperialista törekvéseinek kölcsönhatásában — monarchián belül és kívül —, a magyar—dél-szláv viszonyban jelentkező feszültség, majd válság. Az 1878. évi boszniai okkupációt a tartományok 1908. évi annexiója és az 1909. évi provokációs zágrábi pör, az 1876. évi Miletić-féle hasonló célzatú »felségárulási« pört a magyarországi nemzetiségi politika fokozatos beszűkülése és eltorzulása, a századfordulótól a magyar koalíciós kormányzat bukásáig az agráriusok által szorgalmazott Szerbia elleni vámháború követi. A nemzetiségi és a nemzetközi kapcsolatok vigasztalan alakulását csak időnként szakítja meg néhány reménykeltő mozzanat, mint a függetlenségi és a szerb—horvát koalíció rövid életű barátkozása, Justh Gyula és a magyarországi szerb radikálisok közötti, majd a magyar és a szerb radikális-demokrata körök között a magyar radikálisok sajtójában, a *Huszadik Században* s a tizes évektől, a *Világ* napilap indulásától ennek hasábjain jelentkező valóban pozitív kapcsolat.

Ilyen körülmények között nem szólhatunk szélesebb körű és rendszeres kapcsolatokról. Annál inkább azonban arról az igényről, mely a széles magyar néptömegek részéről e kapcsolatok elmélyítése érdekében megnyilatkozik. Éppen ezért nem szabad az előző időszakkal, az önkényuralom kora kapcsolataival szemben ekkor megmutatkozó mennyiségi eltérésnek túlzott jelentőséget tulajdonítanunk. Hiszen a kiegyezés korának pozitív megnyilatkozásai, kivált a kétoldalú közeledés jelenségei annál becsebbek, minél nehezebb körülmények között jönnek létre. Jelentős mértékben belejátszanak e kapcsolatok mérlegetlésebe és értékelésébe a magyar—szerb államközi kapcsolatban bekövetkezett változás, a dél-szláv népek egyesülési mozgalmának felerősödő vonzása, a horvátországi különösen bonyolult és változó pártviszonyok, a horvát munkásmozgalom, a magyarországi szerb szociáldemokrata tagozat felzárkózása az egész korszakon át folyó választójogi küzdelem. Mindebből következik, hogy mindkét időszakból csak a különösen jellemző kapcsolatok jelzésére szorítkozhatunk, az adott történeti-társadalmi viszonyokat leginkább jellemző közeledési motívumok keretében.

Az ötvenes években, de egészen a kiegyezésig bezárólag, a magyar—dél-szláv közeledési motívumok sokrétű gazdagságából három főtípust emelhetünk ki. Az *első*, s ezt tekintjük a legfontosabbnak: a század első felének népköltészet-központú szemléletével szemben ezekben az években felerősödik a történeti vonatkozás. A közös történelmi múlthoz való kötődés motívuma. Ezen a csoporton kívül, melyet tanulmányunkban Obernyik *Brankovics György* drámája fogadtatásával, *Szalay László* szerb tárgyú történeti-jogi értekezésével (A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz. Pest, 1861) jelzünk, kirajzolódik a kölcsönös kulturális megismerésen alapuló kapcsolatfelvétel tudatos művelőinek köre. Ide soroljuk *Urházy Györgyöt*, *Vahot Imrét*, *Török Jánost*, a *Kondor Lajos* néven jelentkező műfordítót és publicistát és sokan másokat az akkori kultúrközvetítők közül. Megint más csoportok jelzik az időszerű társadalmi-politikai kapcsolatok felvételének szándékát. Gondolunk itt az emigráció, elsősorban

Kossuth és köre délszláv kérdések iránti érdeklődésére, de éppúgy a hazai szerbhorvát irányú társadalmi érdeklődésre és megértésre is, ami például az 1863. évi magyarországi aszály alkalmából szervezett horvátországi segélyakció itteni fogadtatásában is jelentkeznek.

A történetiség művelődéspolitikai megközelítésének megkapó példája az az egykorú visszhang, mellyel a kortársak Obernyik *Brankovics György* című történeti színművét fogadták. Obernyik közepes tehetségű, tragikus sorsú író volt. Főművének tekinthető drámája utolsó felvonásának írása közben érte a halál. A drámát barátja, Bulyovszky Gyula fejezte be. Ezt az utolsó felvonást később Egressy Gábor is átdolgozta, aki a dráma címszerepében utolsó és legnagyobb színpadi sikerét aratta. Tudnunk kell róla, hogy a szabadságharc bukása után török uralom alatt levő bolgár területre menekülve, megrázó élményekben volt része, mint azt *Törökországi naplója* tanúsítja. Ezek a benyomások is hozzájárultak ahhoz, hogy érdeklődése az elnyomott balkáni népek történeti múltja felé fordult. Különösen érzékeny Egressynek a szerbség iránti emberi és művészi vonzódása. Gyulai Pál írja, hogy »... jobban megalkotta Brankovics jellemét, mint a költő«. ⁴⁵ Azonosult, eggyé vált hőisével. Érdekes motívum, hogy Gyulai — Egressyt bírálva — arról is ír, hogy a művész alakításba némi szerb nemzeti vonást is olvasztott... némi szerbséget szavalatába is átvitt, amennyiben egy pár helyt úgy tetszett az embernek, hogy valódi szerb beszél... ⁴⁶ Gyulai bírálólag említi ezt, a mai vizsgáló azonban éppen ebben a sodró erejű átélésben érzékeli mind a motívum, mind a dráma lelkes szerb és magyar visszhangját. Azt, hogy az egykorú pesti szerb ifjúság Laza Kostić versével díszített koszorúval fogadta. A verset Tóth Kálmán fordításában az egykorú magyar sajtó is bemutatta. ⁴⁷ Bizonyára nem véletlen, hogy a dráma hazai lelkes fogadtatása éveiben írja és publikálja említett szerb tárgyú jelentős jogtörténeti tanulmányát Szalay László, akit halála után a Szerb matica folyóirata finom tollú emlékezésben méltat. ⁴⁸ »Előttünk — olvassuk a *Letopis* nekrológiájában — mint vigasztaló, bölcs, bíró és művész állt, akiben a bölcselő és a történész egyesülése a nagy államféfit jelképezte.« ⁴⁹

A történeti múlt pozitív megközelítésének művészi és tudományos lehetősége tehát adva volt ez idő tájt, de a motívum további útja csakhamar berekesztődik, s a századfordulóig ilyen közvetlen formában nem érzékelhető. Ugyanakkor tovább hat — mint jeleztük — a kulturális megismerésen alapuló kapcsolatfelvétel, a reformkorinál is szélesebb érdeklődési alapon. Urhász György egykorú délkelet-európai útleírásában elmondja, hogy már szerbiai útja előtt ismerte Székács fordításait. Aki azonban a megismerésben tovább akar menni, annak eredetiben kell olvasnia Karadžić gyűjteményét, a maguk környezetében kell meghallgatnia a guszlárokat, a történeti dalok népi tolmácsolói. ⁵⁰ Ezzel a népköltészet és a történeti hagyomány együttes hatására figyelmeztet, akárcsak röviddel később Vahot Imre, aki a történeti tárgyú délszláv népköltészet bemutatásában egyik eszközét látja a két irodalom »rokonulásának«. ⁵¹ Innen már csak egy lépés a társadalmi-kulturális megismeréshez, melynek ügyét Török János a pesti szerb művelődési intézmények, a Matica és a Tököljánium magyar hírlapi bemutatásával kívánja szolgálni. ⁵² Ezen a téren különösen sokat tett a kor magyar sajtója. Erdemes emlékeztetnünk az 1863. évi magyarországi aszály alkalmából rendezett horvátországi gyűjtés méltá-

tására a *Pesti Napló*ban.⁵³ És ugyanitt a történész Salamon Ferenc Zág-ráb kulturális és tudományos életéről adott rangos publicisztikai beszám-lójára.⁵⁴

Elmondható, hogy a magyar—délsláv kapcsolatok művelésének ma-gyar bizonyító anyaga széles körű és szinte egyértelműen pozitív, s ha ezeket az adalékokat egybevetjük a Kossuth-emigráció néhány délsláv vonatkozásával, elmondható, hogy az ez irányú közeledés terén messzemen-ő megértést tapasztalunk mind az itthoniak, mind a forradalmi emigráció körében. A függetlenségi sajtó emberöltővel később is emlékeztet arra, hogy Jovan Ristić és Stevan Petrović (Blaznavac) az ötvenes évek közepén Párizsból Londonba utaztak Kossuthhoz,⁵⁵ aki viszont az *Irataim* első köte-tében megemlékezik Mihajlo Obrenovićtal való 1859. évi kapcsolatáról.⁵⁶

Az önkényuralom kora és a kiegyezés előtti évek széles körű kap-csolfelvétele nem folytatódott 1867 után. Okairól már szoltunk. Két kör-rülményt azonban külön is hangsúlyoznunk kell. Az egyik, hogy a dualiz-mus korabeli magyar kormányok olyan uralmi politikát kezdeményeztek, amely az ötvenes évek, de kivált az 1861. évi országgyűlés magyar és nem-zetiségi szereplőinek megértő törekvéseit eleve berekesztette. A másik, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia, kivált 1871-től, Andrássy közös külügy-miniszersége idejétől vitt külpolitikai vonala kategorikusan ellentmondott ezeknek az elképzeléseknek, a közeledés és együttműködés reálpolitikájá-nak. Ez az a szakasz, amikor a monarchia — az 1878. évi okkupáció és az 1879. évi Németországgal kötött »kettős szövetség« nyomdokain elindulva — agresszív és imperialista Balkán-politikát kezdeményez, ami ettől kezd-ve éket ver Magyarország és Szerbia közé, és megakadályozza a politikai, művelődési és társadalmi kapcsolatok továbbfejlesztését. A három fő ága-zat bármelyik kapcsolatával is foglalkozunk, a kapcsolatok mindenkor az egykorú nemzetiségi kérdéshez is kötődnek, nem egyszer annak függ-vényei, leágazásai.

A korszak első ilyen magyar—nemzetiségi pozitív politikai kapcsolata például az 1868. évi nemzetiségi törvény egyenes következménye. Abban az értelemben természetesen, hogy a magyar és a nemzetiségi haladó kép-viselők orvosolni akarták azt, amit a nemzetiségi törvény alkotói a »poli-tikai nemzetről« szóló, a törvény szövegébe beiktatott záradékkal elrontot-tak, s amit a további tárgyalásokról kivonuló nemzetiségi képviselők eleve elutasítottak. Ezeken az 1870. évi tárgyalásokon a magyar baloldalt Irányi Dániel, Simonyi Ernő, Kállay Ödön és Madarász József képviselbék. A nem magyar népek politikai képviselésében a román Mocsonyi Sándor és Hodosiu József, valamint a szerb Svetozar Miletić vett részt az 1870. ele-jén folytatott tárgyalásokon. Az elfogadott *Alaptörvény*, mely Jókai ekkor még ellenzéki lapjában, a *A Honban* is megjelent⁵⁷ »magyarországi törté-neti és meghonosított nemzetek«-ről szól, ami nyílt szembehelyezkedést je-lentett a »magyar politikai nemzet«-ről vallott eötvös—deáki doktrínával. Sajnos a fontos törvényjavaslat nyilvánvaló és céltudatos indiszkréción kö-vetkeztében idő előtt látott napvilágot a prágai *Correspondence slave* folyó-iratban (innen közli szövegét Jókai lapja), s ez — az erőviszonyok akkori állása szerint — lehetővé tette a javaslat betérjesztése megghiúsítását.

Ha egybevetjük ezt a függetlenségi-nemzetiségi *Alaptörvényt* az előző évben hozott nagybecskereki szerb programmal,⁵⁸ egyes határozatok értel-mezéséből arra következtethetünk, hogy Miletićnek mint az ekkor alakult

Szerb Nemzeti Párt vezetőjének jelentős szerepe lehetett a — hangsúlyozzuk — magyar függetlenségi kezdeményezésű — tárgyalásokon. Miletić ettől kezdve a dualista kormányok támadásainak kereszttüzébe került. Az erős kormánypártot az 1875. évi szabadelvű fúzió révén létrehívó Tisza Kálmán mint a belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök 1876 nyarán a szerb—török viszályban Szerbia oldalán beavatkozni kívánó szerb önkéntesek toborzása vádjával letartóztatta, »felségárlási« pörbe fogatta Miletićet, akit három évvel később »felségsértés« címén ötévi börtönre ítélték. A törvénytelen per és a jogtalan ítélet ellen Mocsáry Lajos, a függetlenségi párt ekkori elnöke vezetőikben tiltakozott. A híres vezércikk záró mondata: »Fellebbezzük a Miletićs ítéletét«, a későbbi évek magyar—délsláv haladó politikai kapcsolatainak egyik jelszava lett.⁵⁹

Mocsáryhoz hasonlóan — jóllehet fokozatosan és nem ilyen mértékig — még egy ismert függetlenségi politikus, Justh Gyula tette magáévá a magyar—délsláv politikai közeledés eszméjét. Ő az, aki 1906. évi november 8-án mint házelnök bemutatja a Jadran zágrábi akadémiái társaságnak a magyar képviselőházhoz a Rákóczi-hamvak hazahozatala alkalmából intézett üdvözlését.⁶⁰ Ugyancsak az ő nevéhez fűződik a vasúti pragmatika javaslat miatt kirobbant 1907. évi képviselőházi horvát nyelvi obstrukció idején annak a határozati javaslatnak az elfogadtatása, hogy a horvát nyelvű felszólalások a képviselőházi naplóban mindkét nyelven megjelenjenek. Justh délsláv kapcsolatai a koalíció bukása utáni években kiszélesedtek. Ő az, aki a szerb radikálisokkal és a szociáldemokratákkal közös választójogi blokkot kíván kialakítani, s akit joggal tekinthetünk e blokk 1913. június 16-i újvidéki népgyűlési határozata szellemi előkészítőjének.⁶¹

Justh Gyula délsláv kapcsolatokat kereső tájékozódásával nem állott egyedül a kor magyar közéletében. Legyen szabad ebből az alkalomból hozzá hasonló, bizonyos tekintetben még határozottabb közeledési elveket hirdető Kovács Ernő függetlenségi képviselő esetére hivatkoznunk. Ami érdekesebb, mert az ekkor az érdeklődés előterében állott 1906. évi országos Rákóczi-ünnepségekkel kapcsolatos. Kovács Ernő 1906. november 3-án interpellációt intézett Wekerle Sándor miniszterelnökhöz. Ebben élesen bírálta, hogy a kormányzervek esetleges politikai nyilatkozattól tartva — szerinte szándékosan — lekéstették az orsovai emlékünnepegről az ideutazó szerb delegációt. »Ilyen sértésben részesült az a nemzet — mondotta ekkor a szomszéd népekkel való kapcsolatok ügyéért ismételt kiálló függetlenségi politikus —, amely szimpátiáját, rokonszenvét velünk állandóan hangoztatta és éreztette, amellyel szemben mi már több alkalommal kifejezést adtunk a magunk rokonszenvének. Ilyen magatartást a nemzet és annak a nemzetnek tagjai részünkről nem érdemeltek meg.«⁶² Kovács Ernő önértetes felszólalására maga Wekerle miniszterelnök válaszolt. »Politikánknek — mondotta ekkor Wekerle — egyik sarkköve, feladata az, hogy a szomszédos szerb nemzettel jó barátságban éljünk együtt.«⁶³ Kijelenti ugyanakkor, hogy az ünnepségről lekésést, szerb küldöttséget nem tekintették hivatalos küldöttségnek, így nem is fogadhatták annak kijáró módon.

Az »orsovai incidens« kétségkívül lerontotta a Magyarország és Szerbia között fennállott egykorú politikai kapcsolatok esélyeit. Kovács Ernő beszéde révén azonban az úgy képviselőházi felvetése azt is bizonyította, hogy a koalíciós baloldal nem egy tagja elmarasztalja azt a taktikai magatartást, amelyet a koalíciós kormány már ekkor követett mind a szerbiai

kormányzattal, mind a szerbhorvát koalícióval szemben. Érdekes megemlítenünk, hogy a szerb ellenzéki politika részéről számon tartották és értékelték a Justh Gyula, Kovács Ernő és mások részéről kifejezett nyilatkozatokat. Justhtal kapcsolatban még egy különösen érdekes szerb politikai nyilatkozatról adhatunk hírt. Ismeretes, hogy a tízes évek elejétől a magyar radikális napisajtó ismételten cikkezett a magyar—délsláv közeledés érdekében. Ez a nagy publicitású sajtó adott közlési lehetőséget az 1912-ben már visszavonult egykori magyarországi szerb liberális párti vezért, Mihailo Polit-Desančić több nyilatkozatának.⁶⁴ Érdekes idéznünk egyik 1912 eleji, Justh melletti deklarációját. »En mindenkor azon a véleményen voltam — írja ekkor a magyarul igényesen fogalmapó Polit —, hogy valódi magyar nemzeti politika lehetséges, de csak a nemzetiségekkel és a horvátokkal való egyetértésben... Vigasztalásomra szolgál az, hogy Magyarországon még vannak jó hazafias magyar emberek, akik a nemzetiségi kérdést fegfontosabb kérdésnek tekintik. Ezek között elsősorban Justh Gyula szerepel.«⁶⁵

Említettük, hogy az egykorú, de a korábbi munkásmozgalomban is találunk nem egy figyelmet érdemlő magyar—délsláv megnyilatkozást. Ilyen a már jelzett 1913. február 16-i újvidéki szerb radikális-függetlenségi és szociáldemokrata népgyűlés közös határozata. De találunk már évtizedekkel előbb olyan szálakat, melyek ismeretében ezeket a kapcsolatokat a hetvenes évekig visszakísérhetjük. Ismeretes ugyanis, hogy a Frankel Leó szerkesztette ekkori munkáslapokban ezeket a kapcsolatokat ápolták. 1877 elején, a *Munkás-Heti-Krónikában* például egy magát meg nem nevező szerb munkáspublicista vezércikkben fejti ki véleményét a nemzetiségi kérdéstről.⁶⁶ 1879 júniusában pedig egy, stílusában Frankelre emlékeztető újabb, most már német nyelvű vezetőikk veszi védelmében az *Arbeiter-Wochen-Chronik*-ban a Svetozar Marković hagyományait ápoló *Straža* (Őrség) című politikai szemle kiutasított szerkesztőit.⁶⁷ Az ügynek egyébként érdekes előzménye, hogy előzetesen a szintén függetlenségi Helfy Ignác intézett ez ügyben ugyan elfogult hangú, de annyiban mégis említésre érdemes interpellációt Tisza Kálmánhoz mint belügyminiszterhez, hogy törvényellenesnek nyilvánította az újvidéki szerkesztők előzetes vád alá helyezés nélkül való kiutasítását.

Ha most néhány vonással vázolni igyekszünk a dualizmus korának magyar—délsláv művelődési kapcsolatait és azok közeledési motívumait, a közéleti kapcsolatokhoz hasonlóan szintén az általános helyzetképből kell kiindulnunk. Ezek a művelődési kapcsolatok azért érdemelnek fokozott figyelmet, mert sajátosan nehéz körülmények között jöttek létre. A nemzetiségpolitikai küzdelmek sodrában ezek a kapcsolatok is megtelnek politikai-történeti tartalommal. Antonije Hadžić például nemcsak a költőt és műfordítót méltatja Jovan Jovanović Zmajról a Kisfaludy Társaságban 1889. május 29-én, a költő irodalmi működése negyvenedik évfordulója alkalmából tartott felolvasásában, hanem a két nép közötti »közös érdeken alapuló egyetértés lelkes hirdetőjét« is. Ezt az értékelést Arany, Petőfi, Madách művészi szerb fordítója, a Kisfaludy Társaság tiszteleti tagja mindenképp megérdemelte. Zmaj szerbségét és a magyar irodalom szereteté sohasem választotta szét. Arany Jánoshoz intézett levelében 1877. november 12-én, amikor hírt ad arról, hogy *Murány ostroma* fordítását a Matica jutalomban részesítette, ugyanakkor öntudatosan hangsúlyozza a török

uralom megdöntésére felkelt szerbség, köztük az önkéntesnek álló magyarországi szerb fiatalok iránti rokonszenvét.⁶⁸ Ugyanő 1882-ben, Petőfi budapesti szobrának leleplezésekor írt versében már annak a véleményének ad kifejezést, ha Petőfit most valaki Petrovicnak mondaná, veszítene abból a megbecsülésből, amivel a kor magyar közvéleménye körülveszi, pedig ő egy más — Jovanović szavaival — »egy jobb s nagyobb szabadságért« áldozta életét.⁶⁹ De nemcsak Zmajnál, művészte magyar pártolójánál, elismerőinél is találkozunk ezzel az elzárkózási motívummal. Arany, Gyulai, Tóth Kálmán például felejthetetlen sorokat intéznek a Jovanović negyedszázados jubileumát tervező Maticabizottsághoz. Tóth Kálmán egyenesen azt kívánja, hogy »amit e két testvérnép közt a politika romtott, azt az örökség szeretetében találkozó egyesülés hozza helyre.«⁷⁰ Azonban a személyes nésvételt — akárcsak a többi neves magyar irodalmi meghívott — ő sem vállalja. Egészségi okból kimentí magát.

De találunk derűsebb, a magyar—délsláv kulturális kapcsolatok barátiabb időszakait idéző adatokat is. Solymosi Elek, a kor ismert színházi szakembere, a Népszínház iskolájának igazgatója például lelkes híve a szomszédnépi irodalom hazai színpadi bemutatásának. Jászai Mari ezt a törekvését — egy román színmű magyar fordításával kapcsolatban — így értékeli: »Próbáljuk mitőlünk telhetőleg rendbe hozni azt, amit a politikusok elrontanak.«⁷¹ A probléma benne él a korszak légkörében, tehát a közeledési motívumokban is. Solymosi azonban nem tágtí. Évekkel később két lelkes cikket is olvassuk Veljko Petrovićek *Croatiájában*. Horvát dráma rendszeres bemutatását tervezi és örömmel üdvözi a Zágrábi Nemzeti Színház budapesti vendégszereplését.⁷² És hallgassuk meg ebben a műfajban Jókai Mórt, mindenfajta nacionalista türelmetlenség ádáz ellenfelét,⁷³ aki irodalmi munkássága félszázados évfordulója alkalmából a Matica tagjai közé való beválasztását így köszöni meg: «Ebben a kitüntetésben legszebb jutalmát látom irodalmi munkásságomnak és életem hátralevő napjait annak fogom szentelni, hogy e kitüntetésre méltónak mutakozzam.«⁷⁴ Az ő hangvételéhez csak a Juhász Gyuláé mérhető, aki 1919 januárjában, a szegedi *Délmagyarországban* Todor Manojlovićra, az egyetlen szerb »holnapos«-ra emlékszik és arra, hogyan szidta szerb barátja a váradi irodalmi kávéház teraszán a Szerbia elleni sertésháború kiagyalóit, az agráriusokat és az osztrák szoldateszkát. »Bizony — írja befejezésül Juhász Gyula — jó volna megint együtt ülni a váradi teraszon, a vörös hold alatt, békén, boldogan, még mindig fiatalon. Kezet fogni és ünnepelni a szolidaritást, amely ledönti a vámsorompót, összetöri a szuronyokat és megcsinálja, amit ezer háború és millió áldozat nem tudott: a munka és az alkotás szent szövetségét, ahol nincsenek kis népek, nagy népek, csak népek vannak.«⁷⁵

A kiegyezés korabeli közeledési motívumok társadalmi hangsúlyú adalékaival kívánjuk zárni vázlatos vizsgálódásunkat. Itt is csak jelzéseket adhatunk olyan kapcsolatokról, amelyek kezdeményezői már nem elégednek meg az egyéni kísérletezéssel. A közeledés szélesebb társadalmi közönségeket mozgató akcióit tervezik, olykor éppen meg is valósítják, s társadalmi bírálat irodalmi-művészeti eszközeivel ösztönöznek a kapcsolatok magasabb fokának elérésére. A rendelkezésre álló adatokból három tárgyában, mondanivalójában eltérő adalékot választottunk ki, melyeket azonban összekötő kapcsolatok továbbépítésének eszmei meggyőződése. A három mozzanat közül az egyik az 1886. évi szerbiai Magyar Légio tervéről, a

másik egy magyar orvosi missziónak a Balkán-háborús Szerbiában vállalt önfeláldozó munkájáról szól. A harmadik pedig a magyar radikális sajtóban fennmaradt Veljko Petrović-levélhez fűződik, melyben Kosztolányi egyik, az állítólag keletkező félben levő »szerb nemesség«-ről szóló cikkét helyreigazítva, bírál és bemutat. Élesen bírál és büszkélkedve hivatkozik, de végül is a kapcsolatok szükségszerűsége mellett foglal állást.

Az első adalék társadalmi-történeti háttére a következő. Szerbia a szerb—bolgár háborúban 1885 késő őszen elszenvedett katonai veresége miatt defenzívába szorult, s ugyanakkor szembe kellett néznie az akkori török katonai túlerővel is. Ebben a szorongatott állapotából a nemzetközi diplomácia révén kilábal, de addig is súlyos heteket él át. Ezeknek a heteknek külső történetéhez tartozik, hogy a függetlenségi párt lapja, az *Egyetértés* 1886. február 14-én közli a Vándory Lajos szervezte szerbiai Magyar Légión felhívását. Ebben a »Magyar Légión központi bizottsága« toborzási és gyűjtési kérelemmel fordul a magyar társadalomhoz. »Aki csak teheti — hangzik a Magyar Légión felhívása —, legyen jelen a nagy mű alkotásánál, melynek neve: »magyar—szerb barátság«, és mely mű fényesen fog egykoron ragyogni Magyarország és Szerbia történetében.«⁷⁶ Két nappal később, 1886. február 16-án Tisza Kálmán belügyminiszter betöltte a szerbiai Magyar Légiónra való gyűjtést, és utasítja a hatóságokat, hogy »a tilalomnak érvényt szerezzenek.«⁷⁷

Az említett másik adat ismét a háborús Szerbiába szólít. De most 1912 késő őszen vagyunk, az első Balkán-háború szakaszán és következményeinek küszöbén. Szerbia különösen sokat szenved hadi egészségügyi szervezetének fogyatékosága, az orvosellátás hiányai miatt. Ekkor történt, hogy a Magyar Vöröskereszt Egyesület égisze alatt fiatal magyar orvosokból, főként sebészekből álló missziót szerveztek a súlyos megpróbáltatásokat elviselő szerb sebesült katonák szenvedéseinek enyhítésére. A magyar katonai misszió 1912. november 6-ától december 19-éig, hat héten át működött Szerbiában. A nyolc orvosból és két ápolónőből álló orvosi misszió két csoportba oszolva, Kraljevóban és a bolgár határon lévő Zajecárban működött. A »kraljevóiak« később egy belgrádi hadiszükségkórházat is vezettek. A magyar orvosi misszió tagjai ezekben a szükségkórházakban, gyakran egészen rendkívüli körülmények között, valósággal emberfeletti küzdelmet vívtak. Műtéteket vezettek le, gyógykezelték, mentették a biztos halálnak kitett sebesültek százait. A *Világ* hasábjain két hosszabb közleményben is fennmaradt az orvosi misszió áldozatos munkájának leírása. Az egyikben, a kraljevói, majd belgrádi csoport vezetője, dr. Makai Endre beszámolt az átélt rendkívüli élményekről.⁷⁸ A hazaérkező katonai küldöttséget 1912 karácsonyán így üdvözli a lap tudósítója: »Szerb lapokból értesülünk ... hogy honfitársaink mindenki rokonszenvét megnyerték azzal, hogy a legszebb politikát követték: az emberbaráti szeretet politikáját. Ezért búcsúztatásuk mindhárom helyen oly meleg és elismerő volt, hogy az nekünk itthon szinte lehetetlennek tűnik...«⁷⁹

Néhány héttel az elmondottak után Kosztolányi Dezső a lap hasábjain közölt cikkében⁸⁰ felveti a kérdést, vajon van-e valami reális alapja annak, hogy Szerbia a háború után nemesít, azaz kialakítja a maga nemességét. Nyilvánvaló, hogy a fiatal Kosztolányit megtéveszthette a Veljko Petrović válaszcikkében is említett eldzsentriesedő szerb családok akkori életformája. A cikkben ötletszerűen felvetett kérdés nyilván félrevezető

híradás nyomán merült fel, alapjában elrajzolt, elhibázott volt. Az elrajzolt elmélkedés közben azonban Kosztolányi érdekes, finom miniatűröket vázol az általa megismert szerb »szellemi arisztokratákról«, írókról, művészekről. Köztük Veljko Petrovićról, akiről ezeket írja: »Horiorgas és zseniális költő... Modern poéta, formabontó és nyelvhirdető, aki nyolc nyelven beszélt és írt folyékonyan — magyarul is — és annak idején a budapesti egyetemre is betévedt. Egy új poézist várhatunk tőle. Kiírom a nevét: Petrovics Veljko. Nekem, amikor vad és szeszélyes sorait olvasom, eszembe jutott, hogy már volt egy másik Petrovicsunk. Később egy szarajevói lapot szerkesztett. Ki tudja, hol van most és mivé lett ez a legnemesebb és legkülönösebb szerb arisztokrata, aki a balkáni virágos bozótokról, egy kis nép szomorúságáról énekelt?«

Veljko Petrović nyilván korábban jelentkezett, mint azt a Kosztolányi cikket közlő szerkesztőségben elképzelték. A *Világ* dicséretére szóljon, hogy amikor »válaszcikkre« megérkezett, nyomban közölték. Így történt, hogy tizenhat nappal később már megjelent a lapban Veljko Petrović felelete.⁸¹

Ebben elmondja, hogy egy Száván túli barátja megküldte neki Belgrádba a *Világnak* ezt a számát. Hát bizony, Szerbia nem fog nemesíteni. A szerb nép — közli — nem kér és nem vállal semmiféle címet, rangot, salangot. A szerbiai szerb csontja velejég racionalista, a külsőségekre nem ad semmit.

A cikk további részében párhuzamot von a szerbiai és a magyarországi kulturális viszonyok között. Petrović válaszában ebben a részében is van nem egy megszívlelendő igazság. Egészében azonban kissé elrajzolt és egyoldalúnak tetsző az a kép, amit egyrésztől a francia szimbolistákba »bezárkózott« egykorú magyar kultúráról, »az Alfred Kerszerű — mint írja — fellengős és felületes impresszionizmusba« süppedt magyar kritikai életről ír. Ezzel szemben elmondja, hogy »a hárommilliós Szerbia három-négyszáz diákot küld ki évenként a világba«, a bécsi, a német, a francia és az angol egyetemekre. Kis városokban is vannak előfizetői a világlapoknak, a *Tempsnak*, *Matinnak*. A fiatal szerb értelmiség a népi műveltség erejével tör utat egy új Mestrovic és mások által már fémjelzett realista művészet felé. Magáról is szól cikkbeszámolója végén. Három könyve várja a békekötést, de egyelőre — nyilván tudósítóként — az arcvonalra megy (a második Balkán-háború idején vagyunk!), s ha újra béke lesz, Párizsba utazik. Cikke utolsó mondatában megnyílnak, s így üzen Kosztolányinak a *Világ* körének, a haladó magyar irodalomnak és publicisztikának: »Szerelem önöket, fiatal szabadelvű magyarokat«.

Kosztolányi alkalmi híradás nyomán íródott, alapjában baráti érdeklődésű karcolata, Petrović, baráti motívumokat is eláruló feszes kritikai válasza jól tükrözi az egykorú magyar—délsláv viszony vonzó-taszító elmentmondásosságát, s ugyanakkor egymás iránti mélyeséges érdeklődését. Csak mint érdekességet jelezzük, Szenteleky Kornél Fekete Lajoshoz 1931 tavaszán írt leveléből⁸² tudjuk, Veljko Petrović baráti fenntartásait a jugoszláviai magyar kisebbség felé is megőrizte. A belgrádi találkozóról, Veljko Petrovićtól hazaérkezve, Szenteleky így rögzíti a számadást: »A holnap-terveim is átfomálódta, ez a józan tiszta tekintet reális utakat keres.«⁸³ Ebben a reális útkeresésben jó fogózt jelentett — alapjában különböző társadalmi-történeti viszonyok között — a neves szerb író-kortársal való találkozás. Mert Veljko Petrović ismeretes fenntartásai ellenére,

megbecsüléssel viseltetett a magyar társadalom és művelődés iránt. A magyar-délszláv közeledés ügyében nem keveset tett. Ebből az alkalmából és befejezésül csak a Szentelekyvel való belgrádi beszélgetése időszakából fennmaradt, a Kossuth-féle föderatív terv mélyenszántó és baráti, de ugyanakkor józanul bíráló történeti-publicisztikai értékelését említjük.⁴⁴

Nehéz egy közelebről még megvizsgálандó módszer, mint a tanulmányunkban, előadásunkban bemutatott közeledési motívumok vizsgálatai lehetőségeiről további következtetésre jutnunk annál, amire ezeknek a motívumoknak a vázolásával törekedtünk. Törekvésünk ez alkalmammal első-sorban annak bemutatására szorítkozott, mennyi újszerű és eddig el nem mondott összefüggést találunk ezekben a közeledési motívumokban. Véleményünk szerint ez is egyik lehetősége a kapcsolattörténeti kutatás fel-frissítésének, a kapcsolatok társadalmi-történeti háttére sokrétűbb megmutatásának. Úgy érezzük, hogy a közeledés motívumai elemző és bíráló kutatásával valóban bevisszük a kapcsolatokat a történeti fejlődés élő közegébe. Eredményeit és tanulságait így közvetlenebbül hasznosíthatjuk az újabb kutatás s a társadalmi érdeklődés számára. Feltételezzük ugyanis, hogy a közeledési motívumoknak akár ilyen változatos felvetése is bizonyító erejű. Igazolja egyrészt azt, hogy a magyar-délszláv közeledési kapcsolatok nemcsak regionális tekintetben jelentenek előrehaladást, jóneszt beletartoznak az emberi megértésért vívott egyetemes törekvések körébe. Ezen belül pedig nem kisebb jelentőségű az a felismerés sem, hogy ezeknek a közeledési motívumoknak a behatóbb ismerete azt is bizonyítja: népünk neves történeti, társadalmi, kulturális képviselői kedvező és kedvezőtlen körülmények között sem feledkeztek meg a vázolt közeledési motívumokkal is bizonyított pozitív kapcsolatok ügyéről.

I R O D A L O M

1. A magyar-délszláv művelődési kapcsolatok arányaira jellemző, hogy ismert kutatónk csupán a reformkorig terjedő magyar-horvát kapcsolatok historiográfiai vázlatát két íves tanulmányban tárgyalja. Vö. Angyal Endre: *Magyar-horvát kapcsolatok a historiográfiában*. Bp. 1970, Dunántúli Tudományos Intézet. 77-109. 1. (Dunántúli Tudományos Gyűjtemény 98. — Series historica 55.)
2. Németh László: *Híd a Dráván* (1940). — *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. Válogatás hét évszázad írásából. Bp. 1962, Tankönyvkiadó. 802.
3. Kemény G. Gábor: *A magyar nemzetiségi kérdés története*. I. rész. *A nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében 1790-1918*. A pécsi Batsányi János Irodalmi Társaság támogatásával. Bp. 1947, Gergely R. kiad. 9-10.
4. Uo. 17-21.
5. Uo. 13.
6. Juhász Géza: *Thököly Száva és Debrecen*. — Déli Csillag, 1948. jun.-aug., 6-8. sz. 234-6.
7. Uo. 236.
8. (Pompéry János): *Tököli-ünnepség Újvidéken*. — Magyarország 1861. aug. 29; 200. sz.
9. Magyarország 1861 szept. 4; 205. sz. — *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. 455.
10. Kemény G. Gábor: I. m. 16.
11. Salzer Olga: *Történelem*. Az elemi iskolák 7. osztálya számára. Subotica, 1966, Minerva. 99.
12. (Djuro Surmin) gn.: *A horvátok és magyarok 1848-ban és 1849-ben*. — Croatia (Budapest), 1906. ápr. 1. sz. 38-42.
13. Mažuranić, Ivan: *A horvátok a magyaroknak*. *Felelet az 1848-ik Mártius és Április(-i) magyar hirdeteményekre*. Zágrábban Szuppán Ferenc nyomdájából, 1848.

14. (Djuro Surmin) gn.: I.m. 38—42.
15. Mindkét kiadvány, a *Spomen Milice* és a *Taifa* egy-egy példányát a Budapesti Egyetemi Könyvtár őrzi. Utóbbi címlapját I. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből, a 144. 1. utáni képmellékletben.
16. »Még a múlt század közepén... virágzó élet folyt a Belvárosban, ahol nem egy utcának szinte szinte telektulajdonosa szerb volt. Egy német statisztikus, Schwartner... a múlt század elején még hétszáz szerbet számolt itt össze mint állandó lakost. Telkek és házak pedig a következő utcákban voltak nagyrészt a kezükön: Bástyá utcában, ahol közvetlenül a török hódoltság után nyolcvan százalékot tett ki a szerb telkek száma, azután a Veres Pálné utcában, a Lipót (ma Váci utca), a Molnár, valamint a Pálos (ma Szerb) utcában. Egész kis szerb Pest alakult itt ki...« — *Pesti szerb emlékek*. — Világ 1913. júl. 27; 177. sz. 16.
17. Uo.
18. Régi Magyar Könyvtár 24. sz. 364. — *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. 135—7.
19. A régi és mostani Magyar Énekről és Tántról. — Sokféle 1801 (VII. köt.) 67—8. 1.
20. Itt »nemzetek felettség« értelemben.
21. Közli Váczai J. Kazinczy Ferenc összes művei IX. köt. 275—7. — *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. 156—7.
22. A Rác nyelvéről. — Tudományos Gyűjtemény 1819. X. köt. 99—108. (Vidényi J. aláírással.)
23. Vitkovics-ünnep. Eger, 1878, 40—1. és 42—3.
24. Szerbus népdalok. — Hasznos Multságok, 1824. 44. sz. 348—351. — Itt említjük Honthy István emelkedett hangú verses emlékezését Karadžić hamvainak 1897. évi hazahozatala alkalmából. — Honthy I.: *Hangok az éjszakában*. Pécs 1901, 125—6.
25. Székács József: *Szerb népdalok és hősrégék*. Bp. 1887. 12.
26. Szövegét I. Kemény G. Gábor: I.m. 25.
27. Uo., 22.
28. Magda Pál: *Magyar Országnak és a határőrző katonaság vidékinek legújabb statisztikai és geographiai leírása*. Pest 1819, XV—XVI.
29. Széchenyi István Válogatott Munkái II. Bp. 1903, 258—264.
30. Teleki László Válogatott Munkái I. Bp. 1961, Szépirodalmi Kiadó. 372—3.
31. Közli: Pap Dénes. *Okmánygyár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez*. 1848—49. I. Pest, 1866, 47.
32. A márciusi pesti szerb gyűlés jegyzőkönyvi határozatai. Szövegét I. 1848—49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Centenárius Ügyosztály támogatásával a Magyar—Román és a Magyar—Jugoszláv Társaság. Bp. (1948), 3—7.
33. Uo. 8.
34. Uo. 14—16.
35. Uo. 9—11.
36. Uo. 76—77.
37. Uo. 35—6.
38. Szerb szózat a magyar nemzethez. — A röpirat részletét közli: 1848—49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről, 78—82.
39. Rákóczi és Brankovics. — Életképek 1848. — I. 497—9.
40. Szemere belügyminiszter a szerb béketárgyalásokról (Buda, 1848, okt. 24.) — Eredetijét I. Magyar Nemzeti Múzeum Vörös-gyűjteményében, 963. sz. — Thim József: *A magyarországi 1848—49-iki szerb felkelés története* III. 146—7. — 1848—49. évi nemzetiségi iratok a nemzetiségi megbékélésről. 141—2.
41. A magyar—délvidéki szerb béketárgyalások alaptervezete (Pest, 1848, nov. 23.) — Közli: A magyarországi nemzeti kisebbségekre vonatkozó programok, törvényjavaslatok, törvények és rendeletek. 1827—1920. Bp. 1922., német nyelvű szövegét I. Thim: I.m. III. 212. — 1848/49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről. 145—6.
42. A magyar minisztertanács határozata a szerbekkel és románokkal való kibékülés tárgyában (1849. jún. 6.) — Eredetijét I. Thim: I.m. III. 781—2. — 1848/49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről. 179—180.
43. Andrássy Gyula jelentése, melyben a belgrádi tárgyalások eredményét tudatja Bathányi Kázmér külügyminiszterrel (Pancsova, 1849. jun. 11.) — Vö. az irat bécsi másolatával. (Kr.A. Krieg in Ungarn 1848—49. H.A. Detailakten XIII. 349/a.) — Thim i.m. III. 787—791. — 1848—49. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről, 187—191.
44. Kemény G. Gábor: *Magyar—jugoszláv közös múlt*. — Valóság, 1948. jún., 6. sz. 491—3. — Szerbhorvát nyelvű szövegét I. Hronika (madarskog kulturnog života) (Budapest) III, 1948. júl., 5. sz. 4—5. (Kemenj G. Gábor: *Madarsko—jugoslovenska zajednička prošlost*.)
45. Koszorú II. 1863. szept. 20; 12. sz. 284—5.
46. Uo.

47. *Magyar Sajtó*, 1860. 15. sz., 59. — A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből, 496—7.
48. Vladislav Salaji. — Srpski letopisi 109. köt. 1864. 310—5. — Magyar szövegét 1. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 490—2.
49. Uo.
50. Urházy György: *Keleti népek*. Pest, 1854, 186—190.
51. Vahot Imre: *A magyar és szerb irodalom rokonulása*. — Napkelet, 1858. 801—2.
52. A Thököly Intézet és a Matica Srbska. — Hazánk 1858. 648—652.
53. Pesti Napló, 1863. aug. 9; 181. sz. — A magyar sajtó elismerő nyilatkozata az 1863. évi magyarországi aszály és éhínség áldozatainak megsegítésére irányuló horvátországi gyűjtésről és az ezzel kapcsolatos baráti horvát sajtóhangokról. L. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 509—510.
54. *Egy kirándulás Horvátországba*. — Pesti Napló, 1864. szept. 14—15. sz. — Vö. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 509.
55. L. Egyetértés 1886. ápr. 6.; 96. sz. — Vö. Kemény G. Gábor: *A magyar—szerb kapcsolatok két »ismeretlen« évtizede (1850—1870)*. — Déli Csillag, 1948. febr. — márc., 2—3. sz. 101.
56. Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból I*. Bp. 1880, 400. és köv. 1.
57. A nemzetiségi törvényjavaslat. — A Hon, 1870 92. sz. reggeli kiadás.
58. Magyar szövegét 1. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez I*. Bp. 1952, 170—2.
59. Mocsáry Lajos: *Miletics elítéltetése*. — Egyetértés, 1878 jan. 20.; 20. sz. 1.
60. Képv. Napló, 1906. III. 248—9.
61. Szövegét 1. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez V*. Bp. 1971, 609.
62. Képv. Napló, 1906, III. 192—3.
63. Uo.
64. Mihajlo Polit—Desančić fontosabb egykorú cikkel: *A kétféjű sas*. — Világ, 1912. febr. 13; 37. sz. — *Magyar és török nemzetiségi politika*. — Uo., 1912. márc. 19; 67. sz. — A »keleti Svájc«. — Uo., 1912. ápr. 19; 94. sz.
65. Polit M.: *Aula est pro nobis*. — Világ, 1912. jan. 23.; 19. sz. 3.
66. A nemzetiségi kérdés. (Egy szerb elvtárstól.) — Munkás—Heti—Kronika 1877. jan. 7; — Szövegét közli: *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai I*. Bp. 1951, 312—5.
67. *Zur Ausweisung der Neusatzer Sozialisten*. — Arbeiter—Wochen—Chronik, 1879. jún. 1; 22. sz. — Magyar szövegét 1. A pesti munkássajtó az újjvidéki szocialisták kiutasításáról. — *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez I*. 625—7.
68. Jovan Jovanović Zmaj levele Arany Jánoshoz. (Póth István szövegközlése). — Világirodalmi Figyelő, 1960. 4. sz. 443—6. — Antonije Hadžić Klsfaludy Társaságban tartott 1889. évi felolvasásának lelohelye: Klsfaludy Társaság Éviapja XXIV (1889), 114—121.
69. Jovan Jovanović Zmaj: *Spram meseca (Szemben a holddal)*. — Strarmall, 1863. nov. sz. — Magyar szövegét (Csuka Zoltán ford.) 1. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 266—7.
70. Uo. 416—7. 1.
71. Uo. 625—6. 1.
72. *Horvát—magyar művészkedés*. — *Pár szó a horvát testvérekhez*. — Croatia, 1906. máj., 2. sz. 53—5. és Uo., 1906. jún.—júl., 3—4 sz., 111—2.
73. Vö. Jókai Mór: *A nemzeti gyűlölet csinálók ellen*. — A Hon, 1870. szept. 2; 208. sz. — *A magyar Chauvinok*. — Uo., 1873. febr. 19; 41. sz.
74. *Zahvalnica Mavra Jokaija Matici Srpskoj*. — Branik, 1894. 17. sz. — Magyar szövegét 1. A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 365.
75. Juhász Gyula: *Magyarok, szerbek; emberek*. — Délmagyarország, 1919. jan. 19; 15. sz. — A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. 671—2.
76. Vö. Kemény G. Gábor: *Az 1866. évi magyar—szerb közeledés és a Magyar Légút története*. — Déli Csillag, 1948. szept., 9. sz. 297.
77. Uo.
78. Dr Makai Endre: *Magyar orvosi misszió a szerb háborúban*. — Világ, 1913. jan. 10.; 9. sz. 1—5.
79. *Magyarok diadala Szerbiában. (Megjöttek a kiküldött orvosok.)* — Világ, 1912. dec. 24.; 303. sz. 6.
80. Kosztolányi Dezső: *A szerb nemesek*. — Világ, 1913. febr. 2.; 29. sz. 13—4.
81. Veljko Petrović: *A szerb nemesek*. (Belgrádi levél.) — Világ, 1913. febr. 18; 42. sz. 12—13.
82. Szenteleky Kornél levele Fekete Lajoshoz. Sztari Szivac, 1931. ápr. 28. (A levelet a címzett kispesti lakcímeére küldte.) — Közli: *Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927—1933*. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Bisztray Gyula és Csuka Zoltán. Zombor—Bp. 1943, Szenteleky Társaság. 208.
83. Uo.
84. Veljko Petrović: *Vremena i događaji*. Novi Sad 1954, Matica srpska. 1954, 381—392. — Magyar szövegét (Csuka Zoltán ford.) közli: *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. 757—764.

Ukowitz D.

Handwritten text in a cursive script, possibly Hebrew, arranged in several lines on the left side of the page.

